

ВЕЉКО ПЕТРОВИЋ

**ПРЕПЕЛИЦА У РУЦИ
И ДРУГЕ СЛИЧНЕ ПРИПОВЕТКЕ**

МАТИЦА СРПСКА

ВЕЉКО ПЕТРОВИЋ / ПРЕПЕЛИЦА У РУЦИ

ВЕЉКО ПЕТРОВИЋ

ПРЕПЕЛИЦА У РУЦИ

И ДРУГЕ СЛИЧНЕ ПРИПОВЕТКЕ

ПРВО ИЗДАЊЕ ОВЕ ЗБИРКЕ ПРИПОВЕДАКА,
КОЈЕ ЈЕ МАТИЦА СРПСКА У НОВОМ САДУ
ШТАМПАЛА 1948 ГОДИНЕ, НАГРАЂЕНО ЈЕ
ПРВОМ НАГРАДОМ ВЛАДЕ ФНРЈ ГОДИНЕ 1949.

МАТИЦА СРПСКА

II издање

Корице и цртежи
Љубица Сокић

Штампарско предузеће
„Будућност“
Нови Сад
1950

ЈАНОШ И МАЦКО

Издржао је скоро годину дана. Игуман и намесник су се већ усуђивали да се пред гостима и похвале њиме, а без бојазни да ће се обезобразити, проленити и да ће тражити већу плату. Кад је почео да пије и да се свађа, прво у кухињи па после и горе, игуман се једио; себи је пребацивао што је похвалио протуву те га је тиме само урекао.

Дошао је једне фебруарске вечери, кад је зима хтела да за две недеље мењаве, вејавице и циче, надокнади своју пропуштену дужност кроз неколико кишовитих и млаких месеци.

Баш су вечерали. Сами: игуман Сава, намесник Теофан и стари, погрбљени еклизијарх, отац Севастијан; ћутали су, и с пуно амбиције бавили се зечјом хрптењачом у умокцу и с великим ваљушцима од земичака.

Игуман се одједном сети да још није дао потребне одредбе за свој сутрашњи одлазак. Путовање, то је била његова страст. Једва би седео неколико дана у манастиру, а већ би га дизало нешто са столице. И он би опет путовао. Ретко с извесном намером и циљем, тек тако, само да није у манастиру. Он је осећао да му није тога, морао би се угнилити у овој пустој кућерини, међу овим грамжљивим људима, које је он употребља-

вао једино још за „фарбл“, који, иначе, по цео дан пију и спавају по сводовитим, неветреним ћелијама што заударују на ракију и на уље, и куда се свако вече краду шуштаве сенке.

Он се по целе ноћи шета, као заробљен лав, кроз отворене и из ћефа грејане собе; нема мира, ни у једноме куту и ни у каквој положају, свуда, у тој својој „резиденцији“, осећа се притешњен и потпуно усамљен. Како да човек укусно једе у овој трпезарији, од скоро дваест метара, која се тешко греје и има помешан задах воштаница, измирне и устајалих јела, а у којој са мрачних дебелих зидина и сводова, гледају зачуђено стари игумани и митрополити, држећи крстове око врата двама прстима, као да се хвале. Има их који се ништа не разазнају, само им се очи светле из оквира са црног, попуцалог платна. Са сводова су се љуштиле древне „фреске“ неких мученичких подвига и праведничких група са дугим одорама и косама, испод којих се ником не виде уши, са протегнутим ногама а са главама мајушним, са натприродним и у свакога подједнако великим очима и с кокетним трешњастим устима.

Ништа му се није милило у манастиру, зато је на својим честим путовањима био други човек. Разговоран и светски, а овде строг, краткоречив и формалиста.

Јео је као од беде, као да баца за врат.

— Како вам се сада свиђа, високопречасни господине? — запита мазним, ласкавим гласом отац намесник, уверен да та титула годи игуману иако му је права тек „преподобни“.

— До-бро. Могло би бити и нешто слађе... Ко то иде по ходнику?

Искушеник који послужује око стола скочи са тањирима и посуђем.

— Молим, један човек хоће са господином игуманом да говори.

— Опет ваљда какав „барабер“! Мисле, протуве, да је ово бирцуз! — љутито остави нож отац намесник и изиђе.

— Чуо је да нам треба фурунција, али, изгледа ми сумњив, — рече опет враћајући се.

— Пусти га! — нареди игуман ван обичаја. Намеснику није било право, али човека уведоше.

Био је омален, мокра, смрзнута носа, збрчкана лица, наострених црвених обрва и бркова. Стао је код врата и лепо се поклонио.

— Љубим руке, добро вече! — рече страначким нагласком.

— Откуд ти знаш да нама треба фурунција? — диже главу и важно се намршти игуман.

— Рекли ми доле у селу.

— А имаш ли књигу?

— Ево! — и поче нешто откопчавати испод два капута и два прслука над прљавом, јегерском кошуљом.

— Добро, добро, видећу сутра...

...А како се зовеш? Ходи ближе!

Човек се бојажљиво приближи, као да му светлост очи вређа.

— Јанош Томка.

— Аха! Хм. Ти си католик? А пијеш ли? — запита игуман и загледа му се у модре жиле на носу.

Јанош заигра ногом и загледа се стидљиво у врх од ципела.

— Нећу пити, велечасни господине.

— Из празног! — подругљиво ће намесник, и са укором већ овлашћеног господара.

— Ако се ождереш, сместа ћеш летети! Алекса, иди одведи га у момачку собу; реци му шта треба да зна и да ради. А ти ујутру донеси књигу!

Игуман устаде и пође да попије црну каву у својој соби. Био је задовољан што је одлучио против намесникове воље.

Јанош је примио упутства. Мора за сваки дан изрезати и исцепати дрва, и то, и пањева и осредњих за ложење, а мора нацепкати и ситнине за потпаљивање. Мора почети ложити у пет ујутру и држати собе једнако топле цео дан; осим тога, навући воде за кухињу и кућу, у буре, за кухињу, и у све остале канте. У том ће му помагати стари магарац, прослављен по својој околини по имену Мацко, са два чабра. С њиме мора добро поступати. Бринуте се за његову храну и чистити га, јер господин игуман га јако воли и сваки дан се шали с њим.

Посао је био огроман, те се до поноћи чула тестера и секира у дрвари. Пећи су биле вазда топле, а ако би која и попуцала, Јанош ју је лепио жутом земљом, пекмезом и тестом. Радио је неуморно и ћућећи. Касно је долазио на доручак и ручак, и јео је што би му оделила куварица, безусловна и самосвесна власт над свом послугом. Све озбиљно и без речи.

Ђаци су се иза његових леђа подгуркивали, ругајући му се како велеважно гони магарца и како се гега, али су узалуд почињали разговоре. Јанош је теглио, жвакао и гутао. То је био јед за ђаке, који су научили да с фурунцијама збијају лакрдије. Куварица га је гледала попреко, иако је била задовољна његовим танким дрвцима за штедњак. Она је волела да се с фурунцијама, или свађа или да с њима живи у присном пријатељству.

Чуло се само кадикад да као нешто мрмља, и то кад би упртио цепанице из дворишта у комору, или кад би ујутру пошао у потеру за Мацком, који је имао ту повластицу, утврђену дугогодишњом праксом, да се на конак завуче куд му је воља. Ђаци су се тада прикрадали за њим, као бајаги случајно, и прислушкивали наћудених ушију, али ништа нису разумели, јер је Јанош словачки, по свој прилици, тепао Мацку.

Њих двојица су се јако слагали и пазили. Мацко се, изгледа, само од шале сакривао, јер кад би Јанош, лупкајући прутућем око шест ујутру, почео тумарати по свим кутовима и почео већ да се љути: — Мацко, Мацк-о-о, ти лопоф једен, Мацк-о-о! — он би се одједном појавио, тресући весело зарутавелом главурдом, фрчући и ритајући се стражњим телом према Јаношу. Стигавши до њега, замлатао би ушима као зец, зањушкао би по његову оделу, пипкајући га за рукав или за шешир својим дебелим, љигавим лабрњама.

Јанош би га тада ударао, као од милоште, штапићем и шаком, корео би га, а очи би му нестале под обрвама, и бркови би му се развукли над црним трулим зубима. Он се смешио. Магарац је онда обично

тресао главом, наслањајући му отрцани врат преко рамена а сиве, равнодушне очи би му се разумно и детињасто сјактиле. Али и он би само тихо фркао; и он је био без гласа, као и Јанош. Кажу, — јер је јако омагаторио. И затим би, ваљада, и магарцем овладао осећај дужности, јер би се престао играти и без нукања би спустио пред кухињским степеницама да га Јанош наговори самарем и чабровима. Па би онда почео званични посао.

Игуман је сваког јутра гледао са прозора и уживао како Мацко погрузи главу међу предње ноге и пажљиво мотри преда се, и како опрезно, одређеним и лаганим корацима, силази доле до чесме и успиње се натраг. При сваком кораку као да пипа да ли је сигуран, и тако слаже своје кратке ножице. При повратку би му се усекао самар, те би му се леђа потсавила а трбух би му се набухло раширио наниже. Вода бућка час с једне, час с друге стране, али он гази мирно, без напора, — и не би се збунио и застао, све да му поред стазе замири кора свежег хлеба; али не због страха од Јаноша, јер овај иде за њим службено и достојанствено, и само симболично држи у руци прут, гладећи га по слабини њиме.

Једно јутро сиђе игуман пред Јаноша и Мацка. Добро је спавао, био је добре воље.

— Шта је, Јанош, како ти се допада Мацко?

— Добро живинче, — рече па поцрвене Јанош. — Има памети и душе, као човек.

— Хе, хе, иди, лудо, до ђавола!... А, јест, има мозга, воли новине, — рече игуман и пружи пред Мацкову њушку свежањ папира. Мацко омириса да

није мастан, па га заокружи језиком, обзину све и поче жвакати.

— То није добро, разболеће се.

— Ех, шта! Том не треба карлсбадске соли.

А Јаношу је жао било магарца. Те и кад би се ко хтео том продукцијом похвалити пред гостима, он би се сакривао с Мацком. Сматрао би да је то немило-срдно, а да је понижење и према њему самоме.

Кад су ту велику наклоност приметили манастирци, обрадоваше се.

... Ти људи око манастира и у манастиру, који се, због умиљавања око игумана, намесника, лугара и пољара, па и око кључара и куварице, споречкају сваке недеље по неколико пута, путивши сав бес да протече друмом и потоком гласно и бестидно, па се онда и опет мире, склапају заверу и даље газе своје задане речи; сви ђудљиви, нерасудни, као што су и фрушкогорски потоци, што час набујају, час усахну, час се замуће, час пробистре, милећи, премећући се, шумећи и шапућући: те нагонске, распуштене природе нису могле трпети међу собом спокојног и ђудљивог, риђег иноверца. То су биле разголићене душе које су једно другом, међусобно, поцепале кошуље са прсију. Оне нису могле ни један тајни младеж свој сачувати испред туђих очију, зато их је узнемиравао, вређао и бунио тај адраповац што пролази мимо њих као поред камених ступова и не налази за потребно ни да се загледа у њих нити да гласно искаже шта мисли уопште и шта осећа. Одакле је, како је проживео до сад, зашто не пије, кога воли, кога мрзи, или, бар толико: шта радо једе?

Он ради, улази, одлази и без престанка ћути: дакле хоће да их презре и да изгледа бољи од њих.

Алекса је тврдио да је Јанош сигурно пијаница, само се сад претвара. Већ ће он њега довести једном у доњу кућу трештена пијана. Онда ће му се одрешити језик, биће пуна кућа кикотања. И зато је вазда, кад би ишао по вино, звекетао подрумским кључевима поред Јаношевих ушију, зивкао га, намигујући и хвалећи — само једну! — чашицу ризлинга, и уз то, цврктањем усана и језика, и гладећи се по трбуху, мамио га у подрум.

Јанош би тада поцрвенео као ђуран, окренуо би главу и запитао: — кад треба звонити на часове и треба ли кандила чистити прахом од креде?

Куварица га је једно јутро дочекала са, „лих за њега“, печеном цигерицом, облећући га као владику, пажљиво да се Јанош застидео и није могао да жваће и гута него је непрестано пијуцкао воду, ма да није био жедан. Госпоја Перса му је причала, бираним речима и плачевно отменим гласом малограђанских, ушеширених мајсторица, о своме угледном пореклу, о златном девојаштву кад су у њихову башту с вечери залазила и господа богословци с тамбурама, о несрећној удаји, о грубости свога супруга мајстор-Пере, и о материјалној пропасти.

— Па, видите, куд сам дотерала, куку мене, да друге служим, која сам била рођена за госпоју, да трпим увреде и да још одајем почитање горима од себе. Ви то видите и сами, јер и ви изгледате к'о човек који је бољих дана дочекивао. Зар немам право, слатки? — и бришући кецељом очи, прекиде свој га-

нутљиви разговор. — А чујте, молим вас, Јаноше, не буди ми замерено што питам, али само из поштовања и кристијанске љубави питам: одакле сте, молићу вас, ви, и имате ли кога свога, жену, деце и већ тако кога?

Јанош обриса прстима брке, устаде и као од беде запита:

— А просим лепо, јесу ли вам доста ситно исцепкана дрва?

Сека Перса удари љутито по зглавку ћурчије ноге, и помисли: — фруштукаћеш ти од сада, лопове, погријаног гра!

— Јесте, јесте. Хајд', хајд', ид'те, кад вам је за путем! Тоцки филозоф!

Тај дан му већ није дала са стола преостале коре од хлеба за Мацка, иако је Јанош дршћући доказивао да је видео много коре, и да се живинче, кад вуче, мора и хранити. Смејали су му се, и он је морао поделити свој оброк хлеба са Мацком.

Сваки дан га је дочекао новим изненађењима.

Један дан је нашао Мацка окречених леђа, други пут кусава репа. Пакости су биле промозгане, и извондигле се против Мацка помоћу једне свеопште завере. Бадава се притуживао Јанош игуману. Овај је грдио, али је и њега занимала ствар, па се после и сам знао од свег срца смејати Јаношу, кад овај очајно псује у зубе и испира магарчеве ноздрве, у које су ђаци насули бурмута па се магарац усплахирио: кише, кашље, хрче, скаче и дува на небо.

Сваки поједини несташлук против стрпљиве животиње примио је Јанош на себе.

Постао је још мрачнији, али и немирнији. Куд би се год макао, бојажљиво би се освртао, као да преза од заседе и подлих нападаја. Од осталих се посве оделио, али се примећивало да их сад напетих ушију мотри, слуша и опажа, а његове мутне очи при томе, испод спуштених веђа, пламте од мржње. Није више радио темељно и сигурно. Био је и у послу површнији: није му се могао предати цео, сваки час га је прекидао, слухтећи и на прстима уходећи: да се опет нешто против њега не кује и не изводи? И из уморна сна би који пут скочио, јер би му се причинило као да Мацко рже од бола, као да су му у копито заболи трн.

На постељи од кукурузне љуштике, кад га нико не чује, Јанош је шкрипао зубима, стискао песнице и сневао о освети. Но пред зору би устајао мирнији, а и жалоснији. Куда ће одавде? Града се боји. Ово би било место где би се у миру могло чекати или нешто немогуће добро, или — смрт.

...Плачи, Словаче, и отри сузе!...

Јанош Томка је, после учињена греха и претрпљене казне, хтео да се упусти у борбу са светом и да силом отме себи места у њему. Али сви ти напори остадоше јалови. Зидина предрасуда и сукњарског, грађанског морала била је тврђа од његових ноктију и темена. Он је најзад клонуо и пао, изубијан и крвав.

Он је мислио да ће дубоко пасти у очајање онога часа кад јасно схвати да је жив закопан. А није. Откинуло му се само нешто драго и звучно у прсима, сузила су му се рамена, пала му је глава, очи му се смутиле као огађена, просута вода, а зажелио је мира, ћутања, немишљења и заборавља.

Последњи пут је служио у Банату, код адвоката. Био је вредан, али је сваки дан долазио црвених, неиспаваних очију и држао се, особито при говору са шефом, у одређеној удаљености, јер је куљала из њега винска и ракиска јара, као из старих натопљених буради.

— Ви сте разборит и интеллигентан човек, Томка. Што толико пијете? Да то не чините, учинио бих вас солицитатором. Ту се иште знања и поверења.

Томка поцрвене као рак и окрену главу, да скрије влагу у очима.

Осетио је како му срце појури у грло. Заболело га је. Дрекнула је у њему глад за животом и за признањем.

— Нећу више пити, благородни господине.

Обукао је чисто одело, и опет је почео пркосно гледати око себе, побирати „комисије“ и сањати о срећкама.

Није дуго потрајало а тачна машинерија у канцеларији поче лабавити. Томка је долазио неиспаван. Информације му нису биле збијене и јасне, а трошковници покрпљавани, донакнађивано вођени. Постао је плах; изгубио је главу.

И дочекао је оно од чега је презао сваког часа. За време кортешовања у корист свога шефа сукобио се на једном збору са противничким кортешом, с једним исто тако туђим писаром. Ту се побише као пунокрвни гладијатори. Противник одједном плану и са пакосним грохотом указа прстом у њега:

— Види се какав му је госа, народе, кад њега храни! Једног робијаша!!

Он је побледео, а на њега се просу пљусак поруга и церекања.

Слутио је он поодавно, из продирних погледа у граду, да је ветар донео глас за њим и да се назире истина.

Адвокат га је невољно и љутито отпустио.

— Такву неприлику, такву неприлику да ми навучете на врат. И баш у то лудо време!

Онда је ударио у пиће још више, и док није попио и месечну плату и одела, није мислио ни на шта друго.

Зима и глад нагнаше га да помисли на манастир. У једној бечкој механи чуо је од неког Арнаутина, тестераша, да се у Срему, у манастирима, лепо може живети. Људи мало хају за свет и за друге душе. Певајући живе и умиру од преке смрти.

И сад види да је Арнаутин лагао. Можда није никад ни био у Срему. Можда је и он сањао о смирењу и скривеном уточишту. Па је, на своју утеху и радост, измислио и причу и људе.

...Шта је ког врага живот? — раздираше се у себи Јанош Томка. Ма био најтрезнији, тетураш у њему као пијан. Не можеш ни једну реч, ни један корак, а камоли себе и друге који су око тебе, измерити на длану. Идеш за носем, мислиш по мирису ствари, а не по тежини и обиму. И зато се налазиш на преломима у отсудним и крвавим тренуцима и положајима, као да си везаних очију набасао пред оштрице ножева или упао у кутњак аждаје. Ти си испреплетен туђом косом, као коњима за репове, и биваш вучен и кидан и уморен...

Зато је боље пити, бар онда не знаш да си пијан и увиђаш да су многи трезвени пијани.

Он је дошао амо да живи, да буде заборављен и да заборави. Да гледа само сто центиметара преда се, да мисли само унапред двадесет и четири сата и да ради само оно што данас мора свршити, како би легао и сутра и опет одрадио одређени посао. Бити обузет најближим предметима и најкраћим временом, секиром, сухим дрветом, стварима које се дају подложити својим шакама и које немају језика. Дојести своје дане тако и потрошити снагу. Не бринути се ни за што боље и лепше, но утопити се у тренутку, онаквом какав јесте.

Али ови људи му не даду да дише како он жели. Они хоће да га кидају, као задушну погачу, и да га жваћу и њушкају сви; и они и пси.

Мацко је друкчији. Кад се прислони на његов врат, то га пријатно греје; кад он једе, Мацко му само поднесе велику главу и стидљиво жмири и ћути, топло гледа у зеницу и прислони му се као дете. Но навршти ли се на њега Јанош, Мацко неприметно обрне главу и мирно се удаљи, па легне у џбун крај чесме.

Он воли зато Мацка, јер је скроман, ћутљив и топао, а они му сада баш зато пакосте. Он треба да је мудар и да презриво пређе преко тога, али душа му се буди: туга и јед му се проваљују; над мирним полусном разбегавају се угодне и дискретне магле...

У кухињи се тужиле да дрва за потпаљивање нису довољно ситно исцепкана. Јанош је сад ударао секиру у пањ пре звона које оглашује обед, и журио се пред кухињу, са изразитом жељом да смета осталима у

оговарању. Својим дурновитим ћутањем и мрким блењењем у под или у зид он је хотимице изазивао пецкања. Као да га је дражила игра савлађивањем; а то га је тако тешко стало.

Неким јелима је замерао... Демонстративно је умео да одгурне од себе изрезане тикве без меса.

Куварица је плачући ишла на тужбу игуману.

Кад га је игуман дозвоао на одговорност, позивао се на тежак рад и на потцењивање осталих који не знају реда, глупи су и безобразни, као да су у „хербергу“ а не у манастиру.

Дршћући је сишао у кухињу, поднео се куварици под нос, која је цикнула од страха, и презриво јој баццо у лице:

— Гуско!

То је значило као ратни ултиматум. Наравно, слабија страна, без савезника или, боље рећи, тек с једним оматорелим, дугоухим копитарем као савезником, морала је извлачити дебљи крај.

Доказивали су да не ваља што се толико дружи с магарцем, јер ће попримати све магареће обичаје и навике.

Јутром би сви стали на ходник да посматрају како Јанош гони Мацка. Алекса озбиљно упире прстом:

— Видите, нисам ли ја рекао, са профила је већ сасвим налик на Мацка! Пљунути Мацко ће бити за коју недељу. — И заорио би се смех. Неки би се обухватили око трбуха и тресли, женске би чучнуле, а отац Севастијан би рукавом очи тро од кикотања. Ни игуман се није трудио да задржи строго лице. Али

Јанош је беснео и није се дао. Но што је јаче беснео, изгледао је све смешнији.

Једном је скочио, откинуо летву од клупе и зао-
шијао је међу душмане, па онда се закључао у ко-
мору и, у свом болу, разрушио муком сложена дрва и
преплакао ту цели дан. Једва се смирио посредством
игумана и намесника.

То вече су поруга и смех повукли рокове и Алекса,
пренемажући се као да му је силно жао и да ће бити
тужан ако се не помире, натента најзад Јаноша да у
момачкој соби попију чашу мира.

После устручавања, Јанош се опи као левча. Ше-
гачили су се с њим, али он није ништа приметио.

Око једанаест Јанош заћута као заливен. Око два-
наест, кад се и остали накитише и без страха ударише
у певанку, он се наслони на руку и заплака. Па онда
загрли Алексу искушеника и поче:

— Сви ви криво чините што мене гоните! Зашто
ме гоните? Кога сам ја увредио? Пустите ме с миром,
да живим и умрем. Немате ви душе ни толико колико
је у Мацка. Он је једини душеван створ међу вама...

... Шта ви мислите, да сам ја пропала будала? Ја
сам само страдао. И-и — што сам учинио, нисам ја
учинио. Неки ђаво се увукао у мене. Но сад свеједно.
Ја сам све испаштао по триста пута. Мени треба само
мира.

— Зар ви ни толико немате школа да не умете
видети ко је бољи а ко гори? Ја сам бољи од вас ма
којег. Ја сам учио гимназију. Још би и данас умео во-
дити duplo књиговођство. А ви — ви ни читати не
знате! Једете, пијете, спањавате се и олајавате се. Ја

сам бољи од вас, ал' нисам хтео да се то зна. Хтео сам
да останем затрпан. Сви сте ви зли и загрижљиви.
Једино ја и Мацко што имамо срца и интелигенције.

— Па ви сте браћа! — вели буновно баштован
Илија. — Хајде ајнца да играмо, ако си баш телеген-
тан. Дротар си ти, глупави дртош!

Алекса престаде слушати, па запева:

— Шерпење, лонце, котлове крпа-ат!...

— Моја браћа су господа. Један је у Великом Ва-
радину шеф железничке станице, други је професор у
Пешти. И ја сам пре у Пешти служио, у банци. Ко-
лико блага, колико блага! И злата и банкнота, велике
зелене, масне банкноте.

— ... То је и била моја страст! — и залупа песни-
цом по прсима па махну шаком, као да брише прах
са стола и тера дим око главе. — Прође, прође све! Ал'
то се не заборавља; то убија — ех — па шта! Прође...

— Приповедај ти то коме хоћеш. Нађи ти друге
луде које ће ти веровати! Ни нос ти није на господина.
Дротар си ти или пенџераш. Кад си дошао, смрдио си
ти на гит. Да си ти из fine фамилије, не би ти дошао
овамо да се са Мацком дружиш! — сврши, па се обе-
шењачки искези баштован.

Алекса удара у непрестану вику:

— Пенџер опраав! Пенџер опраав!

Јанош нешто прогунђа, мучно се диже, отрже и
љуљајући се оде, пошто му салише непопијену чашу
за врат.

Ујутру је дошао из села дотучен шпиритужњачом
клипаром. Ружили су га, али он је, мљецајући оде-
бљалим језиком и не умејући макнути левим оком, што

се устаклило и укочило као кликер, ишао од лица до лица, и доказивао да је интеллигентан и да немају права да га омаловажавају. Али га је свако слао у постељу.

Нечујно се дигао из постеље и стидео се себе. Шта ће сад? Он се морао ноћас издати па ће му се показати врата. Ко је донео воде са Мацком? Можда су га мучили, а нису га нахранили. Мора отићи игуману и молити га за опроштење и заштиту.

Дочекали су га смех и псовка. Мацко је вирио кроз окно, а по ребрима му кречом написано име: Јанош.

У соби га је чељад задиркивала, а он, за доказ да није пијан, понавља причу и доказе свога школовања. Ни трезном му нико не верује. Игуман га избруси, а он и њему доказује да није ништа крив и да он није као остали. Он је школован. Игуман га тера доле: — Мени су потребне твоје руке, а не школа. Новине ваљда да ти претплатим? Тестери ти мени, тестери!

Исти се дан опет надерао и декламовао неку Петефијеву песму и причао да зна енглески, што „ни ваш патријар са пишпекима не знал“. Онда су га истукли. Кроз две недеље се сасвим пропио. Трчао би на прстима кад би само чуо кључеве од подрума, а знао би се понизити и клечати пред Алексом, да му да цементу патоке-ракије, што би на душак истресао, халапљиво, као од страха да ће га кап ударити усред гутљаја.

Игуман је већ распитивао за другог човека, ако се не опамети. Он је плакао и сваљивао кривицу на друге, који њему и Мацку не дају мира, који га називају дротарем и лажом, па и сам високопречасни држи с њима, а то њега боли.

Једног дана и опет расплакаше Јаноша, не верујући у његово образовање и љубав, те се он огорчен упути ван манастира. Кад је изишао напоље, весело га сусрете Мацко. Гледао га је питомо и лупкао копитом, а реп му је био жалостан. Јаношу се растужи. Учини му се као да му Мацко пребацује што га је због других и због пића забаталио.

Загрли му главу и плачући га пољуби међу велике и живахне уши.

— Мацко, Мацко, слатки Мацко мој! Нико нас не воли. Остављени смо од свију и сваког. Ја сам једини који тебе љуби, матори магарче мој и сапутнице. Како се блиста око твоје за часак, јер и ти си морао видети лепших дана. Крупнију си траву пасео на широким ливадама, мирисао ивањски цвет, и играо се голицавим чкаљем. Дремао си успављиван клепетањем овнујских бронза, разгаљивао се мекањем слабачких и пенастих јагањчића. А кад би се у летње вечери приближила пепељаста и млада магарица суседних пастира, са дражесним и крепким сапима, ти би се узнемирио, застригао ушима и вурио се неколико пута од набујале снаге и, онда, раширивши ноздрве и дигнуте главе у небо, продерао би се храпаво, незграпно, али и са пуно младости, необузданости и љубави. Ти си био тада леп, драги мој друже, Мацко — магарче!

— И ја сам био друкчији. Али нико ми не верује овде. Ти ћеш ми једини веровати...

Мацко пребаци врат преко Јаношева рамена, као да је хтео боље да чује жалосну повест свога Јаноша, који се разнежио и прича у велико ухо магарчево, квасећи га дебелим сузама. Магарац је на махове за-

клапао очи. Очевидно да је био ганут и, у знак разумевања и утехе ради, климао је мудрачки главом.

— Па опрости, Мацко мој, што си сад извргнут руглу због мене. Они хоће мени да напакосте, па мораш ти да искијаваш, али веруј, и ја патим кад се с тобом шегаче. Да смо млађи, ја бих узјахао на тебе, па бисмо побегли некуда, а овако, шта ћемо? Не бој се, Мацко, неће твој приша дуго бити крај тебе. Осећам да се и опет миче пода мнош тле. Отићи ћу. Можда ћеш мање бити изругиван, али ћеш уједно бити више гладан, стари мој пријатељу!...

Јанош се пренуо на грохотан смех. Кад је дигао главу, умало се не окамени. Група насмејаних гостију је гледала у њега, показујући црвено месо вилица, а међу њима је брисао наочаре управитељ митровачке казнионице, кога се Јанош на први поглед сети, јер га је видео оно једном у Илави,* кад је овај путовао онамо, ваљда у некаквој мисији.

Јанош пребледе и побеже. Мамили су га, звали из дрваре, претили, али он се повукао у мрак и полутрезан дрхтао.

Алекса се досети. За кратко време чу Јанош како читава кућа одјекује од силне граје, смеха и трке. Одмах је слутио да се то у првом реду њега тиче. Кад је прислушноу, лепо разазна узвике и сулуди топот копита по порти.

Бесно отвори врата. Био је готов да спасе магарца и да раскине одмах са манастирем.

*) У Илави (Словачка) је била казнионица за теже кажњенике некадашње Угарске.

По ходницима се узбунио и гуркао свет, половина засеока. Мацко се, упркос својој водоношкој десетогодишњици, витлао, скакао, ритао и наваљивао на клупе, зидове и летве. Преметао се, тресао је главом, сигурно од бола; ћушао се ушима и рушио све околу. Двапут је тако лудовао око цркве, а манастирци се згрнуше на прозоре од ходника и врата и смејали се и псовали. Неки су чак и жалили.

Кад се Мацко некакò докотурао до капије, па се дохватио отворена простора, појури на друм, фрк-ћући и зевајући.

Јанош одједном потрча за њим.

— То му је један нитков запалио труд у ушима! Мацк-о, стани, просим те, стани!...

Али Мацко се није освртао; превалио је клупу, ударио се о брест и сурвао се преко низбрдице. Јанош га ту стиже и пружи му руку да га ухвати, па да му извади из ушију запаљену труд, тепајући му као мати. Али Мацко се стресе, диже, па нагнувши опет да бежи, ритну се и удари стражњим копитима Јаноша у прса, и одјури некуд, пут салаша, преко утрине.

Јанош само мекну и бљуну крв. Људи и калуђери, гости и куварица, пожуре за њим, да виде шта ће бити, и стигоше га у тренутку кад је пао, изнурени од смеха. Кад га опколише, престадоше се смејати.

Јаноша дигоше и, још то вече, однесоше га у градску болницу, на душецима са парадним колима.

Гости се мрзовољно разиђоше, а игуман се затвори у собу. Није ни излазио на вечеру, а намесник је грдио Алексу што је „будали словачкој дао да лоче“. Куварица је плакала.

Јанош није долазио свести. После неколико сати је умро. Плућа му се прокрвавила, јер му се грудна кост угнула и пукла.

Игуман је жалио, али није хтео да плати болницу и сахрану. Претише му и тужбом. Он онда написа писмо у Велики Варадин, шефу станице железничке, Ференцу Томки. Али овај ни одговорио није. Ствар је дошла и пред мирске и пред црквене власти.

Мацка је оног дана нестало.

Кад магарац хоће да скапа, онда се сакрије, да га нико не нађе. Но трећи дан су ипак набасали на њега пси. Вратили се из честара лајући и са длакавим чељустима. Довукоше га и одераше пред целим селом и игуманом. Ожалише га и причаше о њему много, а сад лежи код потока, црвен, дигнутих ногу и искежен.

Околни пси се купе и ноћу заурлавају око њега.

1909.

ЛОВ

У шуми негде плану пушка. Одмах затим, као сенке пуцња, са двеју противних страна, из мрачних трњининих и купининих густиша, јавише се кратки одједи. Отац Софроније, игуман шишатовачки, трже налево главу и удари палицом од морске трске и с дршком од слонове кости кочијаша по леђима.

— Стани! — Па одмах, с пригушеним узбуђењем, тихо дода: — То је Пипа.

Кочијаш, и не окренувши се, после кратке почивке важно потврди:

— Код три 'раста, пречасни. Куглом. Биће јелен. Пст, пречасни, молим, канда кевће из Сувог Потока керуша. Онда неће бити он.

Занемеше и игуман и кочијаш. Загледаше се у светавнији, влажни полумрак безбројних стабала, заслухтише и затрепташе очима. Из даљине, која је бивала све даља и све дубља и недокучнија, допирало је испрекидано, оштро и јетко штектање, као кад псето цепти од узрујаности, јер се дивљач измиче, а господар никако не разуме његово нервозно објављивање трага. Још се чуло као очајно и болно циктање, па умукну и тај једини јасан звук у великој тишини, као једино штрецаво кандоце у големој, мрачној одаји.

— Сад га тера преко брега, — прошапта кочијаш.
— К'о да је Дијанин лавез.

Одједном, сред тишине и сред пажње управљене кроз густу шуму, с оне стране брда, зачу се пуцкарање гранчица, гужвање лишћа и запињање за сукно јагодиних вињага. Игуман и кочијаш обртоше се надесно и укочише се од изненађења. У непосредној близини, између стабала и кроз жбуње, провлачио се човек. Иако је хитао, ипак се пажљиво сагибао бранећи очи од грања. Кад је дошао на десет метара испред кочија, он подиже своје једно, дубоко усечено црно око, застаде за тренут, па се опет погну и, дигнувши руком малени обод свог сељачког црног шешира, хтеде да пређе шумски пут и да нестане међу дрветима.

Но игуман се прену.

— Јеси ли ти, Пипо?

Човек се окрену само мало у страну, а не диже главу.

— Ја сам. — И хтеде поћи даље.

Игуман раздражено настави:

— Јеси ли ти то пук'о малочас? А?

Пипи се подругљиво изви десни угао усана.

— Ја моју пушку боље 'раним. Да сам ја био, не би се ова вашка крзала и морила преко чота. Нисам ја шумар богатог манастира да трошим барут у тартањ. То је ваш Прока. Ено га, вија јелена у Марковом Гају.

— Како то да не идеш за јеленом? Где ти је пушка, а? — изазивао је севајући очима игуман.

Пипа мрдну раменом, и с пола ока прелете по кочијама.

— Не бавим се ја више тиме.

— Гле, гле! Да ти нису у Митровици избили „раубшицерај“ из главе?

Пипа ћути и хтео би да прође.

— Куд се журиш?

— Идем кући да нараним крмке.

— Кад су те пустили?

— Јуче је било недељу дана.

— Колико си ти оно седео у Митровици?

— Шест и по месеци.

Игуман грчевито стиште палицу.

— Мало, Пипо, мало за један људски живот. Ал' ако си се извукао из прстију човечјег суда, богами, из божјег нећеш. Куд ће ти душа, Пипо? Убити оца петоро деце.

Пипа, не дижући главе, дубоким гласом одбијаше од себе.

— Нисам ја, господине. Богзна ко га је убио! Намастирски шумар увек има пуно непријатеља.

Игуману јурну крв у образе. Он устаде са федера и шкрипећи зубима замлата штапом према Пипи.

— Зликовче, убицо, шта се правиш светац, кад си га само ти могао убити. Убио си ми највернијег човека, јер није дао да ми истребиш сву дивљач, јер није хтео да се уортачи с тобом као онај лопов Миладин. Ал доћи ће и теби црни петак! Погледај ми у очи ако смеш, ниткове!

Пипи суну црни пламен из онога једног ока, погледа један тренут у игумана, нешто прогунђа и уђе у шуму.

Игуман паде на седиште. Дрхтао је сав од јарости. А кочијаш, окренувши се у профилу, промрмља кроза зубе:

— Немојте, господине! Опасни су то људи. Немојте тако!

— Ах шта! терај!

Игуман се задихао и гушио од срџбе, а кочијаш као да је знао да ће се његов господар осврнути за Пипом, опомињао га је онако и не окренувши се.

— Пустите га у ђавола, и погните се у колима, док не замакне. Богзна, може да окине.

— Чим ће?

— Е, пушком, својом пушком. Увек он њу има при руци кад му затреба. Ђаво би га знао куд је сакрива. Можда их има неколико таквих, па их држи по шупљим пањевима. Покојни Јова је набасао на такву једну, у дупљи једног 'раста. Тражио куне, па ишчепркао пушку. Сећате ли се? Кратка к'о рука, да се може под капутићем носити. Кундак, отестерен, прснут, сав увезан дротом, а цев једва од једног педља. К'о леволвер. Ал' на шта он њу дигне, то легне. Ја, знате, боже м' прости, све мислим да он није чист. Мора он да се с Нечистом спрегао..

Игуман га нестрпљиво прекиде, као кад се не слуша шта други говори, због сопствених, тешких мисли.

— Иде ли он сад кући?

— Ваљда. Нисте били никад код њега? Па да, наравно, опростите што питам, где би ви код једног раубшицера! Само тако мислим, због што је то здраво занимљиво. Ја се чудим управо што то свети манастир

трпи, да он, такав раубшиц, сред његове шуме стоји. Кажу да је њега већ покојни госпо'н игуман Сергије ктео да истера, ал', каже, суд није дао. Каже да је манастир дао право његовом деди, који је пребег'о из Босне, да ту искрчи себи по јутра и склепа колебу. Ту он живи к'о курјак. Чисто стра' човеку проћи онуда. Некако увек све к'о запитвено, и врата и прозори. И жена му само ако се покаже од прага до свињца, замурена у мараму. Ни једно из куће неће погледати за човеком. Чудан свет. И ни с ким они, чујте, не диване. Сви се нешто нећкају да им оду, к'о да имају неки за-дај. И ја чисто претрнем кад прођем тим шумским путем, па ме удари дим одонуд или чујем секиру. Ех, бог би га његов знао, шта ће му то! Јер сиротиња је то пука, господине. Никакве вајде од тог раубшице-раја, а глава увек у торби.

— Па што се онда не окане лоповлука, кад на крају мора заглавити.

— Крв је то, господине, крв. Кад му је оно преклане умрло дете, па му ми отишли, човек је, напо-слетку, и он, онда смо га питали. А он се само погладио по челу и уздануо и каже: — Не знате ви то каква је то сласт убити срну у туђој шуми, испред ловца. Каже да њему никад не треба кер, он просто наслути где је дивљач. Има око за приповест. Може на сто метара пред собом у орању да види зеца кад полегне у бразду, и онда му се дошуња као мачка, и кад опали, к'о што сам каз'о, не промаши. Он носи само један-два фишека, добро згрувана — тако је и око изгубио, — више не може да сакрије.

— Јесте л' гађали кадгод с њим у нишан?

— Мамили смо ми њега и јесенас на слави, ал' он неће. Каже, не тера га изнутра ништа да пуца „у шајбу“. Не може, каже, у мртво. И што је чудно, он каже да он ни дивљач не гађа к'о други свет. Он, каже, не мора срну ни да види, само је назре, па онда му крв шикне у очи, и онда осети. Нису то чиста посла, пречасни.

— Шта мислиш, хоће ли му Прока додијати?

— Хе, јест', зликовац је и онај Прока, хе-хе! Дуго неће моћи један крај другог. Чим се нађу једном у послу на пушкомет, један ће се опружити. Бојим се за Проку. Жесток је. Јова је био 'ладнији, па је ипак натрчао.

— Ако ми и Проку убије, проклети хајдук, ја ћу га, где га прво нађем, сам уцопати као бесно псето.

— ... Хо, пречасни, чујете л'?

Обојица опет застадоше. Све ближе, као кад се тучано звоно ваља с брда, одјекивао је лавез. За неколико секунада, јурећи с косе, пролаја засопљени, жути бракикер, мимо њих, свом срчаношћу ловачке страсти чувајући траг испод своје влажне и трептаве њушке. Одмах се иза пса зачу тихо звиждање.

Кочијаш шану:

— Прока.

За њиховим леђима пробијао се трчећи висок човек с пушком у спуштеној руци.

Игуман викну:

— Проко!

Човек се трже и заста. Био је изнурен, и зато завали шешир на потиљак и, дишући тешко, обриса ознојено чело које се делило напола, на бели и на црни.

део као лице. Био је сав опаљен, где га мали, округли, зелени шешир с јарчевом брадом, позади, није бранио од сунца и ветра. Због те мрке боје лица његове модро-сиве, светле очи, хладне као углаисани наоштрени челик, још више су се издвајале. Исто тако и његови гиздави, плави брчићи, који су се чинили као да су избелели у некој ватри.

— Већ читави дан гоним једног силног јелена. Мора да је из Елцове шуме. Имаћете на Ђурђев-дан јеленског меса. Збогом!

Игуман викну за њим:

— Пази да га још данас докопаш пред пушку. Иначе ће га до зоре Пипа већ одерати.

Прока намигну и удари по кундаку:

— Не сме Пипа ни близу! Збогом, пречасни!

Прока потрча лево, ка удолини такозваног Сувог Потока, јер је знао да ће псето отерати јелена онамо. Он се трком удаљавао, али је непрестано одржавао везу са својом кучком, звиждућући непрекидно и мутно као да мами птице. Кад је стигао до јаруге коју су периодични бујни потоци излокали и у чијој се дубини, између суварака и широколисних папрата, овде-онде, тек зацаклила тануцка и притајена вода, он звизну јаче и цвркну језиком у знак да ће се ту зауставити. Кучка издалека лану неколико пута јаче, као да је разумела свога господара, па настави своје убрзано и високо кефћање.

Но тек што је шумар хтео да седне на маховину и да, наслоњен о једну букву, опружи ноге у сурдулију и прегледа фишке у обим цевима, сваке сигурности ради, кад недалеко од њега зашуста нешто, као

да се неко, човек ли је, стока ли је, прикрада. Тако се шуња лис, дивљи мачак или човек.

Прока скочи, али још није дошао за букву, кад се на петнаест метара између два граба указа Пипа. Пружио главу као кроз врата и звера на све стране, а у руци му она бадрљица-пушка. Прока стеже зубе, пребледе и — тик-так! — одапе пушку. У исти час, а хитрином саме шумске звери, прену се и Пипа. За један тренут обојица дигосе пушке и склонили се сваки иза једног стабла.

...Тишина. Натруло, летошње липће воња на прокисло вино и на гљиве. Шума дише огромним дахом силне катедрале, где су усправна, глатка стабла стубови, а једна у другу уплетене крошње сводови. Далеко негде изумире силни лавеж, као муха на високом окну...

Ова два човека се припише уз дебла као два риса уз рашље, само им се црне округла пушчана уста и на њима се сјаје два нетрептива ока. Као ноћу на тавану пожарна искра, у Проки тиња, расте и разбуктава се бес и мржња, баш због ове глухе, зелене тишине и ове затегнуте, живе непокретности.

— Спусти пушку, Пипо, и 'оди овамо!

Пипа се не креће и не говори.

— Све ти је узалуд, долијао си. Предај се боље с миром јер ћу те иначе уцмекати к'о кера!

— Пипо, нећеш умаћи. Чекаћу те до сутра овако. Не можеш се искобељати. Ако ми предаш пушку, пустићу те.

— Пипо, оца ти раубшицерског, што си се увук'о сад као лоћа! Дед сад изађи, кукавицо, пред мене, ако смеш!

Прока је дрхтао од љутине. Не могавши се савладати, искочи иза дрвета и удари се у прса.

— Хајде, пуцај овамо, шицару славни, пуцај слободно ако смеш!

Проку је већ обнезанила његова љута крв. Он је све смелије изазивао, само да би измамио Пипу. Искрвао је иза заклона, само да онај опали, јер је знао да Пипа нема више од два фишека. Напослетку, пошто се онај није ни макнуо с места, као да му се образ прилепио уз кундак, Прока је већ намеравао да опали пушку и да му притрчи, па шта буде. Псовао га је најпогрднијим речима и обзирао се с које стране да му подиђе, кад се псето опет поче приближавати. Његов лавез је звонио триумфално. Није Прока добро ни разабрао шта му то пас хоће да јави, а тек запршта оно јединствено крхање, кад десетогодишњак јелен, засегнуте главе, јури кроз шуму, и крши својим јаким роговима све око себе.

То је трајало само неколико секунда, па одједном, на тридесет метара испред шумара а с десна иза Пипе, искочи рогат јелен, и хтеде да прејури јаругу.

У исти час се Пипа окрете, истури напред — и пушка плану. Но одмах за њом и шумарева. Јелен, погођен у скоку, рикну, и скотрља се, а Пипа скочи на прсте и, с дигнутом пушком изнад главе, обрну се једном око себе, па паде на лице.

1913.

А Г У Ц

У трпезарији је тишина, она значајна пауза, после тешке породичне распре, и пред другим, новим објашњавањем. Отац, господин професор, да би забашурио своје ћутање и немешање у ствар, полако брише наочари и дубоко се сагиба и уноси у свој тањир у коме се укусно, на златна окца прелива и мирише кисела јагњећа чорба. Мати, госпођа професорка, седећи преко пута, узалуд стреља очима на њега, јер жели да му пребаци што се опет прави „шваба“. Она још увек држи изнад чорбалука, у ваздуху, пуну кутлачу чорбе, и труди се да одржи родитељско достојанство.

— Пружи тањир, кад ти кажем!

Госпођица кћи, мала Дана, ученица другог разреда гимназије, дурновито одбија главом, млатара левом ногом испод стола и не диже очију са сервијете, коју нервозно и јетко набира и китка прстима. Њено је место између оца и матере за читавом једном дугом страном стола, те је њен положај тежак, налазећи се као између две ватре. Она погледа испод ока на оца, осећајући да је он на њеној страни, те јој је у овај мах готово више жао на њега, што се он тако кукавички понаша.

Госпођа мати диже глас:

— Дај овамо тањир!

Дана опет мрдну главом, а руком обриса сузу с носа. Госпођа професорка срдито пусти кашику.

— Какве су то керефеке!... Напоследку, пољуби па остави!... А, — извините, госпођице, нема устајања. Имаш ту да лепо седиш, с нама за столом до краја ручка, а кад нећеш да једеш што и ми, нећеш добити ни пите с јабукама. Кад си баш тако тронута због тог твог глупог Агуца, а ти бар пости, — у покој душе!

— Па баш и хоћу! — пркосно потврди мала Дана и, не дижући главу, удари петом о столицу.

— Види, молим те, ове јогунице! — поче мати да губи стрпљење и севну на мужа: — А што ти ћутиш на све то, и ти си ми мајчин васпитач! Напоследку, није реч о јагњету, растумачи јој, ти си јој отац, да нас Агуц, сутра богзна каква ће јој се буба увртети у главу. Не трпим непослушно и својеглаво дете, не трпим никакво пренемагање, лажне сентименталности и фантазирање, па крај! Растумачи јој како је то глупо и ружно што ради!

Отац је био на муци. Њему се допадала осетљивост мале Данае, јер је баш по томе она његово право дете, а увиђао је да и жена има право. Уопште, он се прибојавао жене, јер је она била носилац оног истинског животног смисла у кући, и јер је, и досада, увек, она налазила излаза из најтежих прилика и криза у које је практични живот уносио њихову кућу. Стога је настојао да ублажи женину строгост, и да тактично утиче на разум своје ћерчице, тактично и постепено, те опет поче испочетка:

— Е лепо, кажи сада мирно и разборито, јер ти си наше паметно и добро дете, зашто ти нећеш да окусиш од ове јагњетине?

Мала Дана погледа својим црвеним исплаканим очима оца, као да га је хтела молити да престане с тим питањима. Што је мучи само, што је пита кад то врло добро зна и он сам? Но, ипак, прошапта, штуцајући од поновних суза:

— Не могу, не могу, кад је то мој мали Агуц! ЈАВНА КУЉИЦА
СНИЖАВА ЈАВНА КУЉИЦА
ВОЈНИСКА БИСТРИЦА
Како можете и ви да сте такви и да једете од њега!
— па заврши јецајући.

— Дано, буди паметна и немој плакати. Тако се нећемо моћи објаснити... Добро, признајем, тај твој, како ти кажеш, мали Агуц био је заиста једно мало јагњешце, кад сам ти га купио и донео. Зато га и нисмо одмах заклали што је заиста био леп, и дозволили смо ти да се неко време поиграш с њиме. Али, ми смо ти одмах рекли да ћемо га заклати. Зато смо га уосталом и купили, чим мало поодрасте и почне досађивати и чинити штете, што је он и чинио...

— Молим те, шта стаје једно огледало као оно доње, на конзолу! — прасну госпођа срдито. — И говорила сам и говорила, али немам коме, да га не научи на улажење у себе, особито у салон! Ушао ти он у салон, наишао на консол па кад се загледао у огледалу, затрчао се издалека па — трас — челом у стакло. Какво јагње, овчекања, јарчина једна!

Малу Дану тај инцидент, чини ми се, није убедио, јер она се кроз сузе насмејала.

— Срце — Агуц! Најлепше и најпаметније јагње у Београду. Како се само лепо и послушно пуштао док му правим тоалету. И не мрда док му чешљам ону ње-

гову белу, коврцасту вуну. Све му се на чуперке одвоји па је у оним раздељцима тако топло и чисто. Био је шуцер, с црним моноклом на левом оку, с црном сјајном њушкицом и црним усијаним папчићима као у лакованим ципелицама. Па сам дотрчи и пружи главу да му вежем црвену машлицу и звонце. Кад прођем с њим по Тркалишту, сви се окрећу за њим, сви га милују и зову, а он само за мном трупка. Ни пси га нису дирали, тако је био златан и добар, а ви... Да!... Мири-сао је тако фино и чисто док је био жив, а сва ваша чорба, цела кућа сада осећа се на њега сиротог, псзна-је се то, али је то тако одвратно... Он је био мој највернији друг, а ви, ви, немате срца, он је био дете као и ја!...

— Будало једна, не знаш шта булазниш! Што је слушањ и пуштањ да тако гречи душу?

— Видиш, Дано, како, заиста, бесмислено говориш! Како можеш да зовеш једну обичну животињу својим највернијим другом, и, боже ми опрости, дететом као што си и ти сама, крштено дете и разуман ђак? Животиња може бити само играчка и украс донекле, али у ствари она увек мора човеку да служи за нешто, да му буде од користи. Није хумано ни хришћански ни ово мажење бескорисних паса, које среташ у наручју сујетних госпођа по Београду; мајмуни, папагаји, хајдеде, могу још и да се извине као нека разбигра луди, заморених пословима и бригаама, али та наклоност не сме да прекорачи границу која дели човека од животиње. Животиња не може бити никад човеку друг, само човек може бити човеку друг и пријатељ.

— Да, а зашто се онда људи свађају, мрзе и туку, и лажу? И другарице се лажу. А Агуц мене није никад

лагао... Агуц је мене волео. Агуц је имао душу, малу, малу, оволицну душу, ја сам њега волела, био он животиња не био, ја сам њега волела. И нисам мислила да га поједем. Каква ми је то љубав кад се милује, а унапред се спрема да се наједе од вољене животиње! Као она баба-Наста у Гроцкој што тепа својим прасицима и чеше их по трбуху: — „Слатки моји, мамини пацкови, једите ви само лепо, мамици својој, па ће на зиму мамица ваша да натопи пуну кацу масти; пун оцак шунки и ребараца!...“ Пиха!... Ја сам Агуца волела... Па и ти си ми сам увек причао да заправо воли само онај ко бескорисно воли, ма шта то било! И по књигама тако пише!

Отац мало скупи очи и поче да тражи изгубљену мисао, јер му се једна изненадна претстава појави у глави, која га још више обесхрабри. Он се сетио опет једног таквог, сличног призора још од пре рата. Била је зима, а мала Дана се вратила из забавишта, без вуненог шала. Дала га је, каже, једној сиротој девојчици, која није имала капута. Жена је и тада праскала и захтевала да он детету растумачи: да љубав према ближњему и милосрђе не сме прећи границе разума. Њему је тада било веома тешко говорити, у том смислу, са својим дететом, у које је иначе уливао осећање сажаљења и самопрегоревања. И малу ни тада није уверио он, она се приклонила више категоричној материној забрани; мати није умствовала но једноставно наређивала шта се у животу ради а шта не.

Професор и сада поче да околиши: — Хе, Дано, видиш, волети се тако, може и сме и треба, само човек, наш ближњи!...

— Јест, сад ти то кажеш!... Видим ја већ, све је то исто, све је то тако исто, и између људи... И код нас, у разреду, која девојчица само тако воли и своју лутку, само да се њома похвали и прави важна, или да се трампи за чешаљ, та и другарице бира исто тако, од које може да преписује задаће и чији је тата богат или министар!... Знам ја, нисам ја тако мала, као што ви мислите!...

— Али, Дано...

— Море, шта се упушташ са балавуром! Биће као што сам ја рекла. Или једи, или нека се носи! — Зуска, Зуска, донеси печење!

Мала се спусти у столици још ниже, готово под сто, само да не гледа црвене, затегнуте образе Зускине и њене халапљиве, од лискања, већ омашћене усне, и засијале очи родитеља, упрте нестрпљиво у румени, сложени печени бут с питијастим бубрегом.

— А фрајлица не хце! Боже мој, боже мој, фрајлица, а так је фино, све се лепи, чо не хцете, агуц бил — агуц прошёл, дојде други агуц!

1923.

ГОЛУБИЦА С ЦРНИМ СРЦЕМ

Наиђе тако нека игра, обузме дечаке као зараза, развије се у навику, а у некоме и у праву страст. Крајем деведесетих година унео је неко у Бачку култ такозваних племенитих голубова. Нису то били они украсни, домаћи и баштенски голубови који парадирају и шепуре се по двориштима и терасама, оне гротескне дегенерисане птице које су се од лености и глупости припитомиле, па, поред тога што искваре леје и искруне цреп на крову, улазе и у собе и прљају ћилиме; не, нису то били репани, гушани, крезлаши чије се нарочушене капе спуштају на прса à la Луј XIV, ни „винери“ с ћуластим главама, с необично малим кљуновима па се чини да успијају а са огромним, округлим, блесаво оholим очима око којих се црни дебело прстење црних капака као у неких мисионарки. О, не, тадашња омладина по бачким варошицама и селима, сматрала је најпрезрителније — да је гајити такве шарене ленчуге исто што и запатити оне бесмислене морске патке, са рашчеврљеним кљуновима и с „мошусом“ у паперју, или скупљати марке, шта!, скупљати разне цигаретне „флиспапире“, од побацаних пикаваца, јер и тога је било!

Реч је о племенитим голубовима, о оним правим голубовима који лете, чији је сав живот и смисао и

циљ, сва лепота, у томе што лете, што естетски и дурашно, страшно, „ларпурлартистички“ лете. Истина, тражило се од њих да, и кројем тела и хармонијом и расподелом тоалете, дакле и спољашњошћу, одговоре постављеним условима, односно правилима. Прса што јача, врат змијаст, главица што финија и дугуљаста, а кљун дуг, шиљаст и црн, крила што дужа, припијена да се код репа скоро у једној стрели сретну, очи оштре, беле, капци бели. Што ситнији, што ушиленији, што свиленији, што жустрији. По перју, или једне боје: црн, бео, модар, црвен, жут, вугаст или сребрнаст, или — са срцем. То значи да му је, у једној од ових боја што мање и правилније срце на леђима, да су му прса са вратом исте боје, тик до очију и кљуна, па да личи на католичку калуђерицу, јер главица и крила и доње тело без репа мора остати снежно бело без иједне пеге. Разуме се, чисти беспогрешни примерци су веома ретки, и о њима се чује на сто километара; али, по мистици сојева и оплемењивања, по оној тајанственој унутрашњој вези између спољашње лепоте и беспрекорности и унутрашњих врлина, обично су ти чисти, ти без пеге, са свим спољним, конструкционим перајастим одликама, уједно и најдивнији летачи.

Али, колико муке док се такав један узор однегује! Не само око спаривања, — јер беспогрешног а плодног и верног мужјака је теже наћи него такву женку, већ баш око самог отхрањивања. Те птичице плаве крви, ти осетљивци и страсници, ти рафинисани летачи, ти плахи гиздавци, рђаво врше своје брачне и родитељске дужности. Уз то, на њих нападају све могуће болештине. И зачудо, баш оно младо, по

чијим тек изниклим клицама од перја и по чијим облицима назиреш једва једном да се раса ослободила неког простачког, прабапског греха, са каквим наметљивим мелезем, а оно се појави свраб, па страшна дејча дифтерија, која се лечи сланином и љутом алевом паприком. Док они с погрешкама: бркати са звездама на челу, с „портиклом“ на гуши, с нескладним срцем преко крила, — нити прозебу док се тата и мама (заборавивши се као што аристократији и приличи), свако на своју страну закуришу, у некој гарденпартији иза огроздова жбуња, нити редња на њих да налепи.

Али летети, летети, то је врлина изнад свих, само летети да умеју! Не да лете као други голубови, дивљаци и простаци, они по бацама цркава и жупанија, они модрикасти и сивкасти, с незграпним кретњама и жућкастим, трезвеним погледом, они кметови и бирократи што полећу само на ниско, у оштроме куту, од страха за семенком или за женком, парајући ваздух грубим крилима као чавке, једно за другим, без икаква реда.

Племенити голуб мора да цепти од жеље да лети, двапут дневно, у зору и предвече. Њих не треба гонити, довољно је да их газда само погледа па да устрепте, и, на дати миг, звиждук или покрет, прррр! сви да прхну. Сви у исти мах, свом силином и збијени у јато, уокруг око своје куће, па у спирали као сврдло, шиштећи крилима као свила да се цепа, све више и више, у небо; стално у јату, стално у округу и стално изнад полазне тачке; све док се у модрој висини једва назиру. По два три часа витлаће тако не одвајајући се од јата, па кад

се спусте и падну на свој кров, груди им се нагло надимају, а у узвереним, пијаним очима блешти страст хитрине и висине. У сваком јату мора бити један који први полеће, који води, који повлачи колутове, продирући кроз ваздух први, који даје темпо и ритам, који последњи слеће. Што је силнији летач онај првак — а то су махом голубице —, теже је саставити бројнију трупу. И зато се прича да неки Мађар у Сегедину има јато од двадесет летача, као што круже легенде и о трупама које полете у зору а спуштају се тек у први сумрак, и о оном чаробном јату суботичког бирова које се једном дигло у небеса па се никада више није вратило. Једно време су га пратили догледима, а после је измакло и домашају најоштријега Цајсова сочива. Или их је тамо на небесима затекла олуја, па, што развитлала, крила поломила, што побила муњама, или су им срца препукла у заносу и лудилу летења.

Занимљиво је да голубарска хроника, — која се одржава истина предањем, али је тачна као матрикуле пунокрвних хатова, — није забележила ни једну голубарку. Чак ни оне мушкобање-девојчице које никад нису прихватиле лутке но су се јуриле с дечацима по игралишту и хвалисале се мерећи своје мишице — ни оне никад нису обраћале пажњу голубовима. То је одувек остала искључиво мушка „пасија“. Тако је било бар све док се није појавила Дара Мороквашићева. Али њу другари из Горње вароши уопште нису рачунали међу девојчице, и звали су је Дарча, као да би право њено име и сувише нежно било за њу. Она није живела од милости, није била трпљена у мушком друштву као друге мушкараче, она је својим изгледом и

врлинама извојштила своје место међу дечацима, и савим редовно постала вођ, односно „варијатор“ на лонга-мети и харамбаша при пустоловинама на стрелишту и по бостанима. Сви су старији вртели главом кад би је видели усред дечака, опаљену, изгребену, с ожилџицама на храпавим и цигластим коленима, како је другари слушају као бога, или кад би на челу поворке, витлајући мотком изнад чупаве главе и командујући, пројурила по трагу скривенога „непријатеља“. Воштили су је и родитељи и учитељице, због тога што је то „срамота“ завлачити се тако с мушкарцима по таванима и тршчацима, али она очевидно није разумела ни осећала у чему је та срамота и шта му то заправо треба да значи. Најзад, и старији су видели колико невиног несташлука и чисте дечје обести има у свем том њеном мушкарању, па су оставили да године реше, у крајњем случају, коме ће полу припасти.

Па ни та Дара, иако је била изузетак, није постала баш потпун голубар. Само упола. Јер дотле није ни она дотерала да набави своју „трупу“. Али, што се тиче разумевања и љубави, достигла је савршенство, као ретко који мушкарац.

Захватило ју је, можда, и не баш тако случајно. Њен отац је био некакав порески званичник, од оних који су се звали „манипулативни“ и који озбиљније од министарских чиновника преврћу огромне књијурде у сутерену, под сводовима „магистрата“. Некако је за радио кућу у Горњој вароши, у „господском крају“ где су га господа суседи звали комшија-Јоца или чика-Јоца, чак понеки и госпоњ-Јоца, али никада господин Мороквашић. А први његов сусед, у високом партеру

са једанаест прозора од по три огромна окна, био је адвокат Теодоровић, на чијој табли, на оној с латиницом, беше поред **T** и **x**, а на крају презимена **ц** са **x**, као да се означи, ваљда, неко грчко племство. Богат, угледан човек, разуме се, и веома охол и снисходљив према „малом свету“. Тај велики господин имао је си-на, јединца, Мишу, толико размаженог да му нису сме-ли бранити чак ни да голубари. То се мора истаћи због тога што голубарење, као једна права страст, доводи у везу људе који иначе, ни по чему, не би требало да опште међу собом. Тако је млади господин Теодоро-вић, чим је чуо да Була Циганин има једног колосал-ног „плавца“, отишао онамо, у његову чатрљу, у бли-зини стрвинарских јама, и чукао два сата у тамбуре-шевом голубињаку, преговарајући, наравно на ти, по голубарском обичају, за један пар финих „жућова“, само да му Була уступи плавца на два месеца да би га спарио са својом чувеном женком, па после младе да поделе. Госпођа адвокатица је очајно прћила нос и скретала главу од ограђеног дворишта где би се око голубова, звиждућући и котршкајући кукурузна зрна, скупљали сви могући голубарски типови, без обзира на нацију, сталеж, узраст и морал.

А Дару је у почетку дражила и занимала само та неразумљива и тајанствена игра живим играчкама. Ко-ји пут је и она улазила у суседно, друго, двориште, о-грађено железном мрежом, и чудила се тамо шта то може бити тако слатко на тим птицама, да једна повор-ка великих и одраслих мушкараца сатима може да по-божно ћути и чућећи блене у њих? Бар да је ту зелена трава, као на шанцу и на ливади, на игралишту код

стрељане, него, хладне и тврде, шарене плочице од ве-штачког камена. И бар да су тамо, на тавану више штала, права птичја гнезда као што их има у шумар-ку преко насипа, оне чудне божје кућице и постељице, пуне перја и пегавих јаја. Па то није чак ни налик на оне лепе салашарске голубињаке, што одвојено, на јед-ном диреку, стоје са својим рупама околу на неколи-ко спратова те личе на смрчке или на саће некаквих големих бумбара. Обичан таван, чудо божје! с једним отвором који се може да затвори враташцима од пре-ђе помоћу узице. На њих голубови улећу, излећу, лу-пају крилима, гучу, бију се, слећу на кудељно зрно, на проју, жито и кукуруз, пију воде — ал' то врло лепо раде! — и све тако. А онај сељак из Млака, звани Ба-кела, читав бркат човек, па поджупанов син, племић и јуриста, па Караша књижара син, „горњогимнази-ста“, и Вусићев шегрт, сви заједно чуће и прате очима по којег, како гуче око неке женке, метући репом као шлепом. Или се завлаче на таван, и излазе прашни и прљави, носећи у рукама претрашнену животињицу, додајући је из руке у руку и пуноважно посматрајући нешто на њој. Она чује и колика је вредност појединих — да купиш читав дућан Тантнера посластичара! —, и све јој је то несхватљиво а, због тога, и занимљиво; али је ипак ништа не привлачи, јер, на крају крајева, то мора бити ужасно досадно: пиљити тако сатима и врзмати се око једног малог дворишта и једног ниског и загушљивог таванчића. Међутим, кад су, се једном голубари код комшије Мише ужурбали, затворили та-ван, похватили десетак голубова па и њој утрапили двоје и узрујано потрчали, скривајући своје под ка-

пут а заповедајући и њој да и она своје сакрије под матроску блузу — што је било врло смешно и незгодно, јер врашке птичурине гребу и голицају! —, и њу је понело опште узбуђење.

Друштво је јурило да „шукује“. Трчали су на прстима да се тихо поткраду под голубињак Стипана задара у Селенчи. Стипанови голубови су се мирно вивкали на крову, у последњем руменилу летњега дана, уморни од вечерашњега летења, спремајући се на легало. Мишини другари опколише кућу, по Ђакелиним стратегиским упутствима, и на дати миг, без иједне речи, одједном бацише капе у висину. Чим су се Стипанови голубови пренули и преплашено прхнули на све стране, Мишини свом снагом завитлаше своје летаче испод капута у ваздух. Бежећи кући што брже, другари, са задовољством и охоло, приметише како дисциплиновани Мишини голубови намах се збише у јато и како, кружећи неодољивим полетом, вуку својој кући и три Стипанова голуба. Ови су се у првој пометњи измешали с онима, и сада не могу да се одвоје. Разуме се, кад је трупа пала на свој кров, повукла је и „фремдере“. Они, сиротани, зверају збуњено, осећају да то није њихова домаја, али после малог колебања — ах, како при томе лупају права голубарска срца! — и они слећу на нижи кров, па, полако — полако, улазе и у голубињак. Тек што се трећи нагнуо унутра, Ђакела трже удицу, свршено! Хура-а! Заробљеници су наши, брже на таван по плен! Сад само очупати крила, спарити их с домаћима у мрачном кавезу, и док крила поново не порасту, они ће се већ потпуно одомаћити. То је „шуковање“, дозвољена пљачка, јуначки подвиг,

по голубарским законима. Стипан може само да се чеше и ждере, али му не преостаје ништа друго но да своје летаче исто тако изабере и увежба, па да се сам свети и упушта у исти такав ризик.

Е, па после тога, Дара више није избијала из Мишиног дворишта. Ушла је у све тајне голубарске селекције и естетике, хигијене и терапије; али су морале да прођу читаве четири године док је она потпуно схватила и главни смисао те страсти, лепоту летења као таквог.

И дотле је она била у свему помоћник и заменик Мише Теодоровића. О распусту, кад Миша оде с родитељима куда на море или у Татру, она је била врховна власт над његовом славном трупом. Он је њу опуномоћио и да спарује и распарује по вољи, да трампи и купује. И она је све то стручњачки вршила, само није, као што треба, уживала да јато гони на летење. Чинила је ипак и то по дужности, али њено је било у првом реду да „шукује“ и да домамљује туђинце, па да их хвата под мрежу. Ма били то они дивљаци, такозвани „ждрацике“, који се намече на послатицу од кудељиног семена и од којих племенити голубови зазиру као од сврака.

Када је Миша положио матуру, па се цела породица са зебњом одмах почела да спрема како ће септембра опремити добро своје дете у покварени велики свет, и он се разнежио од жалости што ће своју трупу да напусти за тако дуго време. Мати је хтела ту прилику да искористи па је наговарала сина да растури голубове.

— Ти си већ велик, господин-човек, видећеш, кад се вратиш као јуриста, нећеш више ни гледати на те детињарије. Стидећеш се њих и свих тих адраповаца!

Но Миша није попуштао. Напротив, он је био уверен да му ништа неће моћи накнадити, ни у Пешти, ону сласт и онај понос који га је обузимао кад би његова славна голубица са црним срцем, на један његов кратак звиждук, полетела, одакле било, са дворишта, са крова, или са гнезда, и као стрела почела да се увитлава у висину. Тих дана, пред растанак, терао је он своју трупу и трипут дневно и говорио у заносу своме помоћнику Дари:

— Видиш, Дарча, то нема нико на свету. Гледај моју црнку. Нема те трупе за коју бих је дао. Ни она не може тако што да излеже. Нека. Кад угине, нека се приповеда да сам је ја једном имао. Кад одем, да је чуваш као око у глави.

— Ал' ако је неко ухвати?

— Ех, та ће се и после две године вратити, и из Беча. Ко ће да је ухвати? Чиме?

— А ако је уграби кобац?

— Зато је не терај зими. Чим захлади, ти њу у „ариште“, вежи јој крила. За копце су „флукови“, а не такав голуб. Ма да, не би њој ни јастреб могао наудити!

Миша је био исувише висок, крупан, мало погрбљен младић, веома финог, кадифастог, тамног лица, без и једне младишке бубуљице. Сви су га сматрали изузетно лепим дечаком, а то ће бити због те глатке коже и због неког невиног и пријатно збуњеног, неодређеног израза који старије осваја, јер црте су му биле

обичне, просте као у многих наших сељачића. Некако опуштене црте, као у човека који напорно мисли једну мисао, а коју никако не успева да промисли до краја. Професори су тврдили да није ограничен, као што чини утисак, али да није никад потпуно присутан и да никад не може да схвати оно, језгро, у стварима. Али за споредније подробности имао је необично око.

Малој Дарчи се он није допадао у почетку. Изгледао јој је као некакав туђави, стари господин. Али, голубарећи заједно, он је почео да се диже у њеним очима. Баш зато што је био увек мрк, затворен и замешљен, иако би могао да скаче и да се премеће, млати и афектира, иако би могао да буде охол и дрзак; кад добија на недељу читаву десетицу и може да прави дугова колико хоће! Какви су они други, вармеђашки и центриски господичићи! Уз то, поверење које је она уживала код Мише испуњавало ју је нарочитим осећањима према њему.

Она је имала већ четрнаест година, али још увек дериште, без и једног женског знака на себи. Уска, плъосната као штука, клатила је своје дуге и суве руке и ноге, испечене и изровашене ожиљцима, као и сваки други деран у основној школи; па кад би јој ипак каква странац рекао: госпођице, она би се или љутила или смејала од стида, скривајући своје велике и густе зубе дугим и тануцким, немирним прстима.

Последње јутро пред одлазак нису стигли да потерају трупу. Стога су голубови цео дан били исувише узрујани. Тек по подне нашли су се опет заједно. И тада се јато за неколико часака дигло у ужасну висину. Било је дивно септембарско предвечерје. Њих дво-

је су ћутећи, наслоњени на ограду, жмирили у небо. Дари се чинило, на махове, да су оне ситне тачке што се витлају у хладноме плаветнилу веома близу, тик пред њеним трепавицама, да су то заправо мушице; па би одмах затим осетила ужасни простор који дели њу од ових небеса, те би јој се отео уздах.

— Шта је, Дарча?

— Ах, што то мора бити дивно! Шта мислиш, како је њима тамо фино, шта они све виде!... Да л' они виде нас овде?

— Да шта да виде! Виде они нас обоје!

— Ха, ха, ха, врло смешно! — прсну Дара у смех, не знајући ни сама зашто. — Таман, нас двоје!

Пред крај су се већ прибојавали. Сунце је већ село, а њих још нема натраг. Чак у оној тамној модрини нису могли више да их прате догледом.

— Хајде, Мишо, да пођемо у име бога! — викала је мати.

Миша је био блед и дршћући стезао Дарину руку:

— Дарча, звижди, не иди одатле још. Ваљда ће се вратити!

И Дара је стрепела, али тај страх је њој годио.

— Чекаћу овде целу ноћ; не бој се; морају се вратити!

Једва су Мишу угурали у кола, и већ скоро пођоше, кад Дара зачу шиштање крила и, одмах потом, падање на кров голубова с опуштеним крилима.

— Мишо, ту су, срећан пут!

— Је л' и Црнка?

— И она!

— Чувај, Дарча, Црнку. Збогом, Дарча!

— Не бој се, срећан пут, Мишо!

Дара је ту прву целу ноћ мислила и сањала само о Миши и о голубовима. Било јој и тужно што је другар отишао, али и мило што ће отсада сама терати летаче и гледати за њима кад се буду пели за облаке, и дизати се с њима заједно. Како је то дивно тако летети, лебдети у висини и имати под собом цео свет, мален и ситан као шаку мака!

Дара је већ после неколико дана завела обичај да јато гони само једном, у једанаест сати, по повратку из девојачке школе. Њени се љуте, не могу да је дозову на обед, а она ужива гледајући на доглед како се заблиста према сунцу Црнкино општро крило. И често закасни у школу по подне, чекајући да се летачи врате.

Првога мутног и студеног дана, тек што се јато дигло у висину српског црквеног торња, голубови се одједном узнемирише и раштркаше. Да није олујина тамо горе, или негде се кобац појавио? Дара прибра сву пажњу, па, иако је страховала због одговорности, срце јој нестрпљиво закуца. То мора да је нешто особито кад кобац навали, и нагне за једним. Само Црнку да не шчепа, а другог којег нека ђаво носи. Али где је, нема га... Штета.

Голубови, преплашено, један по један попадале по крову, и безобзирце се посакриваше одмах у таван. Уосталом, боље. Шта би Миша рекао?

И од тога дана, до Божића, Дара је само надгледала да ли слуга уноси храну и воду, и да ли су голубови на броју и здрави на затвореном, бучном тавану.

Који пут би и поседела да посматра њихов живот. Гледајући их сада, њој одмах јасно би да је то сли-

ка и људског живота, о коме до сада никад није мислила. Голубља љубакања, љубоморе, туче и неверства, као да јој отвараху очи да и по граду запази сличне призоре и ликове. Да ли је Миша то приметио? Баш, — а, то га неће моћи да упита!

И више није могла да се ослободи тих својих запажања и мисли. Сваки дан је долазила, ма каква да је била хладноћа, и забављала се тиме што је све мужјаке и женке називала именима својих познаника и познаница, већ према њиховој природи. Заузимала се за поједине и изрицала је пристрасне судове; а своје име, разуме се, дала је Црнки, што је силно увеличало љубав према томе несвесном, малом створу. Нешто ју је као болело што је Црнка немарна мајка, те њен мужјак мора и дању и ноћу да седи на гнезду, и после, скоро сам, да храни младе. Зато се и кикотала у себи што га је назвала Мишом. Али годило јој је и ласкало што се сви мужјаци врте око ње, што она све њихове комплименте прима гиздаво захваљујући и грациозно климајући главицом, али се тешко подаје и своје венчаноме „Миши“.

Можда никакве везе није имало с тим, можда је то пуки сусрет случајности, али је тек и Дара у исто време почела више да застаје пред огледалом и да запажа кад би је ко од младе господе погледао. Је ли чудо што је у исти мах престала да се витла с другарицама? И, када су је после предавања обасули дечаци грудвама првога снега, она се није искрено срдила, нити је озбиљно враћала буботке, него је само покрила лице да се не види неразумљиво задовољан осмех на њеним зајапуреним образима. Би ли Миша сад њу бранио и би ли је и сам ударао?

Миша се вратио на Бадњи дан. Сусрет је био чудан. Није могло ни једно да прикрије тремоло у гласу ни израз срећног чуђења у очима. Како чудно звучи оно другарско *ти*? Он је био господин, блећи, у пештанском оделу, у високој, помодној огрлици, и са широком и дречећом ешарпом око врата. Да му није каква Пештанка ту кравату поклонила? Глас му је, — је ли могуће за тако кратко време? — крупнији, или можда он то силом чини. Тек има нечег новог и страног у томе. А она? Миша се изненадио. Како може девојче тако да побели? Не да је бела, већ је светла; кожа јој је још увек маслинаста, али као да испод ње гори и кроз њу пробија неки сјај. Па је постала и мирна, она шиндивила? тако тиха, готово лена; ћутљива, она брбљуша, учтива, оно мангупче; обло женско, оно ћошкасто дерле. Чак јој се и блуза на прсима чује кад дише. Је ли то купљени парфем или њена топлота само? Њене раздалеке, дугуљасте очи, и оне су постале јасније. Некада су му се чиниле црне и, споља, једноставно сјајне као у мале, црне животињице, а сада као да је унутри, у дубини очију, нешто усијано, пурпурно, као метал у жару, што, када се управи на тебе као да обасја све, и скроз. Нос је остао меснат, али није онако детињасто заврнут и непомичан, већ је поругљиво жив, дрхтав; уста, иста она велика, али, и склопљена, она се неприметно крећу, као живи корали, као да се боре с нечим што је иза њих и што на њима лебди и трепери.

— Јеси ли, Мишо, задовољан?

— Јесам, хвала ти, Даро.

— Реци ми, Дарча, као пре. Волиш ли још Црнку?

— Разуме се, а зашто питаш?

— Тако. Умало је кобац није ухватио. Би ли се срдео на мене?

— Па... Жао би ми било.

— Не бој се, не може њу кобац! Заиста, Мишо, тако бих волела да потераш голубове сад, кад буде леп дан, да видимо хоће ли кобац на њу?

— Па... Жао би ми било.

— А ја бих тако желела да то видим!

Трећи дан Божића освануло је потпуно ведро јутро. Све се сијало од чисте, глатке, ледене студени. И сунце се осећало, више но икада, да је чиста, златна јара која лако продире кроз танани ваздух.

— Је л' ти жао, Мишо?

Миша поцрвене. Па загледавши се у оне немирне, светле тачкице и пруге у Дариним очима, учини му се све остало ситно и празно.

— Није ми жао, за твоју љубав.

Чудна реч, и у таквој фрази довољна да се обоје мало тргну у страху.

— Сад ћеш да видиш што још ниси видела! — гласно и задовољно викну младић.

Чим је звижнуо, голубови се начичкаше на мрежи од излаза, и, довољно је било да се он само маши шешира, па да сви прхну, секући косе колутове, и да се зачас дигну у висину. Чак и са велике висине допирало је раздрагано тапшање крилима.

У исти час кад се јато ускомешало Миша је са севера приметио копца. Оног нарочитог душманина и гурмана са шиљастим, полукружним крилима и са кратким, оштрим репом. Миша стеже Дару за мишицу:

— Ено је, „шпицанга“!

Јато се пољуља и понесе као по ветру, а у исти час зачу се фијук. Као тане, муњевити, црни, ситни метеор копчевог тела, стегнутог крилима, у оштром куту паде међу распрсле птице, јурећи за првим голубом. Пропињући се на прсте, стежући једно другом ледене руке, нису њих двоје трепнули оком; а, пре но што они тамо замакоше иза кровова, кобац стиже голуба, и, — срца стадоше! — претворише се у једну тачку; но одмах затим се тачка подвоји, те кобац незаустанно паде некуд изван града а голуба нестаде међу далеким крововима.

— Живела!

Обоје истрчаше на улицу и потекоше у ономе правцу. Пошто је то било једино јато на томе плавом зимском дану, сви су голубари у вароши гледали горе за њим, и тако, од једних до других, сазнадоше Миша и Дара где је голуб пао.

Нађоше Црнку на тавану једне сељачке тршчаре код гробља. Како је пробила кроз малени отвор као песница, остала је дршћући у мрачноме углу и пустила се да је Миша ухвати.

Дара је одмах истрже и, љубећи је и тепајући јој, пружи је Мишиним уснама.

— Пољуби је, види како јој срце лудо куца!

Миша је само помилова, стидео се да је пољуби, иако је горео од жуди да је пољуби на исто место, у топло и меко, блештаво паперје, под којим је срце ударало.

Докле год је Миша био на одмору, морао је сваки дан да гони своје јато пред копцем. Дара је то тако

волела да гледа, а он је уживао у њеном усхићењу. Имала је милости само према голубици са црним срцем. Њу су сваки пут раније одвајали и затварали. Дабогме, кобац је скоро сваки пут уграбио по једног племенитог голуба.

— Зар ти није жао, Даро? — говорио је Миша, жалосно, пратећи очима копца испод чијих канца су тужно и немоћно лепршала опуштена голубија крила.

— Па... кад-тад... Не мислим ја на њих...

— Већ?...

— На то да је теби жао!

— Ти си страшна!

— Мрзиш ме?

— Знаш ти то добро! — Тихо се и стидљиво извлачио Миша.

По његову повратку на универзитет, Дару нису више занимали голубови. Надгледала их је сада онако, дужности ради. Постали су јој помало и досадни и мрски. Њој је ово кратко време довољно било да увиди како је то, у суштини, пакосна и несавршена животиња; како је цео њихов живот испуњен међусобном тучом, неверствима и прљавштином. А и за људе се каже да живе као голубови! Међутим, за ово пет година, кад добро промисли, она је међу стотинама голубљих парова нашла само један пар који је до краја остао веран једно другом, који је и под старост легао, већ празна, јалова јаја, али држао се вазда у љубави, једно крај другог. О осталима боље и не мислити! Пфуј! Само одвој мужјака и женку, и најверније, и већ трећи дан свако нађе себи новог, па после, у јату, стари се више и не познају. Колико таквих да од њих само та-

ко можеш добити чистих потомака кад их затвориш насамо. Иначе сваки други младунци пуни су знакова и грешака, од разних суседа. Па тек они накинђурени мужјаци што — само ако им је женка на гнезду — кидишу стално на жутокљунце који пиштећи беже испред маторих успаљеника! Пфуј! Не може више ни да их гледа. Јест, али тамо су опет, на улици и по кућама, људи. А, по свему судећи, они су само вештији и умнији, али бољи нису.

Миша се о Ускрсу није вратио, него тек почетком јуна, по свршеном испиту.

— Мрзиш ли ме још? — питала га је поругљиво Дара, видећи како је занесено и забринуту посматра.

— Ти си и сувише лепа и сувише немилосрдна!

— А ви сте мушкарци и сувише кукавице... Смеш ли да се одрекнеш тих твојих голубова? А?

— Што?

— Тако. Мрзим их, гадне птичурине.

— Добро, ако ти желиш.

— Чекај, још једном нека се сити налете па их онда распоклањај. Мени ћеш дати Црнку, нека код мене умре као удовица, као калуђерица.

— Какве су то ћуди! Али, кад ти хоћеш.

Држали су их десет дана у апсу, на тавану, за време најсветлијих летњих дана. То их је довело до безумља. По цео дан су се чупали и клали, избацивали су из гнезда јаја и голуждраве младунце, газили су их, разбијали и убијали ноктима и крилима. Кад би неко само прошао испред штале или кад би само неко звижноу, налетели би на мрежу кроз коју је ветар разносио перје.

Напоследку, када су их Миша и Дара пустили, навалили су на висину свим бесом своје нервозне, истанчане нарави, и ускоро избегли и оружаном погледу. Тек по подне се почело да указује јато, лелујајући се као пијано. Нису се спуштали у групи, већ један по један. Чим слете, нарогушени и црвених очију, утону главом у воду, и сисају, без предаха. Само голубице са црним срцем није било никако. Тек у сутон видело се да се нешто колеба, лебди у висини, као лист који вијор подухвати па напусти. Кад се већ назрело да је то голуб који пада, духнуо је ветар и понео га према цркви.

Дара потрча прва, и плачући подиже Црнку из траве у порти. Била је још топла, али очи су јој биле затворене и модре, а срце није куцало. Дара ју је љубила, а Миша је пребацивао:

— Ето, то си ти хтела. Срце јој је препукло.

Дара одмах престаде да тужи. Јогунасто, наптивши презриво усне, тутну мртву голубицу збуњеноме Миши у руке:

— Ето ти је кад ти је толико жао! Њу си више волео од мене. Мрзим је. Благо њој што су је тако волели и што је тако дивно, на висини скапала. А ја ћу ту, у овој прабини.

— Даро, шта хоћеш ти од мене? Што ме мучиш!

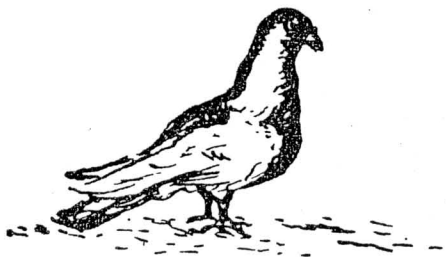
— И тек што јој хтеде да каже да је воли и да не може без ње да живи, она испредњачи и поче да пева, па раширивши руке, и са заваљеном главом, потрча:

— Хоћу да летим, да летим, док ми срце не пукне!

Наравно да Мишини родитељи нису хтели ни да чују за ту љубав. Миша се, међутим, пре свршетка

трећег семестра, вратио кући, и није хтео да настави студије. Седео је код куће, не излазећи никада напоље, кажу, и не брижући се, запуштен, ћутљив, туп, две године, док, напослетку, Теодоровићеви не присташе, и не послаше их у Пешту заједно. Но, таман пред завршене испите, Дара напусти мужа и оде некуда с неким. Кажу, с неким кнезом Палфијем у Париз. Миша се опет повукао у родитељски дом, и не свршивши науке. Сада је већ сасвим оседео. Живи с мајком, од готовине, не ради ништа, само гаји голубове, али не оне летаче, већ неку нарочиту сорту, огромних гушана као кокоши, који су лени и да на кров узлећу, те им је голубињак у једној приземној стаји. Жене у граду тврде да још увек воли и чека Дару. Било би у стилу да му се она заиста и врати напослетку, и да умре ту, у рођеној прабини.

1929.

РИБИЦА У КИШНИЦИ

Као да је болестан, дечко је немирно спавао. У оном мрачном тренутку када се пребаци с десна на лево, осети тешки притисак у души, па се пробуди и буновно отвори очи. Назире ону уздужну пукотину у тами, на приклопљеним жалузијама, сети се сироте рибице која болује, па му се срце стеже. Да нису родитељске постеље ту, са својом дрвеном оградом на два лука, савладао би и бунило и млитаву леност, па би изишао. Понео би и свећу, да је види шта ради тамо у црnome бурету, иза доње куће, под олуком. Да ли се спустила на дно, па јој се, прилепљеној, непомичној, као ових дана, једва види блистава сеченица хрбата? Или мирно, очајно мирно, лебди на површини, те неће ни перајем да трепне кад се он наднесе и спрезно замочи врх од кажипрста до њеног широм отвореног ока.

Двапут, а можда и више пута, дизали су се, отац и мати, стављали му дланове на чело, хватали за било и прелазили по раменима испод потиљка, испод пазуха и по прсима, тако да је осећао тачно, као неке суве јастучиће, грудве и боре њихове, као паукови зглавци, немирне, пипаве прсте. Све докле год нису запитали: — Шта га боли? — претварао се да спава. — Није ми ништа! — Морао се савлађивати да се не

обредне и да се не трза испод њихових додира, и да не примете да се неприметно јежи. Досадна му је била та њихова вечита пажња и брига за његово здравље. Заборављао је, често, и све чешће, на љубав, и њихову и своју, као што се заборавља обично на благодет насушнога хлеба и чисте пијаће воде. А, полусвесно, криво му је било што они никада не питају, — као и не примећују их, — за његове друге љубави, например према овој сиротој рибици. Па и кад нешто од тога његовог живота и примете, не схватају га озбиљно, већ се заверенички згледају, некако удешено питају, или, што је још горе, очигледно му се ругају, или, бар, потцењују све то.

Ујутру, — али то је била права жалост, права несрећа. Тек што је ухватио обема рукама за бачвене дуге, на ивици већ истањене, оштре и храпаве, одвојене и испуцале као старачке усне. Рибица је лежала поребарке, бела и као изгубивши седефасте блесак, на самој површини те водурине, која се чинила густа, баљава и мрежаста, а мрмољци, као радознале зверке, лешинари, окупили се били у полукругу око ње, па се, чим је његова слика пала међу њих, са својим тупим, избуљеним и чулавим главама, главачке распрштале, ронећи реповима, у непрозрачну дубину. Нада га је варала. Подухватио је шаком као да ће је у шкољку захитити, а само је његова напетост пажња могла да уочи оно нешто невољног одисања. Лежала је, немоћно предана и пресамићена, у његовој руци, бледе шкрџице су јој се једва отшкринуле, а очи, оне рибље очи, никуд или у све вазда уперене очи, ко зна да ли, уопште, још виде. Тек кад ју је полагано, тужно спу-

стио опет у воду, — чисто је живнула. Прво је упала као каменица, а онда се оствестила и покушала да се исправи и тако одржи. Но, узалуд, — опет се нахерила. Чипчица од репа већ је вирила изван воде. То га је дубоко заболело, да је хтео да се заплаче. Још јесенас, кад му је угинула препелица, он се завукао био на таван, и плакао гласно на дединоме сандуку с пупчавим, окованим заклопцем. Баш му је лакше било да чује своје јецање. Сада се уздржао, но не од стида, што је, ваљда, већ одрастао, у четрнаестој години, пред малом матуром, већ што га је вукло да се одмах повери својој другарици Добрили. У последње време, од зимус, толико су се спријатељили, да је с њом делио све своје праве радости и жалости. Чак и кад ње не би било ту — њу су чешће слали „на промену ваздуха“ —, он је имао у дну баште једну витку јабуку с малом дугуљастом круном која је годишње доносила обично само један или два плода, крушкаста, жута и сјајно глатка, — и њу је, не зна ни сам како и зашто, ни од кога часа, сматрао и називао Добрилом. Дође до ње, обухвати јој младо, глатко стабло, гледа оздо у пељасто наличје лишћа, и, исприча све. Готово се чуди после што све мора да понавља правој Добрили. Она је и ту тајну сазнала, а није се ни насмејала. Све она слуша пажљиво и озбиљно, не трепћући, као да и слуша оним својим великим кестењастим очима.

Погледао је кроз прошће, кроз она три овално испала чвора, кроз њихове, само њихове, драге прозоре. Али ње није било, ни међу уређеним чокоћем ни у сеници од дивљега хмеља што онако пријатно, опорно

мирише. Попео се, дакле, на таван, одакле он њој зрневље и коштице баца о стакла на тераси. Сувише би рано било да је већ отишла у школу. Замишљен, расејан, неутешан је био цело пре подне. А у дванаест, имао је шта да види. Рибица је плувала наопако, трбух јој се белио, скоро над водом. Мучно му је било да је рукама вади и преноси. Отрчао је по Добрилу, па су је са страхом посматрали, сироту, мртву деверичицу.

Добрила је увек ћутала и само гледала у њега док он говори, својим великим очима, а он је осећао да она све разуме. Иако су девојчице од дванаест година охоле, праве се маторе, и афектирају као да су даме, он се није од ње устручавао ништа, био је сигуран да га она сматра за човека, да се диви његовим речима и делима која нису ни налик на обичне разговоре, навике и игре осталих дечака, и да је захвална што је он тако искрен према њој.

Лишћем су извадили рибицу из воде.

— Сад видим да је она, ипак, гледала у мене. Знаш, сатима сам је посматрао кад је још први дан била весела, гњурала се и праћакала, па ми је све изгледало да она не гледа ни у шта, нити да мене види. Просипао сам јој мрвице, брашна, мушице, ништа; оно полако тоне на њу саму, баш на око и на уста, — ништа. Тек кад загњурим руку, она се тргне... А сад, види се да ништа не види... Сећаш се како је била лепа, кад сам је донео у кантици? Тек застане као да нешто преза, очекује и вреба, па одједном савије се и бућне, све ме по лицу испрска. Срце! Што сам је волео! И ти си је волела? Је л' да? — Не дирај је прстима,

— каже тата — не могу животиње да издрже да их човек дира, угину од тога. Зашто то? А, богами, нисам је дирао, ти бар знаш. Само тако, кад сам је примио од рибара из барке. Пре сам само мислио да угину оне са пецаљке, због ране. Ал' ето. А мама се љутила, грди ме што ћу јој загадити кишницу, требаће јој за веш. Не може она, каже, да живи у тој води. А како оне златне рибице? ... Само знаш, ништа не трпим те златне рибице, то је к'о и пси и мачке. Ове ја волим, слободне и дивље. Ал' шта ћеш, кад оне неће да живе код нас, ма да их ми волимо.

— Зашто ти њих волиш? Ја знам, — мудро климну Добрила.

Жарко се изненади.

— Шта мислиш, зашто?

— Зато што су оне друкчије живе.

Дечко се загледа у другаричине очи, па га обли топлина, као нека дубока, утешна радост. Добрила се посрами, олако порумене; а тешка једна суза јој се застави на узвинутој трепавици.

— Што плачеш за рибицом? Кад ни ја не плачем.

— Не знам... ти си мушкарац, а ја, ја...

— Ти си женска, — учини Жарко као неко смело откривење, па се наже и прошапта јој кроз заглађену, ниже образа равно потсечену косу, — ти си женска... и ти си друкчије жива... сунца ми, не срди се, сасвим друкчије, од свих на свету, друкчије!...

Девојчица се нато диже, нечујно и чисто, заглађено, као све њено кретање вазда, па, готово препла-

шено, стави кажипрст на усне; Жарко са земље, чућећи, зачуђен ју је гледао један часак. Она му се приказивала велика, порасла. Из беложућкасте сукњице, с густим, упоредним, нетакнутим, свеже углачаним наборима, излазио је тануцки, још плитки стас, па бела блузица с танким рукавима, па уска рамена и на врату као цвет на струку бледа, округла глава, тамне велике очи и тамна глатка коса, с полукружним шишкама на челу.

Дечко устаде, осети да ју је надвисио, па јој приђе сасвим близу, и виде целу башту, и плаво небо и себе, усред њених зеница. Ухвати је полако за оба рамена и осети у рукама исто онако округло, живо, топло и мило, као кад је држао слатко, врело, птичје тело међу прстима, оно што клизи, што мирише на живо и куца.

— Добрила, сунца ми, ти си тако лепа!

Девојчица нечујно уздахну и нежно устукнувши испружи стиснуте прсте, као у жељи да њима затвори његова уста. Затим се осмехну и махну тамо-амо главом. Па се полако окрете и оде ка излазу.

Жарко је остао на месту, борећи се са собом и корећи себе што не уме да каже: шта је он то видео у њој? Ни налик на оно што мати и ујка кажу за Добрилу: — да ће, ако бог да, бити лепа на своју тетку. Не то, већ оно што сија у њеном оку, што је у томе како она слуша и ћути, и склони прамен косе са очију, како се некуд загледа, и нико не зна тада шта она гледа и види, ни он сам...

Код капије се она осврнула и опет ставила прст на усне. Али сад некако необично за њу, шаљиво и уз осмех који прашта. — Жарку сину нешто кроз главу што га уплаши. Коме ће сад да каже то што га мучи? Јабуци? То је детињасто и бесмислено. Кад би само смео и могао оца и матер да пита: — да ли све мора да умре што човек, овакав као што је он, заволи и дирне?

1932.

ОРЛОВИ

Једно мало друштво медицинара правило је опет свој омиљени месечни излет. Било их је разних годишта и, по свему судећи, више их је на окупу држала заједничка трпеза но факултет и семестри. Нису били планинари ни нарочити пешаци, али су заволили ту красну висораван изнад најстрмијег обронка на левој дунавској обали камо их је летос извео први пут један њихов друг родом из тога краја. Заволили је као да су је сами пронашли у часу неког тајанственог надахнућа, те о њој и о тим својим излетима вазда и говорили, особито у присуству „непосвећених“, у неким љубоморним наговештајима и загонеткама.

Дан је био од оних ретких, тананих, дивних зимских дана, сав у сребрнасто-сивкастим полутоновима, без облака, без снега, без ветра. Све растиње тек што се укочило у тренутној полунесвести. Тек негде-негде успут, уз насип и просек железничке пруге, просуо се мраз, по несвелој трави, по трњу, по неунесеним, помрклим пластовима и по спицама и рудама некаквих пустих кола, заборављених и уназад претурених по сред глувих, црних њива. Сунца ниоткуда није било а цело је небо, ипак, сјало свуда подједнако, меком, бледо-плавом, млечном светлошћу, као тек назирано лице, очи, плаве лепотице под белим јашмаком.

Претходио је читав сат мучнога хода преко јаругастих, мршава жутих, ситнотравних повијараца, али их је зато чекало изненађење, увек исто и увек ново. Тамо, на висини, односно одмах под врхом, где се угао шумарка тек започне па на пречац пресече. Храстови, букве, брестови и липе нагло застају, као густе редови гренадира, престрављених од провалије и немо очараних од далеких, бескрајних, разливених вода, белих села и мрких лугова.

Заправо те своје излете су звали: — иду у походе орловима! — јер је, заиста, ту изнад шуме, изнад тих огромних изгледа, стално кружило по неколико орлова, удвоје, и по који усамљен ловац, изасланик, чувар свога скривенога гнезда. Они су се некако рођали с орловима откако су почели да студирају сокове страшних орловских и крагујских желудаца. Њихова, стално пријемчива и узбуђена младост изабрала их је себи за неке мистичне сопствене симболе, ускоро пошто их је професор припустио оној кућици у клиничкој башти где су се гајиле те птичурине које су прождирале и перје и вуну и нокте својих жртава.

Дневно по неколико пута би застајали пред железном мрежом и посматрали их, згурене у њиховој мутној, непопустљивој, немоћној зломисли. Трпели су и онај њихов ужасни зверски смрад, гледали и онај њихов ход као болно набадање и онај њихов поглед као отсев леденог, углачаног и ушиљеног топаског камена, поглед апсолутно отсутан, несаобраћајан и бездушан. Сваки пут су чекали да један расклопи своја тешка опуштена крила, да их замлата и окрза о жице и полуге. Да дигне ветар пун цркотинског задаха и

оштрог перја, па, уз отсечно, метално кликтање, болно од једа а не од тужне носталгије, да узлети горе на греду и настави, болесно нарогушен и немо трепћући, свој недокучни, тупо-бесни сан. Ваљда, о раздирању у ваздуху неких врелих, трептавих телешца и о голицавом клизању између студених и топлих ваздушних струја и ковитлаца.

Већ успут су се излетници раштркали. Далеко испред свију испредњачили су њих двоје, стални другови још од летос, другови као што их је било и до рата између студената и студенткиња, као што их има и данас, а онакви какви су били ретки и пре и сада. Поваздан су били заједно, а говорили су једно другом „ви“, нису никада приређивали једно другом ни опрезно шаљиве љубоморне призоре, нити су се икад у друштву издвајали и заостајали. Обоје су били врло трезвени, особито она, девојка, која се ругала другу чим би га ухватила да хоће да поверује у нека „чуда“ и да себи као резервише слободне руке за решавање питања о загробном животу, као евентуалне преговоре, и нагађање с тим нечим, или са ким, кога данашњи учени свет радије назива Случајем, Судбином, природним законом, но, једноставно богом. Они су несвесно уљуљкивали у себи то осећање без имена које их је вукло једно другом, као да су сладећи одгађали признање и у себи самима. Они су се осећали једно поред другог као да упоредо расту, па су, с извесним удивљењем, тражили да одрже и не поремете размер између себе у томе непрестаном уздизању. Мислећи једно о другом, кад би се раздвојили, они су се, узајамно, провидели као да су од кристала, или би им се

чинило да се они, ипак, у суштини, само нагађају, само претпостављају. Али, при првом сусрету, први поглед, и први стисак руке вратио би им осмехе који су све објашњавали.

Он је био висок младић који је изгледао много старији но што је стварно био, иако му је лице било глатко а сви покрети лаки. Вероватно због, некако, опуштених и припијених крајева на, иначе, великим и напућеним уснама, што је побуђивало све око њега на мисао да је већ сит свега, да се више не очарава, не одушевљава ни за шта. Уз то је имао дубоке, бадемасте, „харемске“ очи, нешто подбуле и молећиво уморне. А она је била висока, потпуно црна, витка девојка, која је више оним полагањим, пажљивим, лељујавим покретима но нарочитом лепотом чинила свуда дубок утисак на мушкарце. Па и они који су упознали њену мирну разборитост, ону моћ да ненаметљиво одржава у пристојним границама сваку шалу, слутили су да се осећајни свет има тек да пробуди у тој „леденици“. Најлепше на њој, разуме се, биле су очи. Топле, црне очи, оне су сијале и смешиле се од унутрашњег задовољства, због богзна каквог женског сна. Није била кратковида, али је често умела да дубоко врати пролазницима поглед, несвесно и расејано, и да тиме изазове тренутну збрку и језу. Мало повељики нос имао је на врху малу равнину, као да јој је, кад је још била тестасто мекана беба, неки ђаволски аморчић, у сну, прстићем, зауставио непотребни пораст тога шиљка.

Журили су се. На висинама је, ипак, помало пирио хладан ветар.

— Хајте, брже, да их гледамо пре свих осталих.

— ... Дивно! ... Само, немојте да се ознојимо, јер како ћемо онда негде застати и преседети. Ви, уопште, немојте говорити ништа док не стигнемо. Загњурите се у ту вашу мачку.

— Баш!

Девојка раздвоји капут смејући се, а младић се трепнувши занесе од тоpline која се дигла из њеног припијеног џемпера од кестењасте и жуте вунице. Но исти тренутак дохвати крзнате ревере и стеже их око њеног танког врата.

— А после ћемо сви ми бити криви!

Лево су били нечији виногради, те су морали сврнути десно у шумарак који је мирисао на оквашено суво лишће. Над њима су грактале вране, трзајући гране и тресући заостале листове и жирове. Они су се сећали како је летос шума била као кућа, као стан живих створова, пуна и прекривена топлим, живим сенкама, а сад је као напуштен дом после пожара, ода свуд зјапи, обасјана бестидном светлошћу мртвила, кроз пробијене прозоре и вратнице.

— Ви ћутите, а ја ћу да говорим! — рече опет значајно младић.

Девојка га погледа испод ока, па погнувши се похита, и преплећући ноге, на врховима прстију, поче да се тихо руга:

— Вама треба планина да проговорите!

— Шал на уста! — рече строго младић не могавши да нађе ништа прикладно за одговор, али осећајући извесно слатко осветољубље.

Ван шуме, односно пред шумом, поново су се изненадили: велики видик губио се у беличасту маглицу, а, више и од тог слутљивог бескраја, зауставило их је дубоко ћутање које је стојало, лежало на свему испод њих, као да је шума иза њих говорила досада, на свему: на испресецаном жутом обронку, на влажном насипу с црним шинама, на челикастој реци која немо креће, на замагљеним адама на којима лено лелујају ликови. Шта је то? Вероватно неко тамо преко забија колац за чун, али тај закаснио звук, као да га слушају њих двоје ушима пуним памука, заправо одаје апсолутну тишину, тачно одмерава њену океанску дубину као бачено олово на ужету с огромнога омота. И учестало грактање захукталих гавранова само опомиње: — то, то је зимска тишина; кад завеје, дођите, да чујете одавде шушањ снега који ћу стрести са далеке гране у шуми.

— Видите, ено их, ипак су ту, ту има свуда насеља!...

Далеко изнад острва, тако да се чинило да су испод њих двоје, кружила су два орла. Већи, женка, био је потпуно миран и само што је нагињао разапета крила према струјама, док је мањи, мужјак, непрестано надлетао па се као стрела бацао тик до ње, или испод ње, одједном се усправљао и кљуном насртао на њену главу. Она тек једва приметно трепне крилима, ваљда од задовољства, као дама лепезом, па настави свој соло, достојанствени, зрачни, валс.

Младић ухвати другарицу за руку:

— Драгице, да седнемо на наше стабло, то јест, ако нисте угрејани!... Јел'те да је то божанска игра?

— Они не говоре! — подругљиво упаде девојка. — Па настави смешећи се. — Врапци ваздан говоре и сва остала пилеж, али ови не.

— Не чујете их, сигурно кликћу сада, само друкчије но код нас на клиници. Тамо од чаме и беса а овде на висини од љубави... Драгице, зар није то дивно! — викну младић одушевљено па обухвати девојку око паса. Но ова се трже и одби, па прасну у кикот:

— Уа! Шта вам би, птичице? Види га, види га!... патетика!... „Добрица у насловној улози!“ ха-ха-ха!..

Младић скочи нешто увређен:

— Извините, госпођице Трезвености, првакињо у земљи Прози, извините!... Ово је висина, планина! То је прво, а друго: Зар се не сећате кад је летос онај шумар пронео овуда рањеног орла, па га завијеног у капут бадио на земљу а оно псето насрнуло на њега, а он легао на страну, на сломљено крило, испод ког се крвавила његова рањена слабина. Сећате се: погнуо главу царски, али чим псето приђе кевћући, он се придигне и оно здраво крило истури испред себе као штит, као мач, на глави се нарогуши перје као шлем, развалио кљун, језик као стрела а очи, непомично уперене, непопустљиво, свирепо блеште. Трепће, час се капци мртвачки забеле, час очи убилачки засијају.

— Тх! — кликне, сикне, удари крилом, псето задрхти па шумугне к нама с подвијеним репом, а онај клоне опет крвав у траву. Ништа мање патетично од старих класичних и романтичних глумаца. Дабогме, сав крвав и, орао... Него, слушајте, кад ми већ ни на висинама не дате да кликнем, кад не верујете да сам

орао, хајде иза оне колибе, јер овамо баш дува, а тамо ћемо бити заштићени.

Но тек што стигоше до колибе, ухватише се за руке и застадоше као укупани. У исти часак исто се то десило и оном орловском пару, који је ту на три корака иза колибе шетао.

Младић и девојка осећали су, у узбуђењу, да памте све десетине секунада као одељене размаче и чинове. Женка је баш нешто кљувала, или отирала кљун о беличасту мразну грудву, док је мужјак први тргао главом, као да ју је протурио из тешке круте и мрке одежде својих крила. Блеснуо је оком, не љубопитљиво већ строго а, ипак, равнодушно. Тад се одмах исправише као погрбљене старе мегданџије кад се поново придигну: огромне, незграпне, жуте ноге, на изглед сломљене, због оних неприпијених гаћа, потекше трапаво, па се тек онда почеше крила да одвајају. Они су нагнуто трчали, љуљајући се као камиле, ширећи крила све више, док не почеше њима, као претешким својим теретом који с муком тегле собом, ударати по тврдом тлу. То је било ужасно, заглашно ударање, бубатање проклете земље која их не пушта. Јурили су тако мучно и ружно једно петнаест метара, били су земљу крилетинама, грували као да се пластови строваљују, па се одједном одели сечење и звиждук оних брчних пера као два пара убојних сабаља, — и они се дигоше. А сада још само тренут један па неста и свиленог фијука и моћнога ветра, глатко заронише и безгласно заплочише у висину, и више и не махнуше крилима.

Држећи се за руке још увек, непомично гледали су за њима младић и девојка, док опет она не проговори прво:

— Само врапци прхну одмах из прашине у небеса!... Дабоме, а стигну до олука на стреји... Орлови, видите, прво трче по земљи, па тек онда... ал' онда!... гледајте их само!...

1933.

БАЦКО И ЊЕГОВА СЕСТРА

Тадашњем травничком жупану донесоше влашички чобани два ланета. Мужјака и женку; он је био мањи, али обоје су били још пегава сисанчад. Безгласни, плахи и дрхтави, у почетку су се приближали тесно једно уз друго и скривали у густо шипражје по угловима старе, влажне валијатске баште. Но убрзо су се сродили са жупаном. Временом, кад су већ заменили дечје одело и добили лепу, сјајну, припијену длаку, зеленкастосиву, и прешли на сено, травицу, па чак и на љуске јабука и крушака и на окруњене ружине латице из жупанова длана, прилазили би своме тотору и поочиму и пред гостима. Само, кад њега нема, бежали су, у несташним скоковима, у дно баште, и испред послуге и свакодневних чиновника.

Она је, вероватно, била нешто и старија, јер је боље напредовала и лепше се развијала, али, ипак, ваљда по нашем мушком праву, име је добио само он, па се и њихова мала заједница назвала по њему, а она је остала само „његова сестра“, или, одвојено, Сестрица. Ипак, у Бацку се раније узнемирила крв. Жупан, који их је искључиво хранио и сваки дан посматрао и упознао њихове особине и ћуди, лепо је приметио како Бацково детиње, братско обигравање, шаљуцање и мажња, прелазе у удварање, грациозно, насилничко и брутално, наизменце и у исти час.

Дотле је све ишло некако по братском споразуму, и храна, и блажено, тихо преживање и игра. Не гуркају се и не отимају једно испред другог. Фине, уске, црне њушкице положи упоредо на жупанову шаку, голицају га својим топлим језицима, па и кад једно докопа све, друго се подними и дохвата ономе последњи влат из уста, а оно се не брани. После, кад нестане, одједном се одбију и скакућу упоредо, једно преко другог, преко жбуња; кад се куцну главама, они се као зачуде и гледају округлим, сасвим црним, сјајним очима. Па онда, опет изнова: пропињу се на стражње ноге, те главачке на предње, врте у ковитлац; само им се сијају црне очи, лаковани папци и влажне њушке, а беласају седала и репићи. Онда стану, на пречац, где било, опруже вратове, и тако мирно, пажљиво приђу једно другом, као да се нешто испитују, укрсте главе па подавију ноге и чучну. И тако читав сат, само што који пут сањиво трзну једним ухом а доње им се вилице крећу десно-лево.

Али, не постепено већ одједном, Бацково бадрцање престало је бити мангупско и невино. Није он више трзао Сестрицу за оно њено велико, точирасто ухо као што основци после школе вуку девојчице за кике, нити ју је јурио око високе ограде као што мушкарчић, у недостатку другара, запне кајасе од канапа у зубе комшиској другарици па је тера, ђи-ђи!, а ова се рита и рже као прави мушкарац и парип. Постао је немиран, нервозан и немилосрдан. Као да је неурачунљив, час је умиљат, боже мој, таре се главом и вратом нежно, кадифасто, о њене слабине, или је љуби у чело и прави јој раздељак, фризуру, језиком, па тек отскочи,

и из даљине, испружен, натегнут, треперећи, корак по корак јој се приближава док је не докопа зубима за танану као гудало ножицу и не пушта, или се затрчи па је бије оним набубрелим теменом из ког избијају рошчићи као зумбули кад пробијају у пролеће из лончића.

Сестрица се, у први мах, показивала равнодушна и према Бацковом претераном улагивању и према његовом бесомучном кидисању. Загледа се некуд и пушта да јој тепа и да је милује до миле воље, а кад је удари, уједе или кад је, истрка, успропнице, нападне да је поклопи предњим ногама, она измакне једанпут-двапут, отскочи, па се као устреми, — ма шта ти је сад? — заврти као главом, — и, обрнувши се на врху стражњих папака, у муњевитој пируети, као балерина, почне да бежи. — Овај није при себи! — и бежи, бежи, у галопу, повијајући се, нечујно између грања и не знајући, несвесна мала бестија, како је при томе лепа и примамљива. Са затресеним вратом, истуреним грудима, напетим трбухом и утегнутим, облим струком, са свим тим својим лаким, чистим, хитрим бићем што лебди као привиђење, мами и распаљује Бацка све више.

Он ју је пристизавао, страст му је давала махове, али она је, — женска глава, мудра девица, — вазда умела да вешто и лукаво потклекне и умакне док се он не претури, или, у свом налету, не одвитла у страну.

Толико се заморе да промукло дахћу, дамари им набрекну, а слабине бију, бију као чекићи. Она остане сува, а он се, сиромах, сав озноји и поцрни, пена му удари на подбрадак, а сузе на очи. Танане ножице, са

нежним и кртим завојцима од чланака као на раноме класу, дршћу као од мрза. Сестрица јача и присебнија, можда се сажалила тада, на њега, сама му приђе, дува у њега и обаје га својим топлим дахом; умири га тиме, те опет приседну братински једно уз друго, приклоне вратове, зажмире и идилично заспе.

Али Бацко није више могао да се поврати. Чим одахне, он почиње изнова. Сада чак и за време ручка, и пред својим заштитником. Док се сестрица заобљавала, он је мршавио, указала се ребарца, а глава се стињила, само му рошчићи све већи и очи све крупније и сјајније. Она сад већ не само да бежи, но се и брани. Не удара, истина, али му који пут подметне чело. Но он не насрће тако, већ заобилази. И онда опет витлац и трк!

Бацко је обневидео и ништа не пази. Одере се о трн на плавоме багрему што из стабла цвета, па крвави као што се исти багрем у априлу причињава. Док није баш заслепео и налетео на унутрашњу ограду од летава и тако се несрећно одбио, да му је предња лева ножица прсла као дршка од стакла. Биће да није осетио одмах бол, док је још био врућ, хтео је да потекне из места, где се прекометнуо, али се само ваљао и копрцао и, одједном, први пут, почео да гласно и очајно вречи. Тада се чуло и видело, по гласу, да је још дете, јаре и лане.

И Сестрица се престрашила. Као да је и она сада први пут осетила да ово није више њихова невинашала, да је ствар сасвим озбиљна, трагична. Опрезно, испитивачки испружена, прилазила му је полако и,

док су људи дотрчали из жупаније, она га је лизала по преломљеној, болној нози. Предао се у наручја жупану, покорно и поверљиво, као дете родитељу, да га носи чика-доктору. А доктор, прави *med. univ.*, поступио је као што се поступа у сличним случајевима с настрадалим ђаком-љубавником који се угрувао скочивши кроз „њен“ прозор. Опрао му је рану, удесио кост, стегнуо у танке шине и ставио му завој, све гунђајући докторски и корећи га због неразмишљености и луде младости. Страдалник се није бранио ни оти-мао, био је добар и послушан за све време операције, престао је и да плаче, само, у тренуцима најљућег бола, стрепео је целим телом, и једна крупна суза му је стала у онај његов престрашени, црни подочњак.

Недељу-две био је миран, бојажљиво и опрезно се дизао на три ноге и учио да храмље, полако и чувајући се да завијеном и укоченом ногом не дирне земљу и не окрзне коју грану. Она му није могла помагати, али је стално била уз њега, сестрински, саучесно. Но, млада кост брзо зарашћује и млада памет брзо заборава. За десетак дана почео је опет скакутати око Сестрице. Мало неспретан на оним трима ногама, али весео и раздраган, као и раније.

Само она, сада је опет она постала нетрпеливија. Ма да, у ствари, Бацко није могао да јој онолико досађује. Довољно је било два три скока па да он сасвим заостане. Или је његово напрезање било комично за њу, здраву и крепку, или јој је сад, у овој несрећној ситуацији, одједном наспело да се равнотужно бори, да буде онако као раније напастована, па да се свом силом опире. Ко ће знати ту женску душицу!

Тек, она га сад већ удара главом, уједа, и кад се он затетура и занесе, она потрчи као од беса, изводи неки Саломин танац око њега, као да га, јадног, још хоће више да залуђује и мучи.

Кад су му скинули завој, он још дуго није смео да употребљава ту ногу, једва што је мало опусти и стане на врх папка. Она му се очигледно ругала. Задиркује га и кад се грешник замори, умудри и суморно повуче. Оптрчава га и прескаче, онако закржљалог према њој, због болести, па се на пречац, с презрењем одбије и плеше, јури уоколо и преко свега, јер за њу није било препона. Навалује и на зид, па се отуда са чврсте висине и, у опасноме паду, изванредно праћака у ваздуху и дочекује на ноге. Као да назире даљину, зелене планине и дубраве, тамо негде преко зида, сваки час се усправи, и одуширући се о зид предњим ногама, шири ноздрве и њуши нешто изнад себе, оданде.

А Бацка је напоследку уистину омрзла. Није више помогло ни што се он охрабрио и почео да стаје и на четврту ногу, да трчи и ђипа као и пре болести. Једино још кад их жупан храни понашаће се пристojно и заједно приступати, иначе га удара где стигне, гура, и бежи; замара и себе, а њега толико изнури да очајно падне и опусти главу међу ноге као куче. Жупан се наслађивао, али, помало се и љутио на обесну девицу и држао Бацкову страну, из разумљиве мушке солидарности.

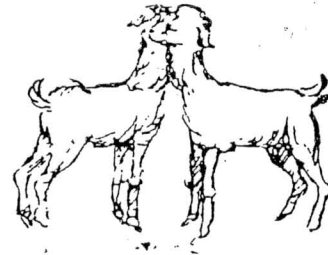
Пре су се бар ноћу смиривали, противно људима, повлачећи се у вењак у углу баште. Али, сад, како су настале јасне, мајске месечине, чуло се у ноћној тишини како трупкају и вилују.

И пре но што је жупан и извео своју намеру, да их ноћу закључава у гаражу, догодила се несрећа: једно јутро нађен је Бацко обешен и удављен међу двама летвама, а Сестрица је нестала, одбегла је незнано куда. Ако је успут није неко ухватио и, у тајности, заклао и одерао, и ако је нису растргли чобански пси, докопала се шуме, где бакћу јачи, срчанији и, за њен укус, лепши срндаћи од несрећнога инвалида Бацка.

А жупан је био неутешан, и изван себе од љутине. Псовао је стражаре што нису чули када се Бацко бацакао и отимао и што нису чули каквим је то волшебним начином Сестрица умакла. Несхватљиво је, и поред све луде страсти запаљене женке, да је могла прелетети зид. Сигурно је прескочила ограду, па је ту скочила на кров од гараже и одатле се дочепала зида.

А од Бацка ће остати, неко време, само простирка испред жупанове постеље, и ова причица.

1933.

ЛОВЦИ

Дан је био летњи, али ноћ је већ јесења. Чинило се да је сунчева топлина у шуми била само варка. Јер чим су се његови зраци повукли, искрали између стабала и шипражја, одједном је захладнело. Ваздух се испуни оном, још неприметном, неисказаном, мутном влагом и тужним мирисом лишћа и биља које се тек на рубовима и вршцима сушило и превијало. А из тла, испод траве и маховине, била је особита студен.

Испред ловачке куће од брвана, на природној, полукружној тераси, а испод стрме шуме, вечерали су, заправо пировали, ловци. У оном театралном осветљењу двеју оштрих ацетиленских лампи окачених о веранду и, тамо ниже, у једнаком и кружном растојању поређаних, већ стишаних, благих логорских ватри, није се могло разазнати колико их је свега и коме све сталежу припадају. У овој вештачкој, белој, леденој светлости сви покрети и ликови постајали су донекле аветињски. Уопште, заслепљиво осветљење је отсечно одвајало друштво и непосредну околину од огромне, непрозирне ноћи, једино што су се гласови и звуци пробијали и губили кроз границе светлости и мрака. Морали су да вичу да би јасно чули једно друго.

Очевидно, ови под верандом, то су грађани, господара ловци, а они око ватара су шумари, сељаци,

хајкачи. Биће да су обе групе подједнаке, сви заједно око двадесет. Али између њих, сасвим прегледно као на столу у подне, лежало је, по величини и у редовима, четрдесет и пет уловљене дивљачи. Прво један јелен, па два дивља нераста, три срндаћа, пет лисица, а остало све сами зечеви. Мирно, упоредо испружени, с на страну нежно полеглим главама, — понеком ноге свијене као у скоку, по некоји с исплаженим и прегризеним језиком, с отвореним, некако бело посукнулим очима, и с црним, крутим мрљама на слабини, на плећки, на сломљеним бутинама.

Господа су се повијала с лакта на лакат по прострим ћебетима или се ослањала на колена, чучећи на забоденим седиљкама и пањевима. Куцала се, шкиљећи приносила чаше лампама, али, углавном, за све време, враћала су поглед на дивљач. А и хајкачи, већ засићени јелом и пићем и не уздржавајући се више, крај све заморености од петнаесточасовне јурњаве, млатања и урликања, скакали су сваки час по неколицина наизменце и прилазили уловљеноме плену, да би омеркали поједине примерке. Препирали су се из свега грла: ко је којега натерао господину на пушку.

Ко би и на веранду погледао, видео би да је тамо обешено мање двоцевки но што износи ово друштво. Међу ловцима је било и гостију, варошана, радозналица и сладокусаца, који су колима изашли само на вечеру.

— Видите оног срндаћа, оног првог што сам га под брадом заклао, — проговори пригушени баритон који се ређе јавља, — кад је искочио пред мене, умало га нисам пустио да промакне . . . толико је био леп! За-

стао па ми као зачуђено погледао право у очи, оним својим детињим погледом. Као да је очекивао од мене спаса, као да је осетио да га ја разумем и волим, па ћу га сакрити од оних страшних зверова хајкача што га гоне цео дан... Диван је био, ознојио се па се сија као свила, и зубићи му влажни синули као да ми се осмејнуо, а на оном његовом слатком, глупавом, набораном челу попустио за тренутак страх и очајање. Да сам знао да ће тако остати непомичан, загрлио бих га и пољубио... Али, шта ћеш... Дође ми сад да ми га је жао...

— Море, ко вас ловце слуша, — поче као певајући један тенориста, гост, ударивши празном чашом о длан, — ви све неку љубав изјављујете тој јадној звераци коју измрцварите. Нико бољи психолог и већи симпатизер животиња од вас, а где стигнете ви их убијате. Браните их од нас осталих људи, док им крвавим рукама вадите дробове и док им гулите кожу. Још ћете се прогласити да сте им већи пријатељи од чланова Друштва за заштиту животиња.

Насмејаше се неколицина. Гости. А ловци застадоше без речи; и хајкачи прислушнуше; неколико њих примакоше се ближе господи.

— Па о томе нема сумње да животиње истински разумеју и воле само ловци, свакако више од вас, од собних љубитеља и користољубивих одгајивача.

— Гле!

— Аман!

— Чекај, чекај! Кад ти посматраш животињу, кад мислиш о њој, кад је волиш? Кад расејано гледаш

врапце и голубове на прозору задимљене канцеларије? Кад гладниш псето, јер си се разочарао гладећи неверну драгану? Видиш, а ми, ловци, стално мислимо на животиње. Нема правога ловца који се живо не сећа сваке поједине дивљачи коју је икада у животу убио или ранио, коју је промашио, или, коју је само за тренутак угледао у дубини шуме или срео голорук негде на чистини, или, приметио је само са железнице. Нама срце уздрхти кад чујемо само издалека њихова дозивања, кад грокне вепар или бакће јелен. Немате ви смисла ни љубави за то да разумете њихове наклоности, ћуди и страсти, њихове маније, њихове мудро-сти и лукавства, нити да уживате у њиховој лепоти, у грацији њихових необузданих тела и чудних, скривених игара. Шта ви знате за безмерно шаренило различитих карактера и темперамената, не раса, већ појединих зверова. За вас је јазавац незграпна, безначајна животиња, а да сте видели само како се они тепаво и грациозно воле, чак им и онај храпави, пискави глас постане мек и топао.

— А што их онда убијате?

— Зато што их волимо, страшно. Страсна љубав, пасија и смрт, љубавна суза и крв, рађају се, шикћу неразднојно... Ко је од вас страшно волео жене? Зар није долазио сто пута у искушење да удави тог анђела и бестију за коју осећа да ће му измаћи, да неће бити потпуно његова док јој нож не забоду у срце...

— Хе, ви, људи, има ли кога међу вама који је убио жену, девојку или жену, свеједно, женско које сте волели? Хајде, не устручавајте се, говоримо као људи, мушкарци.

Међу хајкачима наста комешање и шапат.

— Ја сам своју одробијао у Митровици, — чу се крупан, уздржљив глас.

— Зашто си је убио?

— Волео сам је. А чинило ми се да ми бежи из руку и, онда кад је стежем уза се, да се гушимо обоје.

— Би ли опет учинио то исто, реци поштено?

— Па, господине, сад сам се већ о'ладио; што ви велите, прошла ме пасија, ал', право да кажем, да сам поново онаки, да сам опет онако пун ње, опет бих морао учинити. Не бих могао издржати, прснуо бих, тако је то било. Како да издржиш кад јој знаш сваку жилицу, сваки миг, хоћеш да је све твоје, и само твоје, да је твоја као истина, а оно клизи као јегуља, одједном ти се учини да је то све лажно и постаће право и твоје само кад јој проспеш крв. Тешко је то, господо, и лудо, али ето, људи смо, па кад нам је бог већ дао такву нарав, и то је од бога. Благо онима којима је од рођења дата друкчија нарав.

— Е, мој Митре, а можда такви и не знају шта је то волети! Као и ова господа чиновници што не знају шта је то бити ловац. Они нам се ругају, а ко зна шта и они раде са собом и с другима, ако су за нешто истински занети!

1934.

МЕЦА МАЛЕ БАРОНИЦЕ DRINKALNI LITINA KUMUZIKA DINIUSKA BISTRICA

За младога Србина, доктора бечке технике, то је било више но озбиљан посао, више но срећан почетак осигуране каријере и изузетна почаст, то је била дивна пустоловина. Бити дете скромне и уредне породице из једне наше тихе варошице, имати непуних двадесет и четири године, провести сав свој досадашњи живот око књига, над цртачким таблама, и сад се, одједном, наћи у планинама ердељских Карпата, усред прашуме, с неколицином инжењера, а са стотинама домаћих радника, сирових румунских брђана, тако званих Моца, далеко од сваког цивилизованог насеља, на напорном и журајивом послу, на изграђивању рударске колоније, разваљивању гранитних стена, бушењу тунела, спајању вртоглавих висова и премошћавању мрачних дубодолина вијадуктима, — зар то није било нешто што може да затегне све жилице једнога нашега младића, чији је отац у животу једном био у Бечу, трипут у Осеку и по једном у Новом Саду и Београду? А мати је само од мужа и сина техничара слушала како изгледа тај велики свет на десет километара даље од њеног завичаја.

Када је, четврти дан, стигао са својим професором, шефом техничког отсека предузећа „Барон Битнер и Друг“, прешавши на коњу осам сати од Бра-

шове до прве радничке секције, и тако даље, нашао је техничку дирекцију под шаторима, усред једне, свеже раскрчене, чистине, на обронку, изнад хладне и шумне, зелене речице. Као да је с неким Ливингстоном продро у тек откривену Африку.

Млад човек може и да се сав усретсреди на један задатак и, у исти час, да му чула не пропусте ни једну лепоту и занимљивост, које га зачуђују и заносе већ тиме што су нове, стране, први пут виђене и осећане.

Он се нешто снебивао само у прво време, при првом сусрету с овом патетичном планинском природом. Но, ускоро, разумео ју је. На својој равници осећао је себе да је мален у бескрајном видокругу и под безбројним световима отворених небеса, према простору и времену, а да је крупан и узвишен према живим и мртвим стварима око себе. Овде, међу хриди-нама и гудурама, у сталном, влажном сумраку борових шума, уз прштање слапова и одроњеног камења, осећао се више као земаљско биће и осећао је трагичну лепоту међусобне борбе земаљских сила, и то га је више дражило и држало у неком напетом душевном стању. Овде је постао више пријемчив за појаве које делују непосредно на чула.

Живело се као у каквој научној експедицији. Лов, читање, карте, грамофон и гитара, биле су једине забаве. Захтеви у таквим приликама постају скромни: и такозвани вашарски романи читају се по неколико пута, а за певање довољно је имати слуха, глас је споредан. Жене се увек, с негодовањем, чуде што се мушкарци могу добро да забављају и без њих, чак и

боље и срдачније, а мушкарци, међутим, сасвим разумеју женске рајеве без Адама. И то је једна разлика полова.

Почетком јуна стигао је генерални директор предузећа, сам барон Битнер. Ужурбано су се чиниле припреме, уређивао се шатор с две пољске постеле, с ћилимима, са столом и вазама и логорским купатилом, јер барон је долазио с ћерчицом и, по њеној жељи, на неколико недеља. Малој баронеси се, чини се, увртело у главу да проживи један одељак из Жила Верна. Да, од неког великог поседника близу Брашове купљен је и један пони за јахање.

При претстављању, нашем доктору није измакло да је барон био нарочито снисходљив и љубазан. Као да је уживао што своју размажену кћер може да послужи нечим тако занимљивим и екзотичним: — младим човеком који је Србин, а није ни налик на оно што се у њиховим круговима замишља да Србин треба да буде. Више малог но средњег раста, пун, скоро дечачки у спортском оделу, љуљкав, готово стармладо трапав, с облим, обријаним, крушкастим образима, с високим, с обе стране стиснутим челом, с напућеним устима, и с јасним, мрко-зелено мраморираним очима, с изговором мало шушљетавим, с покретима, на изглед стидљивим, а, уистини, сигурним: — човек сасвим као и многи други, добро васпитан, средњоевропски грађански изданак.

А мала баронеса, осећајући се, уопште, од првог часа, у овој, досада скоро нетакнутој природи, и међу самим грубим, или бар у овим изузетним приликама изузетно огрубелим мушкарцима, као једино женско,

једина дама, схватила је све, и људе и ствари, као зато ту да њу служе. И шума и тај посао, тај ужурбани мравињак радника, све је то као удешени повод да се она проведе, а они да се њоме занесу. Њој није ни на памет пало да је можда велика пажња указана њој заправо у вези са страхом од њенога оца и његовог свемоћног положаја. Напротив, њој се чинило да и њен отац добија тиме што је она уз њега. Па тако је примила и познанство најмлађег инжењера, „Доктора“, како су га сви у логору звали. Он је за њу био страшљиви поклоник кога она мора да храбри, да би иза његове неприродне и наметнуте учтивости избиле обожавање, свакако дивље, дивно обожавање, јер зашто је, напоследку, Србин. И тај његов рад у шатору њој се чинио као изговор, бежање од искушења, бојазан од оца, због разлике у сталежу и вери, и бојазан од себе, од свог јужњачког темперамента, и од ње, од њене чари које је она била потпуно свесна.

А та чар је била, мимо свега осталог, у томе што се она држала час као дете, размажено дериште, час „као велика“. Таква је била и ликом и стасом. Лице, мајушно, детињасто, с великим, отвореним, тамномодрим очима, што се скоро никада не затварају, нос мало повијен на врху а још мек, с дужом преградом између ноздрва, горња усна нешто уздигнута, а нешто ипак дужа од доње, све лице и мишице посуте кадифом као младунци неке дивљачи свиленом маљом, све обиграно немирним, плавим, прозрачним коврцама, рамена јој још увек уска и тануцка као од рскавице, — но груди већ пуне и зрело прегнуте, а од паса, обиље облика и отежали покрети готове жене.

Устајала је веома рано, пре звона које је будило колонију. Њен кикот, и брчкање у шатору, будили су заправо уморне људе, а да се нико на то није срдио. Онда би узјახала, крхала и цепала кроз густиш шумскога грања, обилазила све етапе радова и, задихана, рашчерупана, враћала се у логор, у пројектантски шатор, где је обично сам Доктор цртао и рачунао са засуканим рукавима:

Знала је да смета, али зар је то тако страшно? Она ће сести на крај логорске постеље, неће ни речи проговорити, ни макнути се неће, нека он само ради даље, као да ње и нема, а испод ока ће мотрити да ли ће један потез његове руке, један уздрхтани трепет ока одати да је свестан њене присутности.

— Одморите се, забога, један тренутак, не дајте да вас папа тако немилосрдно искоришћава!... Хај'те, хај'те, кад вас лепо молим, седите овамо до мене, па ми причајте мало!

Но он се није дао, извињавао се и радио даље. Тек за време одмора, у десет сати, морао је да приседне уз њу и да јој прича о ђаковању у Бечу, о оном бечком животу о коме она није ништа знала.

А, једном је, дабогме, пало и питање, узбуђено, шапутаво, строго у поверењу: да ли има драгану тамо у Бечу, како су се волели, и да ли је још воли? Доктор се смејао, извлачио, она је била све нестрпљивија, мазно и дурновито насртљива, качила му се обема рукама око врата, преклињала да јој прича, да јој покаже како се то ради. Њему се вртило у глави, очајно је опомињао себе да пази шта чини, да не налети на овај детињи несташлук, у питању је његова будућност, а и част.

И тада су јој сви, и отац и инжењери и радници, као у договору, прионули да нађу неке забаве и играчке. И из захвалности што их је разведравала, а и да је некако одвоје, да им не смета. Правили су јој љуљашке, хватали веверице и буљине, па их у логору стављали у велике крлетке, где их може да посматра и храни. Али, све је то њу занимало кратко време. У почетку се бучно одушеви, сатима се игра и разговара са њима. Тапше кад мрке веверице укече лешник или орах, па посадивши се женски у рашље, пребацивши преко леђа и главе рашчешљани реп с раздељком као нојево перо, „плерезу“, с двома предњим шапицама, грациозно, врте орах и зубићима и игластим језичићем уврте отвор као чиодина глава и туда хитро извучу језгру, па, убрзо, одбаце празну и лаку љуску да све звечи. Или нетремице гледа у младу, пегаву ушару, између чијег меког, топлог перја избија још бела, длакава свила. Чудно, тајанствено се држи сова на дану. Њене, широм отворене, црне и светле очи не гледају ни у шта одређено, не виде ништа од околине, а не спавају; нису тупе као што се мисли, оне имају неку унутрашњу визију, и кад их она поремети у томе мирном, далеком заносу, тешко трепћу, а при томе им блесну тешки, бели, обли капци. Сваку ноћ је слушала како изнад шатора, између грања, хучу велике, мрачне сенке маторих ушара, што памучно клизе кроз ваздух, остављајући у слуху траг даха, а не опстрога сечења, као друга птичја крила. Није прошло три дана, а она се искрала из постеље и пустила из кавеза своју јејину, сад већ будну и узнемирену, са светлим, строгим, осветљеним погледом. Ни слободне је веверице нису

веселиле, оне што су у спиралама јуриле по голим, правим стаблима јелика и борова, и озго, између рачава, зачуђено гледале у њене модре очи.

Срећом, једне недеље у подне, донели су јој радници уз веселу грају, младо, узверено мече. Упртио га је у наручју Тођер, млади, огромни „Ардељан“. Лице необријано, мрко и масно сјало се од несебичне радости што ће развеселити малу, фину госпођицу, једину, залуталу, блиску и тако удаљену, тајанствену у свој њеној детињој и господској чистоти. Јер тај Тођер је уловио малу мечку. Одводећи планински поток на вештачки, бетонски водовод, они су приметили медвеђе стопе, њихов утрвени траг ка води, па су одлучили да увребају зверку једне ноћи. Тођер је примио на себе, — а нико му није смео да оспори то право, — да улови дивљач. По прастаром обичају, обвио је леву руку кајишима, за десну је опет привезао кајишем оштру, јаку и кратку секиру; тако је сачекао медведицу. Насрнуо је на њу право, очи у очи, нагнао ју је да се усправи на задње шапе, да се устреми на њега, и онда јој је гурнуо левицу у чељусти, и пре но што би га стегла, расцопао јој секиром лобању. Младунче је посматрало из прикрајка борбу, слутећи опасност, а варкајући се као да је све то игра свемоћне матере с неком слабијом шумском зверком.

Меца је само покушао да бежи, онако неспретан, с оним незграпним, у дугачке длаке зарутавелим ногама, као да су му пале гаће па се у њих саплиће. Ускоро је чучнуо у шибљу и, раскречен, полегнут, пустивши пода се воду од страха, сачекао гониоца.

Млада баронеса у први тренутак као да није веровала својим очима. Но одмах, после тог кратког, немог изненађења, потпуно је заборавила сва правила о понашању велике даме. Отела је Мецу од победоносно, мушки насмешеног Тођера, грлила је, штитала, љубила, ваљала се с њом. Мече се предало, кравило се, и, напоследку, већ су се ситне очице цаклиле, и, већ је пуштало неке ситне, цикутаве гласове. Тек као случајно ако би је захватило негде зубићима и тупим, блатним ноктима. Одмах, иако га је тако бучно и рабијатно прихватила, оно је прионуло уз њу, и више је није напуштало.

Она га је дојила из своје кожне рукавице, учила га да једе воће и чоколаде, купала га и чешљала, а оно је све трпело, трапало за њом и одавало савршено и мирно блаженство, кад јој легне у крило, а она провлачи своје танке, осетљиве прсте кроз његово пуно, топло, сомотско, смеђе крзно. Стари барон се већ љутио што је и спавала с њим, али Меца је плакао целу ноћ кад су га одвојили у мекано постављени кавез. Научила га је да се љуља у разапетој мрежи, „хенгемату“, и на њеној љуљашци, чак се сам од себе држао шапама за ужета да не падне, уживао је да се нише на реку, направљеном нарочито за њега, да се претура преко главе, али највише је волео да га она ухвати за „руке“ и врти око себе. Тада се све рита стражњим ногама, и кад у брзини витлања дође водоравно, цичи од задовољства, и, напоследку, преврће се по трави с њом, јер се то сваки пут сврши да она падне као опијена од вртоглавице и зацењена од смеха.

Сви су га волели и, особито, пред вече после рада, уживали у његовој циркусијади, али су га, ипак, корели, као мерејајући што госпођици толико досађује, а, уствари, можда су били помало љубоморни. Иако су га, такорећи, силом пронашли баш ради тога да госпођици нађу занимање. А и Доктор се поред све шале, све више срдio на Мецу, јер отсада је мала баронеса долазила к њему у шатор стално с њим у друштву и тражила од њега да га милује и љуби. А кад би се он бранио и одбијао — „већи дивљак од Меце“, — она му га је дизала на леђа, док Доктор над цртачким столом ради, обвијала му Мецине шапе око врата:

— Видиш, Мецо, не воли он нас, неће ни да нас пољуби, ни тебе ни мене.

И, онда одједном:

— Да видим шта ће Меца да ради кад вас пољубим; ако ме воли, мора бити љубоморан!... Но, шта је, шта се бојите?... Та-тако!... Ви, ви... ти, и ти си љубоморан на Мецу, видим ја, мора да ме волиш... Дај!... још, још...

Заборавили би Мецу сасвим да се, заиста, није утурио међу њих и да их није почео гурати њушком, тапкати и стругати уздигнутим предњим шапама. Мала баронеса га је нагонски отискивала ногама, док, не растрезнивши се најзад од тога, не прсну у луд кикот.

— Ти, ти, досадни мали!... да ли су сви мушкарци тако досадни кад су љубоморни?

И Доктор је ударио у гласан смех, али не од срца, више да заташка тиме своје збуњено узбуђење и чудан стид. Ово што се малочас привило уз њега била је жена. Танка, свилена тканина голицаво је клизила и то-

пила се између његових прстију и њене глатке, устрептале топлине, њене усне су се у једном магновењу, као очаране чудом, расцветале и постале зрело и сочно воће, а она два жишка под склопљеним трепавицама палацнула су продирно као усијане жаоке. Међутим, ово што је сад, одједном, готово без прелаза кикоћући се чучнуло до Меце, па се с њим тезма по поду и тепа му неразумљиве, луцкасте речи, — то је право правцато дете. И све јој је сада детињасто, и гугутави глас и покрет руке којим склања с очију увојке, и то бестидно бацакање при коме јој се забеле наге, дебеле шункике.

Доктор нагло окрете главу у страну, као да ју је силом и с болом отргнуо, а у грудима осети општар убод. Бол му је био сложен и неодређен, само му је једно било сасвим јасно: пожелео је, и то силно, да је покрије, да је сву завије у некакву мараму, да је заштити од не знам кога, можда и од себе, да је постави поред себе и да је осећа ту, чисто, сасвим чисто, више свешћу и дахом, а у исти час осећао је да је све то бесмислено и лудо, и како је он ту, поред ње, немоћан и ништаван.

Само је урођеној женској вештини и детињем јогунству у мржњи мале баронесе успело да одржи склад и равнотежу између Меце и Доктора. Но и то само извесно време. Последње две недеље она је била изгубила ту своју јединствену снагу. Као да се подвојила. Вече, ноћ и јутро посвећивала је Меци, али враћајући се са своје јурњаве и обилажења, с Мецом у седлу, затварала га је у кавез, „да спава“, а Доктора сама дохађала.

Није било границе њеном занимању и испитивању. Све је хтела да зна. Стегне му лице у дланове, па му се зарије погледом у очи:

— Шта мислиш сад, шта? Да сам луда, да сам покварена, да сам рђава, да сам ти драга. Је ли, никад ме нећеш заборавити, никада? Ти си мој први човек, мој, само мој... Пољуби ме, још, ту, ту, ту!... — и упире прстом на очи, и дубље. — Ти, ти!...

Расцепа му кошуљу на грудима, па удара песницом по њима:

— Шта има ту, хоћу да знам, себе хоћу да чујем одатле!... — па притисне ухо и слуша како срце јачебије:

— Чујем, пст, чујем, све куца, ти, ти, ти!... — па се тргне и унесе сва: — Знаш, никоме не смеш рећи тако: ти, — никога не смеш тако да волиш!... Ево ме, пољуби ме негде где још никога ниси, па ми се закуни да никада никога нећеш на томе месту пољубити, нека то остане наша тајна, ни ја нећу никоме дати да ме ико тамо такне!... Ја сам луда, драги, опрости!

А Меца напољу тресе кавез и цичи за њом. Она га не чује, или неће да га чује, већ, када Доктора, као сваки пут, потресе напослетку грозничав плач, она се прене, и напречац, сестрински, уснама и косом брише Докторове очи и чело и образе, и вајка се:

— О, о, јадни мој мали!... — па истрчи да пусти Мецу и да и њега утеши.

Сто пута се Доктор зарицао да неће да буде њен други Меца, али узалуд.

Кад су барон и његова кћи полазили натраг у Беч, свима је било тешко при души. Меца је био срећан у

несрећи. Он се није морао устручавати, наслутивши несрећу по баронесином спремању и отстрањивању због друкчијег одела, он је циктао и дечачки мумлао. А Доктор је морао да се прави расположен, да певушећи слаже киту шумскога цвећа и папрати. Приликом самог опроштаја, ижљубивши Мецу и заповедивши затим бесно, с руком на очима, да га одведу некуд далеко, да не слуша његово њискање, она је срдито лупала ногом о земљу и окретала главу због проклетих суза. А кад је пришла Доктору:

— До виђења, господине Докторе!

Одједном је пребледела:

— Папа, и сви ви, окрените се, хоћу да пољубим Доктора, био ми је добар друг!

Сви се насмејаше и обрнуше.

Меца је дуго боловао. Ни Доктор није имао потребног расположења да настави њену игру и пажњу с њиме, те је Меца куњајући мршавео, растао, матурио, постајао из дана у дан озбиљнији. Његова ме двећа трунтавост све је мање личила на живи, грациозни муф, а његове шапе постале су тешке, чак и опасне. Но груби шумски људи су баш то и волели, те су га, углавном, они и преузели. Учили су га циганским играма и услугама, рвању и ћушкању с логорским вашкама! Тако да, када су се баронове пре истека једне године вратили, Меца је био велик, олињао, ружан клипан, са шиљастим куковима и чворноватим зглавцима.

Доктор је био више но узрујан. Да се није бојао осталих, не би ни присуствовао дочеку. За непуну годину примио је прве недеље једно лепо њено писмо,

затим само неколико поздрава на бечким разгледницама.

Она је била порасла, протегљена, тако да јој се главица сада чинила још ситнија и спретнија. Упало је одмах у очи да се држи и креће мирније, и свесније, затим да су јој очи добиле некакав сивкаст, металан сјај, и да су јој се уста упила и стегла. Прво је пришла њему.

— Како је, Докторе? И ви сте постали прави човек.

Кад су јој привели Мецу, она се изненадила. Хте-ла је да га помилује, али је устукнула. И Меца се зачудио, разјапио уста у којима су већ претили велики, оштри зуби, и, на команду Тођерову, сео и пружио склопљене шапе. Да му се пригнула и да га је помилувала по чупавој глави својом мирисавом руком, ако се можда и не би сетио своје мале баронице и другарице од лане, сигурно би је поново заволео, јер он је волео и шарено, мирисно цвеће и шумско воће и мед. Али, она му само баци у уста Хелерову бонбону, па на-прћи усне:

— Их, што је прљав и ружан, — и смрди.

Па се окрену оцу:

— Нека створења требало би да вечито остану деца.

Доктор је погледа тада први пут подуже у очи. Она издржа поглед и једва приметно се осмехну.

После недељу дана се вратила сама у Беч, Мецу није више ни погледала, а Доктора је једном походила да га запита како се осећа, и куда намерава када заврше посао. На његов кратак одговор: да иде у Србију, она је дигла обрве:

— Па, разуме се, свака птица своје јату.

Исте јесени су се сви спремали за одлазак, све су спаковали, само још нису знали шта ће с Мецом, односно с Мечком, јер он је већ почео да дивља, мумла и уједа свакога, осим Тођера и Доктора. Али, ни они се већ нису могли више да шале с њим; његово миловање је драпало одело и гребало кожу до крви. У последње време држали су га на ланцу, који му је изјео длаку и кожу на шији. Био је терет и страх за све друге. Најзад је дошао одговор из бечког зверињака, да ће га примити, но бесплатно. Заковали су га, везали у ланце, у јаку сандучину с решеткама и однели у Брашову, на теретни воз. Ништа се није опирао; за њега неразумљива промена људи, његових досадашњих пријатеља, учинила га је меланхоличним и тупим. Чак се ни Доктор није више занимао за њега, те никада није сазнао да ли је Меца, уопште, и стигао жив у Беч. А писати онамо није имао коме, о тако неозбиљној ствари.

1934.

„ГОСПОДИН ГРОФ“

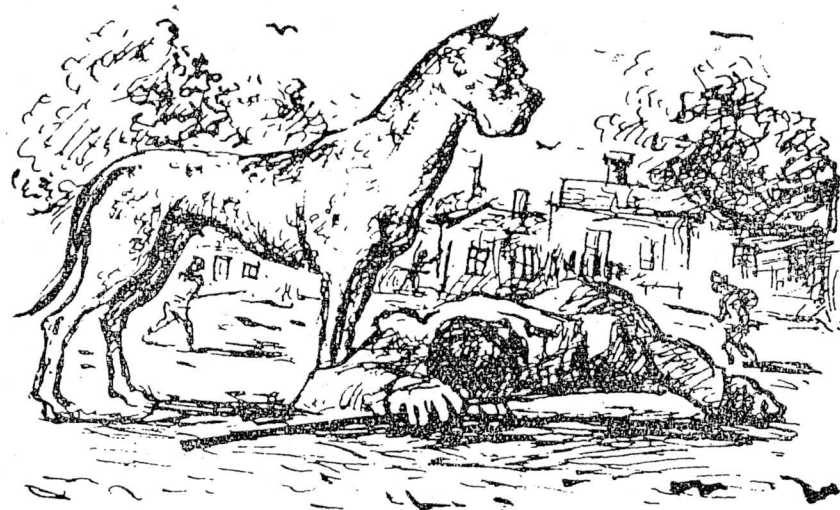
Као у пљуску и под густим градом, са привијеним ногама и погнуто, чешући рамена уза сваки чвршћи предмет, уз воћке, прошће и зидове, војници су при-скакали, преко Кржаве у средину Крупња. Био је ведар, подрински свеж, августовски дан. Резервна моравска дивизија, после усиљеног марша од пет дана, кроз припеку и непровидну прашину, овде је тек одахнула и телом и душом. Није се знало хоће ли се одмах улетати у борбу; али, овде су се стицале хладне планинске воде са свих страна, Дрина се осећала у близини, зеленило дубље и сочније, шуме и гајеви чешћи и крепчи... Аустријанци су се најхитније повукли, пребацили преко речице, али по који њихов заштитни митраљез још је прскао по калдрми испред цркве, поигравао ћерамиде и хрпавио лица напуштених зграда.

Тројица с југа претрчаше мост и, поред опрезности због свега што их може задесити у граду, приме-тише у плиткој бистрој води поднадула коња, беле муниционе сандуке без реда и на обали две плаве униформе са испребаченим, као у покрету загонетно заосталим, пруженим и згрченим ногама и рукама. У исти час, са североистока, појавише се још двојица иза угла Питине кафане. На неправилном тргу лежао је један српски војник на камену, гологлав, у копорану

и у сељачким чакширама, у опанцима, с пушком у живо стиснутој шапи, а поред њега стајао је, усправно, огроман, жут пас. Војници се, сва тројица, згледаше; пас их је посматрао мирно; ниједан не подиже оружје на њега. У идућем тренутку видеше како из прозора једне од крајњих кућа, на педесет метара даљине, искочи плав војник са црвеном капом и потрча ка потоку да се, вероватно, докопа шумовитог брда на супротној страни. Војници као на команду припуцаше, онај се само исправи, па подигавши обе руке, прилепи се уза зид и, као одело са испала клина, сручи се, празно и немоћно. Из густога, иза косе преко потока почеше да се дижу димови уз закасни тресак, војници осетише топот још неких другова иза себе, те потрчаше дуж обе стране трга. Код потока засташе и легаше да сачекају остале са командирем. Прибирајући се по извршеном задатку, освртали су се редом да виде оне који придолазе, али, и то необично псето. Другопозивци, људи бркати, већ утруђени и мудри, којима није више до игре, чуде се без речи. Пас, врста данске доге, још увек стоји уз погинулог нашег сељака, само се обрнуо према њима живима и опет право гледа у њих; то није наше звере, а најмање сеоски кучак. Зашто, ипак, као да чува тога грешног Моравца? И како да се не плаши од овог чуда, топова, митраљеза, пушака, и туђих људи који јуре с бајонетима? Зар и куче, кад је варошко, може да се збуди и изгуби међу планинама у туђој земљи?

— Хеј, цуко, пс-с-с! — учини један и пружи руку трљајући прсте према псету.

Дога погну прво главу, па потрча одмереним кораком ка војницима. Но, на отстојању, отприлике три корака, поново се заустави. Мирно, достојанствено, и некако тужно, више тужно но неповерљиво, гледао је у војнике. Набрано чело и ивице велике чељусти и рамена била су му мрка; широке, јаке, мишићаве груди

и шапе беличасте, а непомично, чврсто извајано, глатко тело жуто као иловача. Један војник му ишчепрка комад тајина, али га овај и не погледа, а кад га баца пред њега, дога га само оњуши, шкљоцну, и опет исто.

— Господско!... Није гладно. Други прихвати нежније:

— Море, фино куче, узбуђено, болује што га је госа заборавио.

После непуне пола сата стигла је цела чета с потпоручником. После једнога часа пролазили су и други

делови другог батаљона и наставили гоњење, а пред вече ушао је на коњима и цео дивизијски штаб. Жути пас је за све то време кружио по тргу, застајао, прилазио свакоме ко би на њега обратио пажњу, али стално и према свакоме подједнако, уздржљиво. Ипак официрима би се одазивао радије. Док је стигао дивизијар са штабом, већ је добио и име, Господин Гроф, ваљда по причању којег од оно неколицине грађана. Тек тако је био приказан официрима, као, псето неког смртно, у трбух рањеног аустриског потпоручника, бечкога грофа, младог и лепог као девојка, кога су они мртвог понели собом усред паничне јурњаве.

„Господин Гроф“ као да је разазнавао рангове, наставши се опкољен официрима, није скидао очију са дивизијара. А овај је био бар сушта противност његовом господару, по причању. Осредац, плећат човек, са тршавим обрвама над великим црним очима, с опуштеним проседим брцима и с кратком пуном брадом; и златни гајтан на згужваној капи и еполетушке са трима звездицама беху посукнуле, а униформа сва као од смеђе прашине.

— Младо, нема му ни дванаест месеци! — вели дивизијар посматрајући с очинским осмехом светле, чисте, сасвим жуте псеће очи и оне снажно, младалачки важно упрте ноге. На пуковников глас блесну у непомичном погледу големог штенета нека усијана магла, а уз вилице до меких, збрчканих жвала, нешто се трзну, и показа се младо, влажно руменило и мало белих зуба. Дивизијар се саже, прихвати топли, голицави подбрадак, а затим спусти свом тежином руку на главу да му је помилује и продрмуса. „Господин Гроф“ само

мало жмирну, али се одупре притиску, остаде с дигнутом главом, не макнувши се с места, као укопан.

— Хе-хе, ова фела има карактера, испитује ситуацију и људе... Да га задржимо у штабу? Можда ће се ипак демократизирати, шта велите?

— Господине пуковниче, ако дозволите, ја ћу се бринути за њега? — упаде смело ордонанс, коњички потпоручник Никола, жив, витак, с округлом ошишаном главом, с накривљеном обичном шајкачом и округлим очима, жутиим као у „Грофа“.

Сутрадан су били већ сви Аустријанци пребачени и преко Дрине, и преко Саве. Настало је оно, привидно и варљиво, дивно примирје од десетак дана. Већ трећи дан се чинило да ће тако вечито трајати. Грађанство се вратило, почело оправљати куће, чистити и попуњавати опљачкане станове, млађарија се почела с вечери састајати, на тргу се упознавати с официрима и војницима, шетати, приседати, попевати, свирати и поигравати.

Потпоручник Никола је искористио све слободно време да „Грофа“ научи српски и да га дресира. Себи за задовољство, а и да се похвали пред „вишима“ у штабу и да их забави. Али ствар није ишла као што треба. Име је, чини се, утубио, и оно, лези, устани, хајде, али више ништа. Никола, чувен ловац бар по његовом признању, морао је да убеђује све друге: да су те доге познате као лепа, монументална, елегантна, отмена раса, али глупа и тврдоглава, да се не умеју да играју са децом, да се не дају ударати, а кад оматоре, да су чак и за укућане опасне. Али он се не боји, кад би само хтео, научио би он њега батином и да у зуби-

ма носи бич и да апортира бачен камен, и све друго што овај неће никако на леп начин, него, и он је заробљеник на крају крајева, а са заробљеницима, и то још са овако кусима, којима фали само монокл, не може се поступати као са домаћим репоњама. Напоследку, морао се задовољити оним што је Гроф одмах разумео и на шта је својевољно пристао.

Ако су они из штаба кренули на положаје, Гроф је остајао код куће. Није га ни везати требало. Први дан га је везао па се покајао. Пас није после сатима хтео да дигне очи на њега нити да кусне храну. Иначе водио га је јутром у штаб и остављао пред дивизијаревим прагом у Деспићевој вили. Ту би лежао као сфинга, свакога ко улази и излази пратио немо очима, али дигао би се само кад би га сам пуковник пред подне позвао на разговор и шетњу.

Шести дан после вечере потпоручник Никола пође да се нађе с другим ордонансом, потпоручником поп-Ловом, и са писарем правног референта, адвокатом Радишом, па заједно да наставе започету ратну идилу, под липама на потоку. Гроф је пошао пред свима и не осврћући се. Одмах се окупише деца и кучићи око њега, али он се није заустављао, ни због једних ни због других. Понеко дериште осмели се чак и да га поми-лује по сапима, чак и по врату. Гроф се дао миловати и волети, али ничим није одвраћао ту љубав и пажњу. Да је имао реп, вероватно не би ни њиме махнуо. А кучиће не може се рећи баш да је презирао, али на њихово узрујано дивљење одговарао је само с извесним снисходљивим чуђењем. Било је оних малих, рунљавих мелеза који се толико успропадају око њега,

час истрче далеко унапред па се опруже предњим ногама и онако, оздо, плазећи се, бечећи се, дахћући, сачекавају високога странца; час опет поигравају око њега и испод њега, само да би измолили ма и један поглед „Господина Грофа“. Али он највише што учини, стане, и на све оно кевкање — ваљда неко посеће ласкање или, напрстив, увеличано истицање својих сопствених одлика —, без иједног мига оком и ухом, сачека крај одушевљеног излива. А било је ту и оног отачаственог претисшта, без таштине и амбиције, у којима само гадина деца нађу и понешто лепо; нека су од њих на први сусрет негостољубиво режала, а нека се чак лађући затрчавала, па, одједном, пажљиво, тихо приступала испитивању, по церемонијалу опште кинологије. „Господин Гроф“ ни према њима, ни у једном случају, није мењао свога става; нити се плашио њихових претњи, нити је, било каквим знаком задовољства или нетодовања, узимао на ум њихово мирољубиво присуство и њихове интимне намере. Застане за часак, кажем, па осетивши да су његова три официра пристигла пође, и опет испредњачи. А млади људи нису журили, нешто и због ефекта који овако остављају на оне који их очекују пред механом риђокосе Росе на потоку. На половини пута изненади их Грофово држање. Опет је стао. Али сад не због деце и вашака који га прате и закрчују му пут, не тако равнодушно као што пословни човек застаје док не прођу парови школске деце. Уперио је влажну, црну њушку и поткресане уши напред и одређено, рибићи на плећима су поигравали, штавише запажао се и патрљак од репа како узрујано врда. А пошао је поново као птичар у шевару, с испруженим

вратом и са тренутно у ваздуху задржаном, савијеном десном ногом. Младићи дотле нису ни приметили призор непосредно пред собом. Забавили се били собом и с времена на време бацали погледе на удаљени угао са трима старим липама испред крчме. Међутим, ту пред њима, под старим јавором, пред кућом од више прозора, лежала је једна девојка у плетеној наслоњачи, с белним јастуцима иза леђа и под главом, у врањански жутој блузи и са зеленом вуненом марамом преко рамена, са ногама увијеним у ваљано ћебе, на кленовој клупици. Поред ње је чучала старија жена на трonoшцу, млада, упадљиво румена, црнпуроста шипарица, ослонила се на залеђе од наслоњаче, а двојица младића око седамнаест-осамнаест година на само стабло, један са гитаром око врата, а други с опуштеном окарином као тиквом за воду. То цело друштво као да је заћутало при доласку младих официра, само је болесница гледала наниже, устрану према њима, сагнуте главе, и опустивши танку, белу руку преко наслона. Као када сањалица на води испружи руку ван чуна да би се освежио и да би се уљуљушкао игром зелених таласића и замочених бледих прстију.

— Јао, што је леп!... Куцо!... Јао, што је диван!

Тек што је болесница прошапутала и махнула опуштеном руком, Гроф се већ створио код ње и положио врат са целом својом тешком, топлим главом у њено крило. Стара госпођа није стигла ни да се успротиви, нити ико други да ишта учини и рекне, а већ је било успостављено нераздвојно пријатељство међу њима двома. Разуме се, то је био довољан повод да она трoјица застану, да се упознају. Све се развијало тако не-

обично и брзо, као у рату, што се каже. У првим маху су били поносни на „Грофа“ што се тако одједном променио и задобио толике симпатије. Кад га плава болесница, ученица последње године београдске учитељске школе, милује својом протањеном, врелом руком, он склопи очи и подмеће се. Почиње да је разуме, пружа јој шапе, једну па другу, леже, устаје, по њеној вољи. Мало касније Николу хвата нека потајна љубомора. Али, напослетку, мири се, јер види колико је болесница живнула. То чак и на мајку утиче. И док вече не застуди из потока, наизменце причају о ђаковању, куцкају у гитару, певају, дудучу у дрхтаву окарину, домамкују и осталу младеж око јавора, око болеснице и „Грофа“, који се не одваја од ње. Људи се на махове згледају због тога. Свима је неразумљиво. Али — шта ћете ако! — вече је прекрасно, болесница је тако срећна, заборавља и да кашље, сестрица тако лепо пева уз гитару, и док је Никола прати полако, погледа који пут у његову златну медаљу.

„Грофа“ су једва одвојили, вукући га за кајиш око врата. Никола му чу први пут гласа. Скичао је као мало кученце.

— Овај је сентименталан, на тебе, — руга се поп.

— Море, подај га сиротој девојци! Видиш... вели Радиша.

— Ма, — мудрује Никола — шта ће рећи командант?... а... шта да раде с њим, грдна је то стока... па... ко зна шта нас све чека сутра?...

Идући дан командант није имао с ким да прошета. „Гроф“ је одбегао болесници, кажу да је просто прескочио ограду. За ручком у менажи Никола се изви-

њавао, али није имао зашта. Командант је само одмахнуо руком. А разговор о томе, шта то може бити по среди, завршио је просто:

— Е, сви смо се ми отимали да се поиграмо с њим, а, иначе, где је наша памет сада?... А, оно, сирото, болесно девојче, пуно живота и љубави за све... пресипа се... А, онда, богзна, шта још... и ми смо људи себи самима чудни и неразумљиви, а тек те њихове животињске душице... Него, потпоручнике, побрините се да им се, сиротим људима, шаље из менаже костију и кôра од хлеба... Бар док смо овде... А, после... већ као у олујини...

1939

SINDIKALNA JAVNA KUPINA
BOHINJSKA BISTRICA

ЈАСТРЕБ И ШУМСКЕ ПТИЦЕ

Попели смо се у врх стрмог винограда, где нагло полеже уска и мршава ливада над којом се, опет, пропиње камиље брдо, цело обрасло густом, мешовитом шумом. Нас двојица одмах чучнусмо, неспретно као прави варошани, а чича Рака, наполичар, остао је пред нама на ногама, ослањајући се обема рукама о своју нераздвојну, кукасту, вишњеву батину. Гледајући га са земље, тек ми је сад постало јасно откуда му онај надимак: Садак. Његов здепасти труп и велику главу подупиру стално три крака. Он нас је свуда наоколо пратио на очиглед задовољно а не само из поштовања према господи, према младоме газди и његовом госту. Фино је скривао иза накомтрешених обрва и бркова свој сељачки потсмех док нам је, као, тумачио обичне ствари из његовога света, којима смо се ми и нехотице ишчуђавали. Наравно, ја сам, коме није припадао ниједан педаљ од овог имања, нити и једна прегршт земље на читавоме глобусу уопште, ја сам више од обојице уживао у овој свежини слободног прелвечерњег ваздуха, у здравој модрини чистогачокоћа, које је у правилним редовима хитало доле до речнице, у затвореној шумској сенци, која се иза нас озбиљно успињала у небеско плаветнило, у шуму, зузуку, пијуку видљивих и невидљивих живих бића около нас. Ветар

је пиркао по нашим образима; морало се, ипак, јаче дисати и гласније споразумевати, врхови у шуми су већ треперили и повијали се док је доле, у долини, владала потпуна тишина и мир. Из димњака, на крџу, испод кога смо се и кренули, дим се дизао као свећа и тек се овде, на ливади, расцветавао, растресао и разлегао.

Природа је као и књига и музика. Мора човек да се ућути и заборави па да се у њу унесе и да је разуме. Преко, далеко, уздиже се исто овакво брдо, само је ско усечено и голо до темена; или је одронак, вододерина, или је каменолом. Али, озго, црни се шума, чини се, одавде, оштра као борова. Ова наша шума и она тамо расту и стоје тако на висинама, оне се не гледају, не слушају, ни кад олујине брује у њима ни када громови крше њихове гренадире, то им није од бога дато; али оне ипак разговарају на свој начин између себе и одржавају сродбинске везе с времена на време: благи пролећни ветрови, птице и пчеле, њихови су гласници и девери.

Рака-Саџак се повео, вероватно, за мојим погледом:

— Говорио сам старом господину и говорио, ал' не помаже, да купи онај мајдан, добар је и за креч и за калдрму, а — јок! — па настави да убеђује свога младога газду, и не осврћући се више на мене.

Но што нису могле њихове, накнадне калкулације, успела је нека необична ларма. Иза нас, из неке неодређене даљине и висине, надрло је неко прштање, цијукање и крештање и, пре но што сам се обрнуо, осетих да се више нас надноси нешто као облак.

— Е, сад си долиј'о! — диже задовољно гласом Саџак пратећи очима птичју узбуну коју смо сад већ и ми сами посматрали.

— Паз'те га само!... ено га!... ено га!... гадова једног!... их, што су га закупиле!... не помажу му сад ни брчно пераје ни канџе ни кљун, само да подвије реп и да бежи одакле је и дош'о!

У почетку видео се само облак који се ковитлао, горе-доле, лево-десно, згушњавао се и као расипао па опет збијао, и у том метежу се човечје око тек постепено разазнавало. Али њега, јастреба, на кога је Саџак указивао, још никако да запазимо. Необичан приказ тога хаоса од помахниталих птица; њихова нескладна и продирна дрека, везивала је сву пажњу и чудно узбуђивала. Но убрзо се осетило а затим и сасвим јасно приметило да у тој какофонији и у тој лудој аритмији има неког реда и смисла. И чуло се и видело јасно да то није било јато, да ту нема предњака који је повео све те шумске птице, и велике и мале, и летаче који плове преко планина, равница и река, и оне што обично, тек од жбуна до жбуна, леткају и више скакућу по маховини за бубицама но што се упуштају у ваздушне авантуре за прозачним коњицима и из неке летачке страсти. Али их је све понела, одједном, исконска мржња и освета, те у том бесном заносу заборавише и своје слабости и неподобности, и страх за своја ненаоружана телешца, и љубав за своја скривена гнезда и младунце. Сви су били ту, у том општем покрету, и чавке, и вране и гавранови, и свраке и гугутке и крешталице, и чворци и косови, и зебе и славуји и сенице, и дроздови и жутовољке, и штиглици са чка-

лева и царићи из јасенових дупљица, чак су се дигле и ласте и врапци испод пударских и амбарских стреха. Све су биле измешане, али, ипак, чим се један тренут упуте истим правцем, свака гледа да буде у друштву са својима, а све су се без разлике, мање-више изједначиле у летењу, у брзини и јогунастој издржљивости, и у лукавим, муњевитим обртима неке своје, заједничке тактике.

Пошто смо све то уочили и схватили, угледали смо и јастреба, час испред, час изнад, а, који пут, и испод те узбуркане гомиле. Тек сад смо могли да пратимо борбу која се између њих развила.

Он се није толико разликовао величином од оних многих крилатих гавранова. Али се одвајао читавим својим држањем. У овом узрујаном, узмуваном роју птица, у овој загушној галами лепршаве перади личио је збијеном, челичном пројектилу, живом и свесном, коме је измакао циљ те сада лута, борећи се с неизвесношћу и против неочекиваних, гадних опасности које у први мах не може ни да схвати. Њему још никако није ишло у главу да треба да се уклони, да бежи, јер то се противило његовој природи горде грабљивице која или налеће да уграби плен, или узлеће да се бескорисно наслађује чистим висинама и даљинама, својом јаком самоћом, лакоћама својих сопствених моћи којима његова крила клизе и лебде међу невидљивим струјама надземаљских сфера и којима његове ледене, топазне очи обухватају планине, равнице, са шумама, рекама, разливеним водама и насељима, и којима мирно и оштро запажају све ситно и живо што се тамо доле миче, гмиже и скрива.

Јасно је било: борба се сводила на то да га пи-
леж надлети. Обухватали су га, заваравали, нарочито
у тренуцима док он још, као, није сасвим разумео што
хоће с њим, па с времена на време покушавао да их
заплаши и растера. Али после неколико таквих ју-
риша међу њих он је увидео да му сад више не вреди
да насрне на једну голубицу или шеву међу њима, јер
би га баш то упропастило. Кад се он одједном обрне,
припије крила и јурне у густиш оне се раздвоје и на
пречац дигну да би га дочепале испод себе. А од тога
се само он и чувао и грозио. Чим та опасност наиђе,
он се нервозно тргне, као да се праћне нахерено и,
отресајући се, усправно сврдне у висину. Разуме се, и
за то кратко време успеју птице да га за који миг над-
висе. Тада настане весело цикутање и лепетање, хи-
љаде репића се као опусте, а јастреб се затресе и пре-
леће с увијеним крилима, док се опет не извуче и
уздигне.

И тако, неколико пута. Напослетку, увидевши,
ваљда, да се узалуд отима, заборавивши сигурно и глад
а изгубивши и вољу да вечерас још наткружи око-
лину, он притегне низа себе крила, истури врат и
суне, право и стрмо, преко долине и реке у врбак
испод каменолома. Птице га гоне само до изнад реке.
Но, онда, заостале и иначе, зауставе се, витлају све
полаганије, радосно заћућоре, па, одвајајући се свако
јато за себе, разилазе се, још увек препричавајући, по
шипражју, гранама, тарабама и шталама, велики дан
узбудљивог подвига и победе.

Рака-Саџак филозофара:

— Е, кад би тај птичји народ увек био тако па-
метан, дохакао би он тим хајдуцима. Ничега се не
страше тако те арамије као тога да се птице не сложе,
овако, и да их не окупе и не надвисе. Јер ондак их
могу да заспу и заторе, па им се од тога гада улепе
крила. И ондак им је проп'о лов и морају да цркну. А
и од самог смрада и срамоте беже такви фини гава-
лири... Него, птичји народ, к'о народ, глупав и неу-
мешан, забораван... Сутра ће им он опет конабити
једно по једно, свађаће се свраке с пилићима, вране са
зебама. И тако. Једанпут-двапут годишње ако се сло-
же... А који пут га и преваре. Их, што је то лепота
кад га запрскају па падне, к'о у... да простите.

1940.

љали, обично после каквог Спасојевог испада и наглог удаљавања, тобоже, да удари славину: — у чему је, боље рећи, у коме је тај „шарм“ који их мами у ову, на крају крајева, пећину, „ординарну шпелунку“?

После бомбардовања и уласка Немаца у Београд, — то више није био проблем за оно мало преживелих, преосталих, старих клијената и неколицине придошлица из удаљенијих крајева.

Овамо су Немци и сумњиви типови врло ретко навраћали. Спасоје је био мајстор у томе да одбије од свог локала „нежељене елементе“. Уопште, као да га и није сматрао јавном радњом већ затвореним клубом, искључивим кружоком, чији је он обредни, тешко приступачни шеф, а гости, далеко пре неке врсте искушеници, поклонници, но обичне муштерије од којих треба кућа да живи. Али је зато ово било склониште у неку руку, где су ти припуштени или упућени, потпуно обезбеђени били од гестаповаца и људи специјалне полиције, па су могли слободно измењивати вести свих, напола похватаних, тајних, емисионих станица, могли су ту на вољу пустити својим уобразиљама, политизирати, комбинирати, препирати се, бранити сасвим опречна становишта.

Спасоје не само што није учествовао у дискусијама већ се није речима никада одавао: која су, заправо, његова политичка начела. Ипак, сматран је у полусенци његова локала као некакав окорели „Аписовац“, „српски јакобинац“. Он не говори ништа, али његови гости га непрестано мотре и знају шта одобрава, шта осуђује. Кад иза свога „шанка“ застане, кад се подбочи и слуша, допада му се тема; кад му из-

међу већа омекша она тврда кверга, десно му око уста-кли од пажње, онда му се из душе говори; а кад се ушеврда, сагиба, зазвекка без потребе неким једиком испод тезге, премешта празне боце, прелива из једних у друге, не свиђа му се разговор; но, када почиње кашљувати и вајкајући се гунђати: — „богати?!“ — не питај, не осврћи се, прекидај, чекај, прелази на време. на огрев, на децу и на докторе. То неко улази на предња или на задња врата, неко кога он не усваја.

Од 22 јуна 1941 године и оно двадесетак се преполовило. А та неколицина збију се у сумрачној дубини за један сто испред келнераја, иза велике гвоздене пећи чији сулундар пролази испод и дуж целе посукнуле и потклобучене таванице. Гости не говоре о томе између себе, али се сваки у себи пита: — каквог рачуна, каквог разлога има Спасоје да још увек држи ову кафану? Остао је сам; сад и спава у собичку иза келнераја, јер је породицу послао на село у Шумадију. Тим пре што му сад све чешће сврћу Немци, и то баш гестаповци и „фелдјандармерија“, они са оним „портиклама“ од никла на грудима.

А навадили су се нарочито, по свему се чини, откако му је Ева Мађарица, „Ева од зубара др Шнекфуса са другог ката“, снела и предала у аманет чудног докторовог миљеника, старог папагаја Араку. Доктора су одвели као сумњивог Аријевца и совјетског симпатизера, па кад су тражили да Ева и усељене немачке офицере служи, она се сетила да је Мађарица. Али, пре одласка у своје бачко село, замолила је да Спасоје причува старца Араку. Ко зна да ли би га ови неговали, — ћудљив је и гадан сто гради! Због тога ни

она га не сме понети собом међу своје сељаке. А несрећни доктор је био тако добар!...

Папагај је такав да су се гости згрозили кад су га видели први пут на келнерају. Био је стогодишњак, половином ћелав: од оне славне жуте ћубе на глави која издаје птичје емоције, кострешећи се, остало је једно једино перо. На тртици три разрока, зелена пера, као на гриви каквог поглавице црвенокожаца. А она обнажена, жуториђа, најужена кожа збрчкала се, сува и као исперутала. Неко од гостију рече: — Рокфелер! — Али Спасоје пресече грохот. Никога од њих двојице није дао врећати. Спасоје се, очевидно, од првог тренутка спријатељио с Араком, а и гости су убрзо превидели његову мртвачку ругобу и почели се не само занимати с њиме већ га некако и заволели као свога друга у ропству. То је била читава мала свечаност када је Спасоје једнога дана скинуо ланац с Аракине ноге и пустио га да се сербез шеће по шанкову первазу. А, видећи да Арака све навише тежи, направио му је високу пречагу између зидова под сводом а до пречаге са келнераја лествице, па се Арака пење и обрће као на реку, кад га из тропске апатије прене, ваљда, некаква давна успомена, визија из мајке прашуме.

Арака није саобраћао ни с ким, није запажао никога; и кад му који пут око, нешто сулудо а нешто као пресићено искуством и мудрошћу, и застане на понекоме, одбија се од погледа, од људског бића, не удостојава људску појаву ничим; пружени орах прими, не признавајући ништа, крцка га и не очекује други, и ако је коштуњац обрће га својим крљуштаним прстима

с дугим кривим ноктима древнога мандарина, па га одједном опусти од грдне досаде.

Пошто не одговара, уопште, не реагује ни на чије питање, ни на чији позив, ласку или поругу, ћутећи га посматрају. И то постаје, на махове, главни предах нашим људима. Од неко доба сврћу амо и Немци на својим непрестаним походима у болнице и из болница. Наши, напети од страха, бриге и поуздања, према оном шта се догађа на рускоме фронту, у Београду, око Ужица и по логорима. Немци, готово пијани од крви, успеха, обиља, пљачке, и, од неке непризнате неверице: да ли ће им, ипак, све тако до краја испадати за руком.

Наши су, привезани за ропство као галијоти, посматрајући старога папагаја путовали у детињство, у егзотичне екваторске крајеве: кад Арака климајући главом десно-лево, без престанка, по пола сата, као да успављује некога или себе, нешто гунђа, грлено и шушкајући рецитира, вероватно крупне речи на неком далеком португалском наречју, ко зна када и од кога научене, на некаквој једрилици наспред Тихог Океана... Кад чађавим старим грлом и црним дебелим језиком који пут почне некакву необичну мелодију да крчи, више по инструменту но по људскоме гласу... — наши за тренутак забораве своје тегобе. Забораве и да је ово једна бесловесна тичурина, — а и њену грдну ружноћу.

Први пут су Араку видела петорица немачких тенкиста који су походили били своје рањенике. У почетку је утицала на њих необична тишина и хладовити сумрак позног летњег дана. Но ускоро се оку-

пише око чудновате птичје аветиње и почеше се смејати и зивкати је као што солдати чине са кукуљавим бабама. Арака, чини се, није реагирао. Чини се да је само осетио неку непријатну промену у околини, више осетио но приметио, па је стегнуо још пуна перната крила око своје јадне голотиње, као паланачки краљ Лир свој поцепани плашт, и, не дижући главе, мљецкао је неке речи. А када се испну један плави, црвенообрази голијат, са мрежастим модрим очима усред набраних колутава, нешто што није било здраво иако је он био сушто здравље, нешто што није било весело ма да се цело време кикотао, и кврцну папагаја прстом у кљун, овај одједном рашири крила, нарогуши преостало перје и поче да кашље, кише и пушта неке непристојне звуке. Немци ударише у смех, задовољни што су раздрмали мумију, али папагај, као увредивши се од тога раскалашног церекања, заћута, испружи и накриви врат; тако је фиксирао Немце редом, једним оком, као стари јункер кроз монокл.

И онда се догодило чудо. Папагај је викнуо нешто што је много личило на њихово:

— Хајл Хитлер!

Немци су занемели. Згледали су се.

Наши су се укочили од изненађења. Сваки је самом себи тумачио како је знао: шта то треба да значи. Били су у потпуној недоумици.

Само је Спасоје стајао усправно, око му се сијало, колутало је од задовољства. Шеретски је намигнуо њиме на великога Немца.

Напоследку су, ипак, примили то за комплимент, салутирали Спасоју и Араки, и бучно, смејући се, — фау, — фау! — отишли.

И тако је то трајало до јесени. Неки су од наших већ мислили да је Арака стварно петоколонаш и издајица, а то је Спасоја извукло из резерве:

— Пустити ти само будале! Зна овај филозоф шта каже!

Али једно по подне дошла су три официра у Спасојеву кафану. Као да су намерно дошли, одмах су пришли папагају. Дуго су га морали изазивати. Шћу-ћурио се Арака као Цига на мразу, сенилно тврдоглав, ни гласа да пусти. Док Спасоје, ђаво му није дао мира, не показа једном официру да би јогунасту птицу требало мало царнути. И стварно, после тога папагај одигра онај свој тајанствени, прекоокеански репертоар. Прво поче да крешти, кркља, кашље, храче и кише, па, најзад, оно његово, као:

— Хајл Хитлер!

Али, одмах се осетило да је ефекат промашио. У тренутку, официр прелете леденим својим погледом по Спасоју и по осталима, па приметивши једва уздржани потсмех на њиховим уснама, скочи, дочепа Араку па поче њиме лупати по полици, по столу, док га свом снагом не удари о зид, пригњечивши га још и на поду, чизмом.

Спасоје је после три недеље пуштен. Вратио се тетуралући се, жут и модар. Али, кавану је, за инат, опет отворио. А око очерупаног Араке на ђубришту зазирући ходају и кљуцају вране. И јесте од њихова рода и није.

1947.

ПРЕПЕЛИЦА У РУЦИ

На београдској железничкој станици, у ноћи, заправо с вечери, тек на почетку октобра хиљадудевесточетридесетидруге. По дубини мрака чинило се да је веома касно, а по зимогрозној влази као да је и новембар на измаку. Међутим, на округлом часовнику који се олако љуљао испод порушених, извијених и црних траверза, казаљка се трзала са петог минута после двадесетидва, на шести, на седми, и тако редом. Огромно увећана сенка, и без приметног ветра занеханог сата, прелетала је по збијеној гомили; правила је рупе у њој, гутала је, својим мраком крећући се с краја на крај, по стотину глава. Претоварени, изнурени и за своје вреће намирница забринути путници, као и један Вуле Рашанин међу њима, нису стизали у овој стисци и чепању да ишта осете, запазе и смисле што не би било у вези са тим њиховим теретом.

Тек на углу Балканске и Наталијине улице је, загушењ узбрдицом, морао одахнути, Вуле је прислонио уза зид, усправно, мрежу са два боцама млека и врећу са кромпиром и жутом бундевом. На образу му се хватала ледена зрна од измаглице, на топљени шешир му се набијао све дубље на обрве, а, у исти час, знојила су му се бедра и слабине а мртва кожа у клобуку лепила се о живу кожу на челу, од болесне врелине већ једва издржаваног напора.

BINDIKALNA JAVNA KN
BOJINSKA BIST

За њим, за сада, не долази нико. Сав тај наш свет, његови сапутници од Раковице, са нишкога воза, већ се увелико разишао са самога трга испред станице, десно-лево, и мало касније Босанском, Гепратовом и Ломином улицом. Ако је оно гуркање и гажење, оно трење у полутами о неке торбе чворновите као пањези, и о чека врела или проквашена леђа и рукаве, о неке листове у ногавицама или у сплетеним сукњама, ако је то све било тешка ствар, тешка је и ова, сада, неизвесна, недокучна самоћа.

Чија је то варош? Је ли он заиста доживео био то што му сада пролеће кроз мозак, или је све то био само неки сан, неки туђи сан, нешто туђе уопште? Но, шта је онда ово сада?

Све је то друго, туђе, тврдо, опасно, пуно претње, ма да, он зна да је та кућа... Ту кућу о коју се ослонио погађао је покојни Јоца Вујић пре десет година за свој музеј; водио га је овамо, као студента, да му је покаже, целу, скроз; а, у оној преко пута, на трећем спрату, становао је, скоро до рата, Роко Гералдић, секретар посланства или конзул негде у Јужној Америци, једно време друга виолина њиховога квартета. Ни две године нема томе, њему су били блиски, сасвим блиски и сродни, и улаз у кућу и степенице, и звук електричног звонцета и прозорче од меди са ситном лупом у средини као у микроскопу, и собе и стари намештај, чак и мирис стана који потсећа на католичке капеле, и онај прозор, с балконом у облику јасала... А сад је све то стегнуто, хладно, укочено, не сазнаје ништа, стоји као двојник кога си заменио, ословио, а он ћути, гледа али тебе не види. Озго, Балканском ули-

цом, где је више видљиво јер је магла ређа, и куда продире од некуда нешто осветљења, чује се оштро громињање и жагор. Силазе групе немачких војника, ваљда на возове; гвоздене поткове и клинци њихових чизама клизе о испрскали асфалт, о камене коцке којима су закрпљење јаме од њихових бомби. Сударају се метал и камен, а и тврда окована обућа једно о друго, који пут сине варница, ручна лампа, упаљач, цигарета. Кад оно цикне железни шиљак по углајисаној гранитној коцки па задре у онај поруб састављенога комађа, Вуле се као најежи; то га потсећа на нехотични ударац хладнога ножа о зубе.

Нешто, слично и страху и снебивању и стидљивога гађењу терало га је да се залепи за зид, да се учини неприметан. Као да је он странац а не ти, и превише наједени и напијени Немци. Шта су понели ови, углавном, младићи, — да су то осећало се по њиховим силовитим кретњама и по међусобним обавештењима тоном издирања! — шта они носе, осим пљачке, из наше унесрећене земље, из овог нашег замраченог, пригушеног града? Можда, ништа људско у своје сећању, ни слику неке саксије у неком прозору, ни слику неке нахерене колевке, на ивици одваљена пода, на преосталој поли трећег спрата неке торпиљиране куће, ни комад плавих цветних тапета на преосталом, обнаженом зиду.

Немци су силазили противном, за њега левом страном, само се једна група, од њих десетак, спуштала право на њега, журно, као да се не може да заустави на низбрдици. Вуле, брже, обема рукама, придиже свој терет, али не заборави да слободним

прстима десне руке подржи цедуљу, штампану готичном, објаву од малочас, немачке команде, којом се путницима закаснилих вечерњих возова дозвољава повратак кућама најкраћим путем. Опет оно непријатно осећање које не може да се назове једним именом ни изразом; сложено и мутно осећање паничнога страха, али не толико страха од напада на живот, од телеснога бола, већ више осећање страха од нечег, уопште, одвратног, негативног, од нечег што гадошћу запови или растаче, дави својом мучном празнином и гони крв на очи и на уши а утробу до гусе. То је оно, у машини неиздржљиво предосећање да ћеш бити, да ће твој човечански и твој лични стид бити, изложен врећању, унижењу и порузи.

Ма колико да се припио уза зид, један је задрепаном о његове груди, обрнуо се сместа, тргао светиљку с батеријом:

— Was denn? — дрекну високи Немац подносећи мајушни фар Вулету право под нос.

Вуле, сад већ одједном потпуно смирен, диже руку, с врећом и са цедуљом, исто онако Немцу у лице; знајући иначе једва коју реч немачки, проговори, дубљим гласом но обично, само толико:

— Пасажир...

— Комунист? — настави Немац још гласније, иронично, као да је радознао. Па одједном удари чизмом по врећи, гурајући му у исту шаку свој ко зна где упљачкани, надули, кожни кофер.

— Понеси! Los!

Али, пре но што је Вуле и схватио ситуацију, други један, још стаситији Герман, издвоји се и повуче камерада за исти пртљаг.

— Aber, lass den elenden Teufel! — То је рекао смејући се, па се онда неочекивано бесно издра на Вула:

— Но, шта бленеш... граби кући, los!

Вуле још чу иза себе објашњавање у солдачкој циви:

— Све су то комунистичке свиње!... kommunistische Schweine!...

Које од узбуђења које од хитње уз брдо, срце га је издало; морао је опет застати на углу онога сквера између каване „Москве“ и „Такова“.

— „Који је био више пијан?“ — мислио је Вуле — „Биће овај други“.

Према осталом Београду Теразије су биле осветљене. Два пара слабијих, ратних „богенлампи“ сијала су млечно, као у ћуби од маслачка, у прозирним кулама од магле. У „Москви“ се назирале гомиле исповрнутих столова и столица; свуда спуштене завесе, мртвило; случајно, на читавоме простору ни жива створа, ни мачке уз подрумске отворе ни псета безгосе да њушка по тротоару. Једино у дубокој ресторацији „Такова“ нека певачица силом севдалише; Вуле, и против своје воље, погледа онамо: столови се распремали, само за три-четири седе њихове униформе и два три цивила (сигурно агенти!). Певачица у народној ношњи; нагнута на ивици подиума, маше рукама, у улози веселе домаће девојке. Вуле и нехотице жмири и као крадом посматра: жао му је, срамота га је због те шарене народне ношње и због те народне песме.

— ...пшенице су класале...

Поред све наше бедне јагме за храном, кад смо овакви, кад их још има коме је до песме и свирке,

боље да жита и не класају, да птице и не певају. Да, а шта би онда ми од којих зависе болесни, нејаки и немоћни, чије смо све уздање ми а сва њихова нада да ће доживети онај дан кад ови буду бежали из наше земље.

Њега и сада са страхом чекају болесна мати и братова деца. Да њега нема ко би их одржао. Мати се једва креће из собе у собу, због тешке сипње која је сатима гуши и тера на неутољиве плачеве сваки дан, а снаху је без трага разнела, ваљда прва, бомба на Бајлоновој пијаци шестог априла. Брат у заробљеништву и не слуги све околности те своје несреће. Њега подржава само вестима о напретку Бате и Секице. И сад је сва његова воља уперена на то да бар они, њих петоро, сачекају живи и присебни, крај овоме чуду; после, почеће живот изнова, биће времена и за компоновање и за записивање свих оних мисли, запажања и искустава који су га заузимали свега до рата. Он и сада осећа, колико је значајно и оригинално његово схватање исконске везе између речи и музике, па према томе и његово тумачење проблема, такозваног, чисто говорног и чисто музичког изражавања. Ако он пропусти, ако га смрт у томе спречи, ко зна хоће ли икада ико доћи на те мисли и у потпуности успети да их људима саопшти. Неко ће сигурно од његових ђака у Музичкој академији прихватити потакнути проблем, али . . ., али, како ће то учинити и, да ли ће с тим у вези навестити и његово име? Зна он то и осећа, боли га унапред заборав који ће свом својом тежином лећи на њега; али, ипак, не може да се одлучи: задржавати се на тим питањима, о лепотама људскога говора и

звукова људске природе, данас, сред ове трагедије стотине милиона људи, у дане када се одлучује о постојању човека као човека њему се чини искупише лично и ситно. Ово, ова његова брига за породицу, то је осветљано нагоном, природом, а оно, оно му се причиншава данас као некаква слабачка, недостојна таштина. Од брата чује да они тамо у заробљеништву раде, уче, свирају, сликају, пишу, па можда то чине и они у шуми, али, то је друго. Овде, у ропству, кад се већ активно не одмећеш у борце, стисни и срце и усне, не запевај ни у сну.

Вуле се сагнуо да дигне своје бreme кад га застави шушањ изнад главе, па некакав мек удар са призвуком у ваздуху и, одмах за њим, паде нешто тупо испред његових ногу као грумен влажне иловаче.

— Птица!

Без размишљања, саже се, и диже кроз влажно перје нарочито топло птичје тело према светиљци изнад себе.

— Препелица! Обухватио је прстима, што је могао потпуније и што је год могао нежније, крајеве од крила и хладне, храпаве ножице с ноктима. Тренутно смућена птица већ је дошла себи у руци, и као да се усукнула, утегла, а врат испружила. Из груди јој се пригушено чуо некакав глас, плах и промукао. Одбијајући главу унатраг, дотле полусклопљене, полубеле, засијаше очи округле и црне, а у чврстим, топлим грудима, — то се осећало у руци, сваким прстом понаособ, а као да се и чуло, — поче да куца јако и дивље птичје срце. Није могао да се уздржи, принео ју је образу и устима. Кроз намочено горње перје осетио је

— или је то уображење? — мирис даљине, крстина и стрњика и, стварно, лепљиву влагу крви. Препелица је била рањена на грудима. Закаснала, изостала, залутала негде, кише и магле су јој отежале крила и лет, стерале из висина, па, ваљда, и обневидела од града, ударила је у разапете жице и антене.

Буле је на један мах заборавио и на умор и на тешке, нерешљиве мисли. Са радошћу је тражио на који начин ће бити, поврх боца и вреће, препелици најмање вредовно кад је кући понесе.

Морао је, ма колико то било незгодно, све једном, десном руком да упрти, да објаву узме у зубе а препелицу у леву. И не трпећи нарочите тешкоће, целог пута, не сретајући никога, у мраку, чак му је пријатан био тај повратак са драгим живим створом, који се, с времена на време, чини се, извијао у његовој шасти, као цурица у прслуку. Птичје срце, нерамерно велико и здраво, не престаје да брзо и снажно бије, прави тучак од челика у звону. Запазио је, зачудо, као да је притом и његово било испод истог длана живнуло, и као да се и оно жури: хоће ваљда неки слог да удеси удвоје.

Ово вече, а, можда би се пре погодила истина кад би се рекло: овај улазак мале, рањене животиње у кућу Рашанинових, изазвао је неке промене у животу те невеселе и притешњене породице. Човек је врло често јадно створење; најобичније навике могу да му учауре, успавају и расуђивање и отпор и вољу: сроди се тако понеко, навиком, и са оковима на својим рукама и са жигом на своме челу и са несрећом и са болом, па се после плаши сваке промене, сваке новине. Због тога

тако често људе, отупеле у тами беде, заболи и сама светлост, нити су у стању, бар у првом тренутку, да разликују ко им доноси спас а ко пропаст...

Стара Рашанинка, чим је угледала сина из кухиње како улази на споредна врата, на терасу, у први мах је срећно одахнула. Одједном је заборавила све црне слутње и црне слике, и рат, и железничке недаће и крволочне немачке одмазде с митраљирањем случајних путника. Али, већ идући тренутак она се узнемирила: и сама силуета њенога сина била је друкчија; необични и покрети, и цело његово држање. Кад му је похитала усусрет да му олакша, он је није одвртао од тога, није пустио ниједан уздах као сваки пут кад изможден стигне тако касно из Раковице. Напротив, пружао јој је нестрпљиво, уздрхталом руком, и врећу и мрежу, а леву руку с нечим ситним и незнатним, притискивао је себи уз лице, смејући се лукаво, како га давно није видела. Уопште, да није рањен то је она приметила чим је зашущкао око браве. Али, ово, шта ово може бити? Да није нашао на путу некакву драгоценост? — Искључено, зна она свога сина добро, друкчије би тада изгледао. Да њој носи нешто, што ће њу особито обрадовати, некакав чудотворан лек, неку добру вест о другоме сину у заробљеништву, — не, не, и у том би случају други израз лица имао. Ово је нешто што се само њега тиче, што њега весели. И стара, и нехотице, набра своје ретке, широке, риђасте обрве; ситне, иначе помало мутне, грахорасте очи протињаше, упреше се оздо, један само миг, у синовљево лице, нематерински студено и испитивачки. У свом угодном задовољству он ништа од тога није уочио,

на што мати, запазивши баш то, и то још како, са свом својом женском погађачком хитрином, брже-боље поче прихватати ствари. Обртала се у страну, сагибајући главу, само да скрије своје лице које се искривило и стврдло од изненадне љубоморе и њој самој још неразумљивог беса. Погружена, тобоже сва предана око вреће и мреже и тек онако узгред, мирно и тихо запита:

— А шта ти је то? — Па не успевајући даље да се савлада, оштрије и промукло настави:

— А шта ће ти још и то?

Али, још исто вече предузела је да се измири и са том Вулетовом лудошћу; шта јој друго и преостаје, као и онда кад је увидела да се узалуд бори против његовог опредељивања за „музиканта, свирца“, што је њој и данас неозбиљан, цигански позив. Одлучила је, штавише, да заволи и негује ту Вулетову „беспослицу“, јер, ипак, жао јој је „детета“. Кад је већ толико воли, ту тичурину, — и она му толико радости чини; а, признати се мора, какве оџ радости, уопште, има, у својој тридесетој години? Ни друштва, ни изласка, ни девојке, колико то она види; сувише, и клавира се одрекао и оних предратних концерата. А, на послетку, ни ово неће дуго, ни здраву дивљач није лако отхранити у кући а камоли ударену, озлеђену.

Вуле је и ноћу устао да је види у привременом скровишту, у покривеном сандуку за леандер који им се за време бежаније осушио био. Задовољан се вратио из кухиње у постељу јер је препелицу затекао онако као што ју је и поставио био у угао, на мало сламе, из „чељадске сламарице“, препелици за љубав, илузије

ради, пред нешто просутим житом, још од лањске Јованданске славе и Божића, и пред тањирићем с водом. Била је мало наругана, увучене главице, као сељанка кад чућећи дрема пред железничком станицом у вароши. Нешто се, ипак, као промешкољила кад је дигао у полумраку, са свећом на поду, послужавник место заклопца. Добро је што није опет пала на страну. Јер кад ју је положио синоћ у тај, на брзу руку испражњен и удешен сандук од „шперплоча“, она се одмах, као испуштена и онесвесла, немоћно или престрављено, накрнула; и остала би ваљда тако, са згрченим ногама и прстима и са полузатвореним очима и кљуном, да је није понова почео да мази. Да јој тепа, да је греје длановима, подбратком, да је задахњује под крила, у рањене груди. У рану јој није хтео да дира ничим људским; чинило му се да је озледа незнатна, а веровао је да је „чедо природе“ отпорније од цивилизованих бића која не могу без јода, лизола и томе слично. Убрзо се препелица, заиста, повратила, бесумње од хистеричнога грча, од „шока“. А чим се повратила, одмах се извила, готово усправила у руци: завалила је главу, и, не трепћући као кратковид човек, без иједног знака да жели неки приснији прилаз, није скидала ни за тренутак своје сјајне, бодре, подозриве очи са зеница овог тајанственог чудовишта од господара. Видело се, отпочетка, да му се њена нарав неће и не може, ни прилагодити, а камоли покорити. А срце, оно њено, чим ју је узео у руку, почело је понова, онако, жестоко, да туче; као мали брод од силине нарочитога мотора, потресла се сва, све њено чврсто, утегнуто тело резонирао је његовим звуком. Та звонка радња

странога срца заносила је, можда, Вулета као излив њему незнаног крепког живота.

Може се замислити дечје узбуђење кад им је Вуле показао ујутру препелицу. Мати је против тога да им се, уопште, о томе говори. Врзмаће се стално око ње, престаће учити, неће памтити бабине заповести, разбијаће још више и оно мало судова по кући па, најзад, (уперено директно у Вулета) скренуће својим узнемиреним понашањем пажњу немачкога официра из Вулетове реквириране собе, од чега се он стално плаши, а, неће ни овој „грешној тичици“ бити на здравље то вечито дечје завиривање и бацање које-каквих мрвица. Али, Вуле није могао а да с децом не подели уживање. Знао је да су она за такве ствари „савршени партнери“. Баба, иначе, бољи психолог од синова, чудила се како су се деца понашала дисциплиновано; нема шта, хтела су се показати достојна Чикинога поверења. Бата, — шест година, раздалеке, као ораси округле очи које се не заустављају на одраслима већ на кучићима, мачићима, пачићима, уопште, на створењима до највише осамдесет пет сантиметара висине, осим коња, а још више осим аутомобила који су за њега права правцата жива бића; Секица, — свих девет (за који месец) година, још понешто од деранчића који ће сваки шљунак и дивљи кестен шоркати пред собом дуж улице, још бесполно плитка као деверика али с времена на време, већ с неким мекшим покретима, отсјајима трепавице, јагодице, подбратка, грленим смехом, и са снагом да се одвоји од игре и да се пажљиво загледа и мудро присуствује.

Они су слушали стрица, уздржавали су се од узвика чуђења и усхићења, од тако природног поцики-

вања; иако су стално мислили на препелицу, прилазили су сандуку на прстима и издалека се пропињали да је виде и посматрају кроз решето које је заменило послужавник. Уосталом, Чика има у плану да набави кавез од кума Љубе, чији је стари бели какаду са жутом крестом скончао, кажу од капље, престравио га њихов црни тенкиста, сувише се гласно шалио с њим. То је диван висок кавез од жутог метала, са сводом, као Батистерија у Фиренци, са разним гимнастичким направама изнутра, са јаслицама, валовчићима, купатилом и покретним подовима, од песка, од плочица и шта ти све ја знам. Чика каже, чим препелица, заправс Препелица, прездрави, чим се измири са ситуацијом па се не буде више требало бојати да ће зазирати од околине, нити ће је женирати што је гледају јавно и отворено, преселиће је у њен златни стан, унеће је у своју, у „девојачку“ собу. Тамо ће јој држати отворена вратаоца, па нека се шета ако хоће, нека скаче на кревет, на пијанино, нека летка ако хоће; посејаће јој пшеницу у сандуче са земљом, нека ужива у зеленилу, нека пипка, кљуца ако хоће; па, на пролеће, кад почне певати — пућ-пурућ... пућ-пурућ! — изнеће је ван града, у жита... па ће је пустити... А, можда ће и ови дотле отићи!...

Само да онај тамо, из Вулетове собе не сазна ништа. Њему је то највећа брига; само да се с Немцем не сретне, да не буде присиљен разговарати с њиме ма о чему. Јер онај хвата, чини се, разне прилике и изговоре, само да се ближе упозна с њима. Разуме се, мати је жртва и громобран. С њом се зауставља у претсобљу, започиње разговор о синовима, каже да

воли музику, чуди се што никада не чује Вулета свирати, па кад је од ње дознао да му је инструмент, истина мали пијанино, али Гавџ, он је признао да је одлична француска марка, само, вели, неједнака. То је било једно пре подне, изашао је силом да га види, у необично, као лађарска кајута, скученој собици. Допао му се већ споља онако гладак, светло жут као лимуново дрво, у облику модернога комода. Кад га је отворио и ударио два-три почетна акорда Ероике, забрујало је из велике, засвођене дубине, пијанино је порастао а тесни кречени, већ посукнули зидови се размицали. Напослетку, није се чудити, реферише мати, он је лекар, доктор у авијацији из Хановера, породичан човек. Треба бити захвалан на срећи; шта би било да је остао био онај Саксонац из Ердеља, есесовац, што је знао шест језика, одабирао у Вулетовој библиотеци „опасне књиге“, ложио купатило њима и претио да ће потерати Вулета што их сам није уништио; или, онај, пре доктора, авијатички капетан, барон фон Цицевиц цу Камениц, из Мекленбург-Шверина, очевидно нека словенска потурица, који је сваку ноћ банчио с неким њиховим женама, и који је вративши се једном уфачловане главе и на штакама из Босне, са миниранога воза, почео викати и ударати штакама око себе чим је ушао у своју, у Вулетову собу. Разбијао је стакла на гравурама, старе тањире на зиду, и фрљао књиге са полица:

— Култур, музик!... шта још не! мотику у шаке!... ашов у шаке!... секиру у шаке!...

Стара је улетела у собу да брани синовљево сиротињу, а он јој је стао да тумачи као да му је она ортак:

SINDIKALNA JAVNA KNJIŽNICA
BOSNIJSKA BISTRICA

— „Замислите: „Историја Срба“, „Историја Срба“, њихова историја!... Брем, Бремов животињски свет, то је њихова историја!“

По свему судећи, ипак, стара ју је издала Немцу. Она то никада није хтела признати сину који ју је сумњичио да се, вероватно, на тај начин хтела ослободити препелице. Сметала јој је, изискивала је још више труда и трошка. Падало је у очи да јој није било криво што је Доктор излазио тих дана на терасу. Први пут је изашао због утовара у велики сандук свога следовања, шлеског угља за купатило, и том приликом је, каже стара, сасвим природно открио препелицу. Кад ју је Доктор угледао, она је већ била оживела. Јер прва три дана се, уопште, није помакла. Пред њом је све остало нетакнуто а испод ње све чисто. И Вуле и деца боловали су с њом заједно, такорећи ходали су око ње на прстима и говорили шапућући. Кад би се једно од њих вратило са терасе, дочекали би га упрти погледи који забринуто траже одговора, а тај се састојао само од жалоснога спуштања очију и још највише од тужнога климања главом. Значи, још су сва зрна, јер она су брижно избројана, у истоме распореду, недирнута, вода незамућена. Препелица у истом положају, да ли у полусну или у бунилу, испод ње све чисто. Бар да нема те јалове, мртве чистоће! Четврти дан ујутру, обрадовала је Секица Чику и Брату, као када дадиља, после дуже кризе разболела детета које пати од затвора, разапне пред очараном породицом пеленке, са несумњивим знацима да су животне функције кренуле. А већ исто по подне испружила је своју округлу, пегаву главицу и почела да испред себе

туцка кљуном, да га чисти, као што реконвалесцент, после пада високе температуре, прво тражи четкицу за зубе. Затим, покуша да пабирчи, међу оним очињаком семењем, беле пшенице, јаре, проје и црнога кукоља.

Немац је био доктор, и као такав он је и у препелици гледао пацијента коме, у најмању руку, и за прво време, за сваки случај, треба дати пургатив и одредити му строгу дијету. Наравно, и он ју је узео у руке. Али то су биле докторске руке, суве и тврде, хладне од вечитога прања, намирисане ксероформом, са извесним хладнокрвно страсним, истраживачким пипкањем болних места, са изазивањем болова и са неоспорним незадовољством када таквих болних места не нађу. Сасвим је разумљиво што се она при томе отимала. Док ју је он загледао, она је узвраћала главицу колико год је могла унатраг, отварала је нешто мало и кљун, ваљда да би лакше предисала, јер срце јој је морало лудо ударати, али, доктор баш на то, на њено срце, није обраћао пажњу; по свој прилици није се специјализовао био из кардиологије.

У полуотворени црни кљунчић јој се загледао. Шта је то испитивао, треба Асклепиос да зна, ако су, почем и Пегази, и Афродитини врапци и Херини пауни спадали у његову надлежност. Сигурно је да није гледао онај савијутак горње половине препеличина кљуна који прелази преко доње, али не злотворски као у копца, већ наивно, пилеће.

Вуле је умео дуго да гледа у тај безазлени савијутак; потсећао га је на горњу усну једне његове ученице. Она је тако опусти преко доње кад јој при

вежби, ударајући нервозно ногом о патос, виче у ухо, разуме се, узалуд:

— Више темперамента!... више ватре!...

Неколико дана, чињенице су ту, ове лекарске визите су и помагале. Оживела је препелица; не снебива се више ни да крцка семенке ни да помало, тихо, стидљиво удешава, глади тоалету, перце по перце; да опусти своје обло крилце као да проба дугачку хаљину, па да се тек протегне оним крајњим перајима о једну ногу. То су та пера која се чују кад прхне из усева; тим кратким, брзим веслима плива она изнад класја док ускоро опет не утоне у житне таласе. Кад одвоји који пут једно такво перо кљуном као чешљем, те га пусти јер је ислужило, деца га узимају, загледају као мало чудо од лакоће, лепоте и јачине. Пуштено са прозора, оно се дуго, левкасто врти, исти јаворов крилати плод, дуго се бори против земљине теже; кад се посматра у пуној светлости, ово на први поглед неутрално кокошје перце сија и прелива се у красним степенима земљаних, печених боја и отсјајима финог, глачаног, старог дрвета. Кад га савијају да га тако удену као одликовање, оно се превијајући неочекивано опире као сабља димишћија. Вуле је још само зато затезао са свечаним устоличењем у кавез, јер се бојао да ће тиме намамити Немца и у своју собицу, у *salle Gavau*, како су је другови у Академији називали.

Међутим, она је једно јутро нађена мртва. Вуле у први мах није хтео да верује очима. Уопште није се много изменила, слично се за човека вели: као да је заспао. Само се мало нахерила, ослонила на зид своје дрвене избице. Није дефинитивно стиснула ни очи ни

кљун. Само јој је оно танано руменило око кљуна пожутело, и срце се није осетило ни чуло у укоченоме, хладноме телу. Прави удар, који неочекивано пресеца читаве низове, сплетове маштања, затвара изворе толиких радости. Велика жалост у кући, онаква, као када се у збуњености и неверици по сто пута блене у празно лежиште несталог, у опуштена, непотребна одела.

Бакица није могла нити је хтела да их разуме, срдито је гунђала по кући:

— Није вам греота и срамота... данас... у ово време... плакати за тако нечим...

И доктор се вајкао, сматрао је да ју је капља ударила. Испала је била потпуно из свога реда чим се издвојила из јата, а, онда, све веће и веће изненађење, промене, све несхватљиво и фатално за такав један мали створ. Хајке, гоњење паса-птичара, подмукли напад лисица и куна на гнезда, громови са небеса, нартања јастребова, сврака и гаврана, — све је то обично за њих, за јаребице и препелице; страхови од грабљивица и двоцевки одржавају их у „кондицији“, али овако нешто проживљавати сваки дан као ова наша препелица, стварно, то је било неиздржљиво. — Но, њих троје ништа нису веровали у то. Они су били убеђени да ју је Немац убио. Деца, уопште, нису се много мучила нагађајући: — како и чиме? а Вуле је падао у мистику: — „самим додиром, присуством својим“, — није могао да прежали што је није тако склонио негде да је Немац не узмогне проклету, урећи, ни погледом оних својих северних, „аквамарина“ очију.

Али, дечји болови — летњи пљускови. А Вуле је целу историју обратио у дирљиво-шалову анегдоту,

каквима професори испуњавају паузе између часова. Само, ипак, препелица је оставила иза себе и нешто непријатно. После ње се Немац, заиста, наврзао на домаће. Сваки час је изјављивао жељу да чује Вулетова Бетовена, Шумана или Шопена. Читава се завера морала плести само да до сусрета у стану не дође. Али се, ипак, није могло избећи да се који пут не стигну на степеницама, пред улазом у стан, који пут око два часа по подне, а чешће увече пред закључавање улаза у куће, једно време у пет, па у шест, а сада у осам. Вуле је сваки пут нагло добијао ангину или је морао да сврши до сутра неки нотни препис, или преглед и анализу ђачких задатака.

Такав им је био чудан сусрет пред саму Нову годину.

Вуле се враћао опет око десетог часа; сада из Мале Моштанице, где је преговарао, у друштву још тројице професора Музичке академије, са сељацима, у кући шефа станице, о дотуривању огревног дрвета. Успут се натоварио главицама пресна промрзла купуса, испод кога је било нешто пасуља и комад дебеле, ужегле сланине. Дочекаше га врата осветљена и незакључана, у ходнику Немац под шлемом и са машинком, а поред њега војник у зеленој недићевској униформи са пушком старог типа, какве су ваљда оне „Кокинке“ биле.

Немац није ни мрднуо, равнодушно и кратко га је погледао само, али је зато онај „наш“ тражио легитимацију и податке о стану и укућанима. Настојникова жена, бивша Словенка, стојећи укочено пред својим станом, погледала га је значајно па дигла очи изнад

себе. Значи, док је он био на путу, од три по ручку, догодило се нешто у вароши, без сумње, у овој околини, и сад патроле с агентима врше такозвану рацију. Од куће до куће, од стана до стана, од подрума до крова.

Иако, с обзиром на ситуацију у породици, није имао никаква разлога да се узнемирује, он се ипак пео на свој други кат под већим душевним теретом од онога стварног који је с муком вукао са степенице на степеницу... Где су сада? Чуо их је изнад себе где прелазе из професорова, загребачког избеглице, стана у стан, некада јеврејски а сада читав логор двејутрију босанских породица. И ту су пред вратима стражарила двојица као доле. Ту га није већ нико зауставио. Вуле би пожурио и са свим теретом, али је сматрао: боље ће бити ако ћогу пред ногу слаже. На другоме спрату газда је укајишарио сијалицу, зато је још дуже морао да одлаже пртљак, да тражи кључаоницу, па кључеве у цепу од панталона, прислушкујући цело време, не би ли што наслутио оздо и од својих разабрао какав знак живота.

Пребирајући кључеве учини му се да чује своје име и шум женскога одела. У часу створи се крај њега висок и витак женски лик, пружајући му ручни кофер средње величине:

— Господине професоре, унесите ово и сместите међу своје ствари. Другови рачунају да ћете нам то учинити. Брзо! Кад оду из куће, ја ћу вам се јавити, покуцаћу.

При трећој речи познао ју је. „Лена“, тако су је звали; његов ђак до рата... кћи учитеља... но! По-

што прихвати кофер, без речи, она га нагло загрли и за један, најлетимичнији, тренутак снажно га стиште. Чуо је још само шапат:

— Хвала! До виђења! — а, одмах затим, девојка полете као сенка некуда горе степеницама, на више спратове.

Све се догађало у секундама а једна секунда сада претстављала је огроман део времена. А, и он је сам јурио упоредо са овим муњевитим тренуцима. Брзо је разумео све и брзо се прибрао. Док је поново потражио кључем рупицу у брави — није била прилика да се звони; — у њему се још брже и непрестано понављало ово што се с њим мало пре десило. Непрестано, у првобитној свежини, штавише сада још и свежије, обнављао се на њему утисак њеног наглог, топлог загрљаја. Тек сад осећа јасно на лицу и њен врели дах док му је шаптала; а све му је више разговетно њено поверљиво, смело, девојачко срце које му је прислоњила на груди, па га још увек чује како удара у њих као алком у народној песми.

Био је потпуно начисто с тим у шта улази. Да ли је то случајно она баш на њега пала? Ако су они тамо негде, у подземљу или у брдима, рачунски одмеравали људе на својим теразијама, вагали им карактере и живце, па се на њему, како она каже, зауставили, то може да цени и као одлику, а може и да се љути што се, и без припреме и позива, просто служе њиме. Или је, уствари, девојка, нашавши се у невољи, сама њега изабрала. Како било, овај се задатак извршити мора. а логично је да ће после овога доћи други, и тако даље... Шта ће с матером и децом ако падне?... Као

толики други... као други... понављао је у себи, али је запазио да, и поред храбрих самоуверавања, подхтава као у маларији.

Без размишљања, оставивши у претсобљу све свежњеве, покуцао је на врата Немчеве собе. Нико се не јавља изнутра, а ни пруге светлости под вратима нема, добро је. У полумраку — није хтео да одврне сигналицу — напипао је свој „кауч“ који као намештена постеља стално чека станара. Он се иначе отклапа, унутри не би требало да има ништа. Тачно. Ту је положио кофер и опет изравнао лежај. Незгодно ће бити ако га она или неко затражи у невреме, баш кад би Немац био у соби. Већ сутра мора наћи друго место. Мора бити на опрези, да не би пречуо њено куцање. Где је она сада? Негде на тавану, вере се ваљда кроз оне „баце“ или се спушта уз олук. Штета би било за њу да се запустити, апсолутно је музикална, а има смисла и за речи. Најзад, може и да погине; стално се игра животом. Ужас!...

... Како ћу матер припремити? Шта да јој се каже? Не може јој се лагати, а противиће се, то је сигурно...

Није имао ни снаге ни начина да је обавести. Али стара је познавала свога сина.

— Шта ти је?... Да л' су те опет звали да им свираш?... Пази шта радиш... не заборави на ову дечицу... нећеш се моћи извлачити до краја... Можда би боље било да се за времена пребациш на неки други посао...

Вуле, уопште, није слушао матер. Чекао је да прегрми рација. То што ће ући у стан, претурати по њему,

и поред онога кофера код Немца, сада га није ни изда- лека онако узрујавало као раније. За њега се сада, прво, не свршава рација у његовоме стану; он ће се смирити, па и то ко зна докле, тек онда када се патро- ла буде вратила озго, када им буде чуо кораке све даље од ове куће и улице. И, друго, да само ово с Ле- ном некако срећно прође!

Да ли ће она куцати на главни улаз, или је запа- зила да је он стајао пред вратима за терасу? Илегалци морају имати много дара за опажање...

...Рација је била и прошла. Збило се и нешто ко- мично: подофицир је и нехотице салутирао у празној Докторовој соби. Његов кауч нису дирнули, а у пија- нину су турали ваљкасте батерије и подуже осветља- вали и шупљину испод жица. Напоследку, сишли су и озго. Настојник им је по свој прилици показао и сваки кутак на тавану и сваки отвор на крову, а њу нису на- шли.

Кад је по други пут устао да види, кроз гвоздену мрежу њихове терасе и кроз стаклена врата између заједничке терасе и степеника, да Лена не лута ту некуда по ходницима око улаза, мати га је запитала:

— Ти изгледаш некога? Пази, дете, кога пушташ у кућу у ово време, не играј се главом, гледај ти своју школу и музику!

— Сад јој је и музика драга и мила! — помисли Вуле, жалећи и сада као и вазда што се њих двоје, мати и син, никако не могу да приближе. Ах, да је отац остао жив, друкчија би му била и младост, друк- чија би му била вера у себе и у живот.

У апсолутној тишини ратне зимске ноћи одјеки- вала је цела кућа, до скровитих нузпросторија, од те-

шких војничких чизама. Људи су се трзали од њихо- вих корака целе ноћи, јер их је било скоро у свакоме стану. Вуле је напрегао слух, — очекивао је много уз- држанији звук. Био је убеђен да девојка однекуда вреба „чисти ваздух“ па да се појави, да „шмугне“ на њихова врата. Стога, кад је чуо познате Докторове ко- раке и његово отирање ђонова, сматрао је да још тре- ба чекати. Међутим, пре но што је Докторов кључ и штуцнуо у „Вертхајмовој“ кључаоници, поче неки ра- зговор пред вратима, мушки и женски глас. Мушки је Докторов, то је сасвим јасно, и то са оно нешто сту- дентске кокетерије кад год му се дадне прилика да меша француски са врло бираним „хохдајч“-ем. Вулету јурну крв у лице: похита на терасу; стварно, то је Ле- на. И она меша та два језика, са пуно грешака, али све зачињено заводљивим осмехом лепе девојке и помало, срамежљиво тремолираним, нешто замагљеним и мла- дим алтом. На њој је доста очуван, чист, црн капут са оковратником и наруквицама од каракила, на глави шармантно накривљена и угнута капа од истог крзна. Испод капе зулуфи, овлажени и у младалачкоме не- реду, позајмљују мало шипаричке безбрижности ње- номе правилном, хладно бледом лицу и, уопште, не- како прерано достојанственој појави. Једино на левој плећки нешто паучине, на лакту мало отртога креча. Ни нос, ни брада јој се не сијају, — па где се склањала, где се четкала, преоблачила? — По свој прилици, — комбиновао је Вуле у брзини — силазећи к нама чула га је како се пење, па, када га је видела пред нашим вратима, приступила му је као посета која је залута- ла и моли да јој се осветли име на излизаноме металу.

Морао се, Вуле, у часу одлучити: симулираће весело. изненађење, захвалиће Немцу на пажњи и богзна- како.

Чим се Вуле појавио на споредноме улазу, Лена му је срдачно полетела и, као пред странцем, нешто сне- бивајући се, пружила му је образ. Доктор се заштит- нички и кавалерски испречавао:

— ... Врло срећан случај што сам баш ја наишао на вашу лепу кузину... Изволите, изволите овуда... могу мислити како ће вам се госпођа тетка обрадо- вати... Па изволите обоје после к мени на једну ча- шницу правога Мартела, после путовања у разним во- зовима то ће вам добро чинити... а... ваш кузен... видим по књигама... велики је поклоник Француза...

Вуле се бојао само тога да мати пред њим не срет- не Лену, зато је нагло обухвати и повуче у своју собу, то јест, прво у кухињу. Чим се Доктор повукао а пре но што кренуше, у малом претсобљу, пред кухињским вратима, погледаше се, оштро, са наборима између обрва:

— Пази! — шану Вуле.

Лена само трепну, у чему је било и сагласности и извине, у извесној мери.

— Мати, колегиница Милена ће у мојој соби но- ћити, вечерас је стигла са закашњењем, сад је дознала да су јој се њени преселили ових дана на Пашино Брдо. — То је изговорио као напамет, док их је стара нетре- мице, без речи мотрила, па одједном одлучно спусти глас:

— Она је наша рођака, за настојникове стићи ће ујутру, на другу капију, кроз газдину кућу. Ако се но-

ћас рација понови, она ће у твоју постељу, теби неће бити добро па ћемо те натрпати.

Стара није могла да дође к себи, толико јој је био нов овакав начин Вулетовог наређивања. Но тек што су се повукли у собицу а Немац закуца и смејући се, са плавом боцом испод пазуха, уђе у кухињу:

— Знате шта, ја и иначе имам рано посла у својој амбуланти. Тамо је спремна, поред дежурног, још јед- на војничка постеља. То је сасвим близу, у Ресавској улици, а ви, госпођице гошћо, изволите у мој кревет... А... не... не... не... Чекајте, за награду отсвирајте нам „Мондшајнсонату“, да заборавимо на рат.

Иако су мисли, расположење, ишли у раскорак, Вулету се чинило да је, после толико времена, опет, добро свирао.

Најзад, седећи једно према другоме, опет у старој његовој соби, она му је признала да је означени друг није сачекао где је требало — вероватно је пао негде у клопку, — а нашавши се услед „зараженога терена“, усред рације, дошао је на ред он, и као човек и као стан, у кући са два излаза на две улице и са терасом на крову која олакшава саобраћај све до оне нове зграде у Таковској која исто тако има више излаза на улице, на рушевине и на празне плацеве. Њој је потребно да се склони, неколико дана само, и да јој он помогне да лакше и брже успостави везе. За њене исправе нека се не брине. Али, ако је то све њему те- шко, она ће га напустити, има она у близини, у Пал- мотићевој и у Владетиној адресе. Овај материјал, ина- че, треба дотурити у Сарајевску улицу у Кострешеву кавану, у руке газдарици Нери као јабуке из Пожеге.

Причајући му то, озбиљно, нешто искидано, као с претпоставком да је он упућен у методе и упознај с елементима, она је однекуд, из џепова, пронашла цео женски прибор. Вуле јој понуди купатило, но, тек што се дигоше, мати куцајући отвори врата, диже прст на сина па, са необично бледим лицем, запрети:

— Ти имаш да ћутиш, ја своју децу браним... А теби, девојко, свака част, ништа те не питам, само ходи, ходи да видиш кога он храни а кога ја чувам, ... ходи!...

— Мати, ти не разумеш... — али, у исти час заћута... Опет се чула лупа и гребање цокула...

Прионуше сви троје. Стара је вадила из ормана Докторовог војничкога одела и размештала га нечујно по наслоњачама, Лена се стрпала у кревет, онако обучена, увукавши под јорган и горње одело, а Вуле се на врат на нос свлачио и враћао у своје одељење. На-послетку, уврнуше сијалице.

Само су прошли кроз себе, у Докторову нису ни улазили. Пред одлазак, као договорено, извадио је бележницу и недићевски стражар и један са фелдјандармериским полумесецем на прсима, па дувајући кроз нос и вртећи оловке на пречац упреше очи у њега:

— Да ли знате што за бивше ђаке Музичке академије, Јована Карлића, из Београда, Милену Ђаковић-Џаковић, Дјаковић, тако некако, из Ужица, и Наду Рубашић, из Ковина, да ли сте видели које од њих ових дана?

— Откако је рат нису се појављивале код нас... сасвим сам их изгубио и из вида и из памети. Тешко да би их на први поглед и познао.

— Баш да вам их покажемо, да их се потсетите, па ако их нађемо и вас позовемо, да их одмах и познате. — Трудио се стражар, пружајући фотографије из ђачких књижица, да му речи не звуче поругљиво.

После једнога часа Лена је била спремна. Бледи осмех јој није силазио с лица, нарумењене крупне усне, као истурене здравим зубима, упадале су у очи у овоме слабом осветљењу, иза замрачених прозора. Њене грахорасте, дигнутим веђама засвођене очи заустављале су се на њему као играјући, лепршајући око њега, у вези с неким другим мислима у њој.

Вуле је био свестан тога, али и томе се дивио, уопште, дивио се читавој њеној појави и свакоме знаку њенога живота. Када би она сада изразила жељу да и он пође с њом, све би оставио.

— Остани до јутра, одмори се мало!

— Не, не! — и не запињући за ово „ти“. Из ове куће више, уопште, не бих смела излазити. — Па се опет врати, за тренутак, њему. — Ако би они сазнали да овај ноћас није спавао у соби, реците им и сами сте се чудили томе, јер га нисте чули да је отишао. Док њега не саслушају, биће времена, одмах крените с кофером у Сарајевску. Али, сумњам да ће они наићи на тај траг. Ово се вуче из Ужица, а знају да ниједно нисмо прешли у Босну...

Приметивши како се Вуле врти, тражећи капут и шешир, она већ сасвим готова, подижући огрлицу, опет му се онако нагло, необично топло и жустро приближи.

— Ви останите, тако мора бити... причекаћете једно време... ја ћу вам се јавити по некоме... — Па,

задахнувши га пламеном, прошапта: — Здраво! до виђења!

Он је стајао непомичан, Лена му је стиснула руку, а онда, одједном обухватила га као да би хтела да га дигне и понесе. Није му измакло ни да је ова његова пасивна улога врло смешна и жалосна, а опет му је и та подређена, случајна улога била, поред ње, тако нешто пријатно што никада досада није доживео. Није могао више да се уздржи, ослободио се њених мишица па је загрлио. Нашавши се као у обручима, њено тело намах попусти од отпора. Само јој врат и глава осташе слободни. Док је осећао на себи како дише и расте њена младост и снага а њено бујно, јако девојачко срце бије као одвојено биће, пробија се, надире у њега, — она је главу све више одмицала од његове. Завраћала ју је дивље, коликогод је могла, унатраг. Није се она бранила само од његова пољупца; њој је био потребан размак, довољно отстојање, а да би несметано могла читати у његовим очима, и у цртама и покретима његова лица.

Најзад, то је за њега остало право чудо, утањила се, обрнула око себе у његовome загрљају и извила се из њега, па, онако нагнута на прстима, утиснула му, кратко, својим уснама печат на уста. Још га је, уз то, опоменула, претећи прстом, да се не миче, да пази на тишину, док она не затвори пажљиво врата за собом.

Само још са прага, у мраку, једно сасвим тихо:
— Здраво!

1947.

КУСА НА МЕСЕЧИНИ

TRGOVAČKA UČENIČKA KNJIZNICA
BOHINJSKA BISTRICA

Мита Чегарац, новинар до рата, па пиљар, стари-нар и дуванџија, а сада, — у другој половини маја 1944 године, — београдска избеглица, извукао се поново открај заспале жене и детета, и стао на малу четвртасту терасу, без ограда, испред сељачке куће. Увече кад легну, такорећи с кокошкама, већ припреми за те своје изласке под узглавље, поред новаца и докумената, кутију с дуваном и жижице, а чело ногу ћебе којим се заогрће и папуче.

Месец, пун, тачно према тераси, као да га је чекао, да га скоро усплахири, а бедни забат иза њега стоји патетично осијан, права кулиса.

Хладна месечина продире, изазива језу као да си ухватио голом руком сеченицу истргнутог мача. Иначе, она је савршено прозрачна, обујима све, небеса, са звездама, наш мали земаљски свет, са простором између њих, и чини од њих целину, нешто сродно и своје, више но дан са својим сунцем, са ведринама и облацима.

— Дивна ноћ! — полугласно мисли у себи бивши новинар; удише, чује, види све чари тихе сеоске ноћи, и жали што је у стању да их само осети али не може и да их осећа, да се само њима посвети ни најкраће време. Никада ништа није успео досада да до краја изведе. Чим се докучи до нечега, чим постигне нешто,

подухвати га, удари га од некуда; прекине га, омете га; или му одузме предмет, што је мање зло, или, налегне му на душу па не може да ужива у њему, а, то је оно право, велико зло.

Он излази овако ноћу по неколико пута. Не може да издржи у тескобној, импровизованој сељачкој соби. И онај једини прозорчић се затвара, због детета и жене који се у сну стално разбацују. А њега гуши тај ваздух, заптивен, презасићен задахом буђаве земље, парафина и петролеја; па и неких ту испод њих, поред њих, чак и више њих, утутканих намирница. Уосталом, зна он, толико је паметан, да би излазио све да му је додељена и каква сала са високим окнима и вентилатором. Нема мира ни покоја чим падне ноћ. Дању, седне ли само, ма и усред великог и бучног друштва, и најживље препирке, њега хвата сан. А ноћу, разиграју му се мисли, претставе, слутње; све то баца дуге и мрачне сенке, као и ови кошеви, читава мунара од најскромнијих димњака, читаве бескрајне провалије од дирека и усамљеног дрвећа.

— Како би то дивно било, овај доживљај, са овим, досада, потпуно непознатим јадом и чемером непосредне београдске околине, са овом прекрасном природом, о којој никада раније речи није чуо од ниједног Београђанина, а која пркоси „убавоме Срему“, Славонији „земљи племенитој“, опеваној „бечкој шуми“, славној „слаткој Француској“, са овим народом који су његови школовани синови потпуно упустили те живи, тринаест километара од Универзитета и Академије наука, као Вахуми на горњем току Нила. Како би то дивно било: то проосећати, промислити, па закључке,

одлуке извести, да се најзад нешто предузме и учини! . . . „Да, кад не би било оно што јесте. Мислите на рат, на страх, на оскудицу, на телесне напоре на које нисмо били навикли? Не, не, нико то не зна зашто сам ја овакав, кожа и кост, аветиња од човека, посмртна мора онога који сам био, — ни она тамо сиротица хотимице неће то да зна. Друга мука мене дави, тежа од бомбардовања, од стрепње за ову жену и дете. Баш то што због њих нисам урадио оно што ми је била дужност; што нисам смео отићи с друговима без њих, а свестан сам да ми је овде, а с њима заједно, теже но да сам негде на Космају, на Дурмитору, на Прењу, са болном мишљу, о њима. . .“

Јутрос је опет био у Београду. Уверивши једно друго да Американци не бомбардују пре девет сати, сви који имају неке потребе у својим становима, остављенима на божју вересију, још пре зоре крећу у Београд па се до девет већ и враћају.

На Александровој улици видео је Богдана Рапају. Чуло се било да је стрељан, да је ухваћен код Горњег Милановца и да је овде на Бањици стрељан. Иако само летимично, усред гомиле, начичкане на шпедитерским колима која сада замењују трамвај број шест, не врајају њега ни наочари ни пуштени дебелу бркови, — Богдан и нико други. Јер и Богдан је њега погледао, за тренутак само, али, познали су се. Мита му је мануо руком, а онај намах тргнуо главом у страну. Ни то није било случајно. Зато га је тако јако и заболело; и сад га још тишти. И на Универзитету су били заједно и у редакцији. А сад Богдан окреће главу од њега. Боји га се. Можда Богдан има право; не боји се можда

њега него прилика, може неки жбир прискочити и запитати: а откуда ти познајеш тога у колима, и тако даље. Свеједно, ипак тишти...

...А ноћ је дивна. Пред поноћ се тако утиша све да се чује сваки знак живота у полусну. И оно како стока прежива или мрви последњу влат за влати, зрно за зрном, како одува прах са јасала а зазвечи ланац, овчји рог тек такне у бронзано звоно, уморно копито удари тупо кроз простирку у под. И пси се ућуте, који су се до малочас раздражено објашњавали са овог брда на оно преко увале; чује се где се немо шуњају уз прошће и провлаче кроз плотове и жбунове. И та тишина и студена чистота као да чине да се боље осећа и како све ствари дишу. Чак и љута воња животињскога света, испаравање фушкије и сагоревање гнојива. Употпуњују се са уљаним мирисом закаснелих зова и тананим ћухом невидљивих, младих винограда.

А није само за њега оваква ноћ нека врста свечаности, којој не може, ипак, да одоли. И Куса, стара домаћа чуваркућа, чим га нањуши, заборави своју дужност да оптрчава кућу, да непрестано трага уокло, чак и да без прекида одржава везе са комшијским псима, ради узајамних обавештавања о опасностима које могу ноћу да запрете повереноме им благу.

Кад Чегарац изађе на терасу, Куса се одмах појави из мрака. Неки пут вукући и дугу зарђалу жицу коју му увече заборава откачити. И тада се та жица више чује од Кусе. Он је — јер то је кучак а не кучка — толико стидљива једна „сељачка цукела“, да ланути неће пред господином; само ће тихо њискати а ни скочити неће од радости, већ само ће се љуљати, меко

преметати с ноге на ногу. То је права игра, ритмични плес који Куса изводи, сваке ноћи кад је месечина, пред господином Београђанином. Истина, мало трапаво и тепаво, али веома срдечно и са много детињасте и мечкасте грације. Куса је, уопште, такав, велико, тешко, незграпно кере, неодређене расе, неодређене боје. Има на себи и жућкастих и белих, — већ беле би биле кад би се окупао — површина, а на широком и пљоснатом челу црну звезду. Очи му жуте као злато а усне, десни и језик чисто ружичасти а не црни као у неких, варошких, племенитих маза и крволока. Он је пун ожиљака, то су успомене из бурне младости када се тек решавало његово првенство у селу. Из тога времена датира и скраћени реп који, као ни потсечени бркови на мушкоме лицу, није одговарао тадашњем укусу његових сељака.

Кад је Мита, с породицом наврх постељине, стигао, укућани су морали моткама и грудвама укроћивати Кусу и у пристојној удаљености, у присмотри га чувати. Огорчен у својој оправданој и професионалној јарости, Куса је режао са њушком притиснутом о тле између предњих шапа, мрко погледао у правцу придослица.

— Мањко дабогда! — грдила га је сељанчица од шест година држећи га у корди.

Али, кад су спустили на земљу Митиног трогодишњег сина, Буцу, натронтаног у три зимска одела, Куса ућута, диже главу, па пре но што је ико могао интервенисати, притрча и поче овако као сада играти пред Буцом. Буца се уопште није уплашио, цичећи се отимао и најзад загрлио Кусину главучу. Куса је за-

стао, зажмирио и предао се. И тиме је склопљено пријатељство с целом Чегарчевом фамилијом. Затим је дошло за њега изненађење за изненађењем.

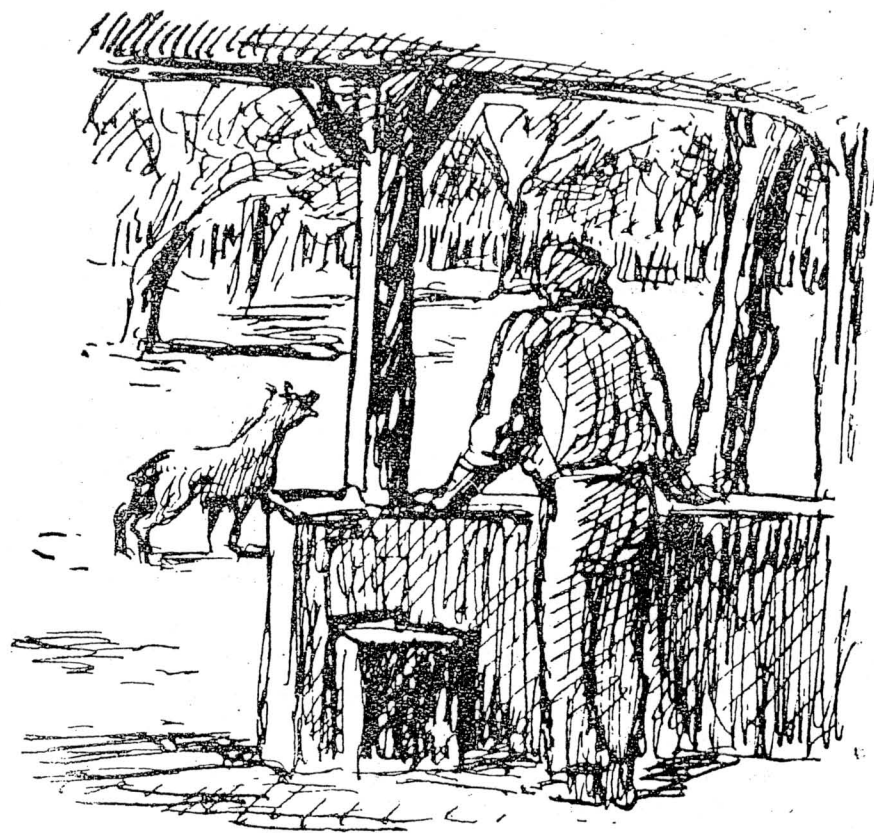
У почетку, прави репоња, снебива се и не разуме кад му течају, трљају палац о кажипрст у пруженој шапи и кажу:

— П-с-с-с, куцо, ходи овамо, керуштино једна сељачка!... оди... оди... оди...! пс-с-с — на!

Спусти се на трбух и тако допузи да прими коску, машћу намазан хлеб, остатке галантно огуљене кобасице. А кад га милују, он престане да гризе коску, заклопи очи и преда се тој непознатој сласти од нежности.

Досад, чак и дечје игре су се сводиле на безобзирну вучу за једну ногу, на тргање ушију, бубатање песницама, ногама, јахање на грбачи; а од старијих никада мирније речи; никада се његово име није викнуло без псовке: — мањко, црко богда! Хранио га уопште никада није нико; који пут се проспе нешто искварено, нешто бајатога качамака или као сува иловача узвинутих корица од црнога хлеба. Али онда се мора борити и за те остатке, са осталом, низ утрину пуштеном, гладном, алапљивом, безобразном живином, и са опасним крмачама.

А откако су га Београђани заволели, газдини су га сасвим напустили, чак су га замрзели као неверника и издајицу. Куса, који се умео да испомаже зечићима, да увреба и превари тркуницу, пољске мишеве, хрчкове, чак и младе вроне, као мачак, у овом домаћем, моралноме случају показао се сасвим туп. Никако није могао да схвати шта је то његовим домаћинима те

га уопште не пуштају у кућу, гађају га, што дочепају, на кратку га жицу везују, и никад га не погледају. Некада је ипак било друкчије, за њега нормално. Вичу, издиру се: — мањко, црко! — али он је осећао по гласу да се тим не мисли, не жели буквално њему нарочито зло. Али, сад осећа баш то, то опако, но пошто не разуме зашто, и пошто стално очекује повратак на старо, он је жалостан, и, друштво Београђана, поврх изврсне хране, — шта је свињска балега према томе! — служи му као утеха, заборав.

И сада као и досада сваки пут, по неколико пута сваке ноћи при месечини, чак и при копренастој светлости самих звезданих кола, Куса игра пред господином из Београда. Диже - спушта предње ноге, леву па десну, и клима својом тешком отомбољеном главом по сто пута као шеик при својим вежбама. Учини ли с времена на време паузу, њу проводи гледајући непомично својим светлуцавим очима горе у господина. Но, ако Мита неки покрет учини цигаретом или неки глас пусти које Куса схвати да су њему упућени, отпочне изнова свој плес. А скочити горе преко оних пет степеница, до свога драгога заштитника, не би се Куса никако усудио. Мита би га морао звати, дуго и убедљиво, или би морао сићи к њему ако би пожелео да му помилује, потапше просту, топлу главурду. Тада се Куса као занесена и збуњена жена подметне, прислони, и — само дубоко дише.

Али, ноћас, тек што је прионуо уз Митину ногу, Куса се одједном режећи трже. Устреми се, стврдну, наћули уши и окрете главу горе према висоравни по којој се вуче београдски пут у правцу ка Винчи. При-

слушао је и новинар, разуме се, али ништа није могао оданде да разабере, чуо је једино како Куса пригушено, једва чујно кевће. Псето је крчало, као да и оно нагађа и предомишља се, па на пречац гласно лану и одјури преко живице у таму. После неколико секунда познао се његов звонки, набусити лавез са висине пута, пропраћен и другим, далеким псима, а, напо-слетку, одједном и сасвим јасно почело је да расте гроктање неколицине мотора.

Дигла се цела кућа, вероватно и цело село. Хоће ли се зауставити или ће ићи даље, тим најгорим путем у држави у који су се досада сва околна насеља уздала да ће их заштитити од Немаца.

Зачас нађоше се на терасици домаћин, домаћица са сином од шеснаест година. Ето, и то су им Београђани навукли на врат. Вероватно су дошли по некога од њих, али ко га зна? Можда би се требало изгубити у мраку. Но док се о томе одлучивало, већ су чули по лајању и Кусе и суседних паса да им долазе и озго с пута и оздо са потока. Ово личи на клопку. И Мита и домаћин разазнаше да се од паса бране и наши и Немци.

Била је фелдјандармерија са државном стражом и са сељаком из Малог Мокрог Луга који, видело се, није знао још шта га је снашло и зашто су га собом повели.

Куса је лајао, али с респектом према оружаним људима.

Осветливши ручним сијалицама терасу, тражили су: има ли Београђана. Мита се јавио. Уз пратњу стражара узео је из постеле своју легитимацију и на по-

зив стао испред Немца и стражара. За цело то време Куса је завијао по страни у мраку. Но када стражар приђе домаћину и нареди да и он пође са сином у општину где ће се проверавати спискови избеглица и њихових домаћина, Куса искочи.

Обилазећи Немца и стражара, подмукло је режао, као вребајући прилику како да скочи на једнога од њих. Чим су позвали домаћина, жена и мала ћерка ударише у кукњаву а Куса намах пристаде уз њих. То је Немца раздражило те прекиде Чегарчево облачење, гурну га онако полуодевена преко степеница, па се продера на његову жену:

— Шта плачете, хајде, „los“!, пођите и ви!

Како се Мита затетурао, сви се престравише и умукнуше. И Куса скикну и завуче се међу домаћинове ноге. А сељака, при томе додиру, обузе такав бес да удари псето ногом у слабину.

— Црко — мањко, дабогда!

Па се одједном окрете и наже на мрачни тор, ваљда у правцу јаруге с потоком. Немац потеже кундаком, али у исти час јаукну, јер осети на врату врели псећи дах и зубе. Разуме се, стражар је помогао да се Немац ослободи псеће чељусти. Није било довољно што су Кусу револвером изрешетали, Немац га је још и мртва газио. При томе су скоро и заборавили зашто су заправо и дошли.

1948.

МАТИЛДА И БЕРТА

Живот их је довео у везу, та два скромна божја бића. Матилду, обичну, белу гуску — и БERTУ, служавку, свакако необичну јер је била Јеврејка. Кад је дошла, ова БЕРТА, да се најми у ту дубоко православно, српску кућу, деца су је опколила и посматрала је ћутљиво, с радозналим страхопоштовањем. Кривила су главице, навише, заборавивши и да трепну, раширених очију. Јер то је, у то време, ипак било чудно да се једна оваква, на изглед сасвим пристојна Јеврејка, нуди за служавку у хришћанску кућу, не хотећи ни да чује да се обрати Јеврејима. А, уз то, била је врло висока, крупна, чак и појача, помало и трапава, али ванредно fine, румене коже, светлих, јеврејских очију, сјајне црне кредаве косе испод беле капице. Говорила је само словачки и бирано немачки, и то је (пре свега) одлучило да је приме. Та, у ствари, господска девојка, чуваше кућу, богзна шта је и преживела, и деца ће у њој добити јевтину немачку дружбеницу.

За децу је то био догађај првог реда. У почетку, — али само дан-два, држала се нешто по страни. Неке страшљиве дечје предрасуде од Јеврејке и од „госпођице“ која није ни по чему слична „Тотицама“, „Швабицама“ па ни Словенкама. Но, нешто од великог и неспретног дерипштета у њој, кравило је све. И још кад

су, на њен непосредни захтев, купљене гуске, три пара белих гусака за кљукање, било је готово пријатељство. Досада је оним другим двориштем повремено владао Беби, јер су пилићи држани у кокошарнику који је био као неки дрвени модел готске катедрале. Беби је био цивилизовани чистунац, салонски лаф, па кад га пусте у двориште, он се прво објасни с блудним чађавим мачкама на зиду и на комшиској кајсији, затим оптрчи једно сто-двеста пута ограду, и стане. Не зна више шта ће са толиком слободом. Поново пожели да се, с ружом од плаве свилене траке с леве стране врата, одупре о јастук у прозору и посматра догађаје на улици и у комшилуку. Чим чује или примети нешто, он поигра танким предњим шапама, па онда, грациозно као балерина, једну подавије, нахери њушку и гледа на онај његов прописни, црни монокл, с кестењавим, као кавина зрна, тачкама више обрва. И пошто је био лишен сваког социјалног осећања, право једно буржујско псето, он благонаклоно и дискретно скичи при погледу на госпођице приправнице и на господу с крзненим јакама, а гунђа и режи на мусаве шегрте, пиљарице с обраницама, просјаке и већ, уопште, на адраповце.

Но, чим су се гуске појавиле, Бебију је био забрањен приступ. Чисте, обле и глатке, са испруженим вратовима, а нешто узверене, оне су се кретале у групи као туристе у туђини. Деца, варошка деца, сатима су умела да их посматрају, исто тако, у групи и зачуђено да се гледају с њима, да покретима, узвицима, подражавањем гушчјег бирикања, прилажењем изазивају све могуће гушчје тонове, од сикања с кљуновима са-

свим при земљи до уздигнутога гакања уз лепетање крила и до оног присног, тихог њиховог разговора, кад се сродне птичје главе унесу једно у друго. Исто тако их је занимало и кљукање. Кад се Берта, онако незграпна и широка, растрчи и помоћу деце ухвати гусана и најстарију гуску па их једно за другим тутне под колена и наслоњена на кухињски зид, гура великим прстом расквашени кукуруз у силом разјапљене кљунове, терајући шаком зрневље уз вратове, у гушу. Гуске су при томе очајно предисале, трзале се и кихале, из глупих плавих очију избијао је неизвестан страх и лудило; њихова лепа белина се све ружније мастила и прљала, а чврста и складна обла пуноћа се изобличавала. Деца су осећала сву себичност и тиранску добродетел људских хранилаца, па су, напоследку, измолила милост за последњу, за најмлађу међу гускама.

А она је била виткија и беља од осталих, и веома плаха. Док су остале замрљане, особито испод кљунова, с опуштеном гушом и до земље отромбољеним кесама на трбусима, ова је остала чиста као снег, ћуркаста, ако се сме рећи, као тадашње шипарице. Док претпоследња резигнирано чучи и дахће, ова се преплаши и хери главу на сваког врапца и голуба, као да је орао, и сваки час без правог разлога, рашири крила и као пијана облеће двориште на врховима својих сашивених прстију, гачући у небо, у ветар, ваљда певајући и уздишући, на свој начин.

Кад је остала последња, очигледно се узнемирила. Све чешће се узвитлава и поиграва, а стално испружа врат и периодично гакне, кратко и болно, као питају-

ћи: — га? — шта? где? Одмах су је, такву, прозвали: Матилда; можда по сећању на неку личност, усамљену, напуштену девицу из романа.

Домаће животиње, живећи у заједници с људима десетине хиљада година, подвргнуте чак и у свом најинтимнијем животу човековој користољубивој и естетичкој вољи, чини се, попримиле су понешто од особина својих господара, или је и човек, у исто време, понешто примио од њихових особина. Уосталом, манимото, то би спадало у неко већ демодирано психологицање. У овом случају реч је о томе, да је Матилда остала недирнута од људске болећивости. Она је вероватно била несрећна, једно несрећно гушче, али, то се на њој није изражавало као на уцвелењим младим створовима свога времена. Њене очи нису упале и тавно сијале као од унутрашње врелине, од уздржаних суза; напротив, њен птичји поглед је био још више узверен, далек, хладан и неразумљив људима; уопште, ми бисмо њену несрећу пре назвали нелагодношћу, а болна празнина њене птичје душице нама се чинила да је само незгода тела и чула ненавиклих на тупу самоћу или на узвике и слике несродних бића. Свака друга домаћа животиња би, напослетку, прионула уз укућане, уз оне који је хране и поје, припитомила би се, ако не толико да иде за човеком и уђе у одају за њим, као што ће свако јагње, па и понеко прасе, чак и пиле и голуб, а оно бар да му покаже покретом, гласом да га познаје и разликује од туђинаца кад се већ не да ни ухватити, ни помиловати. На Матилди се ни то није дало приметити; приђе само толико да побере са земље кукуруз, али јој је бирикање стално исто, плахо, стално из опрезног

отстојања. А како су је волела деца и Берта! Срце им игра од жеље и милине да је ухвате и загрле, да по оној њеној снежној, чистој, пуној а бухавној белини рукама преклизе и тако наслуте испод тог меког ваздушастог паперја, њену живу топлину. Јер она је била савршено чиста, слика и прилика нетакнуте, девичанске белине, као оне цурице што у новим хаљинама од белог органдиа и с белим велом са чисто испраним и растресеним косицама иду на своју прву, католичку причест. Била је права чистунка од оних које се вечито пиркају и пеглају. Чим јој Берта у корито од бетона налије свежу воду, она испружи ниско спуштени врат у правцу блиставога млаза из канте, забрбља нешто маторачки у знак озбиљног одобравања, па се онда прво напаја, спушта сваки гутљај — од таквих ситних стотину, — усправљајући кљун у небеса као испијачи што ниједну капљицу неће да оставе на дну чаше. Затим укочи у валов, па почне да се брчка и пљеска и прска. Напослетку се толико врти и игра да сву воду испразни и, раздрагана од влаге, излети, и, лупајући се крилима, врти се и оптрчава док се ваљда не замори, и не приђе тихом женском уживању, удешавању тоалете. Избирка кљуном, редом, по свом, гушчје младице реду, свако перце засебно, извлачи га, чешља, слаже и глади. Шта се тада у њој догађа, да ли у тој нагонској кокотерији има неке слутње о каквоме суђенику, њој, несрећници, несурењеном гусану? Или би она на то питање одговорила као многе помодарке за раскош свога тајног рубља: да то чини ради себе саме? Тек, када се удеси онда се повуче у хладовину дивљега огрозда крај чесме, мекано и пажљиво чучне и ћути. А то

њено мировање само је наоко задовољно или резигнантно, у суштини оно личи на налакћено чекање у прозору неке сеоске грађанке, која меланхолично чека и чека, некога, да прође пустом улицом, да наиђе и да застане.

И тако би и прошла њена младост, у весталинској чистоти и сети, ... док суд добрих људи-сладокусаца не би закључио да је дозрела за ражањ и миловање сланиницом, или, за парење у црепу, свечано овенчана гљивама и кестењем. Али, као и у животу често а у причама много чешће, догодило се нешто превремено и неочекивано. А да и читалац романтици склон нађе мало нешто по свом укусу у овој природословној повести, рећи ћемо сместа да се пресудна ствар о којој је реч збила ноћу. Тај ноћни догађај у свакој другој прилици служио би на част Матилди и за продужење њеног живота, јер би доказао како је у њој жива херојска традиција бесмртних capitoлинских гусака. Као што знате, гуске на Капитолију, на бедему древнога Рима, спасле су биле „вечити град“ од непријатеља. Пре задремалога војника на мртој стражи, око паса забављених добаченим цеваницама, блиских рођака римске вучице, осетиле су гарнизонске гуске, бића опрезна, бодра и лака на сну, како се проклети Гали нечујно пужу на отацствене зидине. Њихово гакање заменило је те знамените ноћи пиштаљку и ракетлу претходнице и команду: — На оружје! — Тако су Матилдини преци спасли отаџбину, Сципионима и Јулију Цезару. Ове ноћи, о којој говоримо, и Матилдина је нагонска савест хтела да спасе свој Кампидољо од опасности која му је, по њеној тичјој памети, запретила.

Док је Беби спавао у ходнику, одмах иза улаза. на ћилимчету испред чивилука, те, скидајући са себе сваку одговорност за мир и безбедност у доњој кући и авлији, реагирао само на оно што се око горње куће догађало, Матилда је чучала код бунара, испод испреплетаног жбуна од огрозда, жутога багрења и белог трандафила. Ваљда мирис влажне земље и оно мало заостале воде у гвозденој шкољци испод бунарске луле омилио јој је то место. Ту је она чучала и шапћући пратила сваки шушањ, сваку сенку слепих мишева и облака испод месечине. Никада је нико од укућана, који изађу да одахну од собне врућине, није видео са кљуном испод крила; вазда јој се бели усправљени врат и чим шкрипну врата она се јави: — га! — Али само то једно „га“. Међутим те ноћи то њено „га“ се не само понављало, већ је прелазило и снагом и изразом читаву једну скалу. Напослетку узела је, изван сваке сумње, и облик и карактер опомене и позива на узбуну: — га — га — га — га — га! ...

И дечји тата и дечја мама се пренули иза сна, чак у горњој кући. Дечји тата је срески доктор, навикао да га ноћу дижу, или ради пуштања крви и порођаја или да пошива бесне и тврде рацке главе чија се ноћна објашњавања, по крчмама с идиличним именима и цимерима, обично код њега свршавају. А дечја мама стално суши на тавану рубље а не верује у локоте Гргура гвожђара, па се сваки час трза и ослушкује.

Докторови су пажљиво обишли кућу. Они сами себи нису били смешни, али месец, зирнувши кроз расцепљен облак, имао је, стварно, лице као у шаљивим

листовима или на лампионима. Доктор баш није био много куражан, држао је револвер с великим устручавањем а докторка је ишла нестрпљиво испред њега бранећи одлучним левим дланом лелујави пламен свеће „миликерц“. Од њих двоје, онако у дугачким белним спаваћим кошуљама, — у то доба још нико у нашем честитом грађанству није знао за пицаме! — и најокорелији разбојник би омекшао ако не од страха, а оно од смеха. Берта их је већ дочекала завијена у „копертух“, зајапурена у ореолу разделених плетеница кроз које је сијала месечина. Водила их право Матилди говорећи галициским наречјем убрзано и грлено, отприлике о томе да се, бесумње, појавио твор, ласица или, чак, лисица, па да би Матилду требало у кокошињац, односно, кљукати па, ради бржег успеха држати је у сандуку у шупи за дрва. Нека се само милостива господа „Herrschaft“, (а тако се титулирати, мило је свакоме грађанину макар и с докторском перушком!) мирно врате у свој „шлагцимер“, она ће је већ ноћас склонити испред крволочних зверова... И Берта, већ сасвим присебна, настави у свом дневном „хождојч“, Вертеровом стилу.

Докторки је одмах пукло пред очима Женске СИНДИКАЛНА ЈАВНА КНИЖНИЦА
уек провиде узајамна заваривања и залагивања, само, ваљда по међусобном неком споразуму подјармљене расе, праве се да верују речима. Доктор, иако би и по струци требало да буде оштар психолог, примио је Бертино двојезично тумачење за готово. И доктор је био мушкарац, а та фела, може бити и сурово и отужно халава и себична, али до смрти остаје тупава, бар у погледу на онај други пол.

Ко би се повео за дечјим сузама у то доба „фиргаске“ методике у васпитању омладине? („фиргас“? То вам је домаћи лесков прут, натопљен у сирћету, или „морсковача“, преко-морска трска, уверењем високе ћесарске комисије оцењена као најуспешније средство за уразумљивање). А деца су заиста плакала од жалости и од беса, кад је већ сутрадан Берта почела да Матилду кљука, да је мучи и прља, и то тако прилежно како људи раде само кад их, с једне стране, гони љубав, а с друге стране, мржња и освета. Браца се дурио и на родитеље а Берту је ногом ударао кад га је хтела загрлити, док је Сека гребла и уједала. Срамота!, тако не раде деца из добре куће, већ само таква која су под чергом одрасла, каже Берта. Зато ће Секи бити ускраћен и клавир и госпођица за француски („дај боже!“ мисли Секица при томе), а Брацу ће дати у шегрте, у „шпецерај“ код „Гуска“, баш код гуска. Носиће масну кецељу од јуте, котрљаће зими у подрум плаве бачве од петролеја и храпаве сандуке са фарбама и коломазом, од којих ће му се сваки пут забадати трн у премрзле подноктице, па ће му се руке гнојити и проваљивати, а спаваће на цаковима од кафе, у магазину, где ће му пацови уши гристи...

Али, Матилди више није било спаса. За два-три дана она је изгубила и дечје симпатије. Берта је успела да је изобличи. Она, јадна Матилда, без труни своје кривице, или својевољнога учешћа, изгубила је за неколико часова, такорећи, не само своју снежну свежуну девичанску белину већ и витке и гипке, тек напупело обле облике своје чисте младости. Штавише, деца, која траже у исти час и да им се непрестано по-

навља нешто што им се први пут свидело и да им се непрестано измишљају и износе све нове и нове занимљивости, — почела су налазити нарочита уживања кад Берта пева кљукајући Матилду. Доктор, кога још није сасвим затрпала дебела бачка прашина и омама пресите и рафиноване исхране, застао је и сам при повратку из амбуланте. Некада је био Грчићев ђак и његов музички помоћник у гимназији, дириговао ђачким хорovima на универзитету, чуо неколико опера и концерата, — и Каруза и виолину старога Јоахима, еј! и кукњаву младога Казалса на виолинчелу у „Кол Нидреј“ од Макса Бруха! — па су га дирнуле те чудне песме и то чудно певање. У њему је било свакојаким наслага. И старозаветних, арамејских, и сараценских и словенских, али је све то дато тако непосредно, неударено, као што је јаук ударенога. Зато ваљда и делује тако елементарно, на свакога, и на децу и на људе свију поднебља; привлачно или одбојно, али неодрживо.

И уз то, Бертин глас, неуглачани, пресни контралт, створен да се њиме не пева већ да се њиме просто саопштавају судбоносне чињенице, то није уметност, то је за неке, за Грке и Французе, још кржави врели „одрезак“, материја, сам живот, а за нас, више, кудикамо више од фиксирања у шпиритусу, у колоид-балзаму стила и вештине.

Докторка није истраживала семитске, хамитске и аријске мотиве у Бертиноме певању, она је видела у њему само то, да се њене претпоставке потврђују. — „Као што је дошла тако ће и отићи, по свој прилици.

Та, несрећница, не уме да задржи човека!...“ — И, по оном благословеном Евином инстинкту предузела је себи да посредује. Да, или узме Берту преда се „на миндрос“, да је испита у отсуству њених родитеља, и евентуално поучи како се понаша према тој, у суштини, глупавој, сујетној и ђудљивој мушкој сорти, или да улови тога паланачког Тристана, па, онда, она „као мајка деце“ и од њих једне будуће девојке, она да се с њим објасни. Она већ замишља велику сцену: падање на колена, дочек некога од породице из Коломеје или из Хомоне, њену важну улогу при томе измирењу, при томе уделу њеном, — за доктора је није бриге, он ће већ на све пристати — у опреми за венчање. Она већ чује и високопарну орацију рабинову, д-ра Фишера, и канторов загрцнути баритон. А са галерије у синагози, тако се њој чини, бацају Јеврејке, међу њима и она богата монденка што носи Цвибакове бечке моделе, она горда Бруковица, бацају бомбоне, „картонбомбоне“ у разнобојним рецкавим „флиспапирима“. Она се, одједном, осећа у овој компликацији као одговорно лице, као будућа кума и протекторка, и већ је подилазе мрави од пријатног узбуђења што постаје добротинитељка.

Али, на крају крајева, све се показало као узалудно, пусти снови. Живот, уопште, брже јури од обичних људских одлука, особито од одлука просечног панонског човека. Тешко се докторка решила на то неделикатно дело, да у пуном смислу жртвује своје добро васпитање у „Мајци Ангелини“, да увреба тога ноћног фантома. А решила се под утицајем Бебијевога раздраженог режања, па затим и отвореног кере-

ћег пријављивања: да се око капије сумњиви типови луњају.

Но, док су њих двоје стигли, Берте већ није било у кући... Али, то је кад се кључ оставља у рукама тих слушкињентина! Узалуд је покушавао доктор да умири жену, да је потсети да то да, у последње време, предаја тога дупликата од кључа, то је први услов да се „чељаде“ уопште упусти у даље преговоре. Него, ипак, главна ствар је прегледати ствари за времена. Док се полиција још може позвати да почне испитивати и гонити за врућа трага. И пошто, чини се, на први поглед ови заћорени, нису ништа њихово понели, — жалосно јесте, човек стално доживљава разочарења, ... али, шта да их пријављују? ... Нека их носи мутна Марица! ... Ти, какви су, ти ће, на крају крајева, ипак, врат сломити! ... А тај, тај мора бити или неки манијак, или неки „хохштаплер“ и, вероватно, пре ће бити хришћанин него Јеврејин.

А Матилда, сирота, сад се тек нашла у тешкој неизвесности. Она се, јадница, већ измирила и са тесним сандуком и са насилним оброцима, и са прљавштином. Кад су је деца поново пустила на слободу ни сама није умела одмах да се поврати. А људи су нестрпљиви и себично гадљиви. Нико није хтео да сачека док се она поново привикне на стари живот и док успе, уз помоћ старих пријатеља, да се очисти, па да опет забели и сине. Нису, уопште, веровали да она може икада више бити чиста и драга као раније.

Она се и сама вртела по дворишту и око себе, у неизвесности. А докторки је било, кад је наређивала да је закољу, очупају и перје сапуном добро оперу, као

да најзад утире и последње трагове оне Берте која ју је, ипак, у неку руку, обрукала.

А деца? А деца, сетиће се и Матилде и Берте после много година, и питаће се: Зашто их се, уопште, сећају кад су толико и толико важнијих ствари позаборављала? ...

1935—1948.

САДРЖАЈ

Јанош и Мацко	— — — — —	5
Лов	— — — — —	27
Агуц	— — — — —	37
Голубица с црним срцем	— — — — —	43
Рибица у кишници	— — — — —	65
Орлови	— — — — —	73
Бацко и његова сестра	— — — — —	83
Ловци	— — — — —	91
Меца мале баронице	— — — — —	97
„Господин Гроф“	— — — — —	111
Јастреб и шумске птице	— — — — —	121
Арака петоклонаш	— — — — —	129
Препелица у руци	— — — — —	137
Куса на месечини	— — — — —	167
Матилда и Берта	— — — — —	177